בית שני · יוסף בן מתתיהו

קדמות היהודים

יוסף בן מתתיהו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קדמות היהודים

יוסף בן מתתיהו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קדמות-היהודים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

ספר א 5
פרק א 5
פרק ב 5
פרק ג 7
פרק ד 7
פרק ה 8
פרק ו 8
פרק ז 9
פרק ח 10
פרק ט 11
פרק י 11
פרק יא 12
פרק יב 12
פרק יג 13
פרק יד 14
פרק טו 16
פרק טז 18
פרק יז 18
פרק יח 19
פרק יט 21
פרק כ 23
פרק כא 24
פרק כב 25
פרק כג 31
פרק כד 32
פרק כה 32
פרק כו 33
פרק כז 36
פרק כח 36
פרק כט 38
פרק ל 40
פרק לא 40
פרק לב 41
פרק לג 41
פרק לד 43
פרק לה 44
ספר ב 45
פרק א 45
פרק ב 46
פרק ג 48
פרק ד 49
פרק ה 51
פרק ו 53
פרק ז 55
פרק ח 57
פרק ט 60
פרק י 61
פרק יא 62
פרק יב 63
פרק יג 63
פרק יד 64
פרק טו 65
פרק טז 66
פרק יז 69

פרק יח 69
פרק יט 70
פרק כ 70
פרק כא 70
פרק כב 71
פרק כג 72
פרק כד 73
פרק כה 73
פרק כו 74
פרק כז 74
פרק כח 74
פרק כט 75
פרק ל 75
פרק לא 76
פרק לב 77
פרק לג 78
פרק לד 79
פרק לה 80
פרק לו 81
פרק לז 81
פרק לח 83
פרק לט 84
פרק מ 85
פרק מא 85

ספר א

פרק א

נגד אַפִּיון

הנה אני חושב, אפרודיטוס בחיר האנשים, שבספרי על הקדמוניות גליתי כהוגן לעיני כל קוראיו את דבר עמנו, עם היהודים. כי הוא עתיק־ימים מאד, והוא הראשון שעשה לו מעמד לעצמו. גם סיפרתי על דבר ראשית שבתו בארץ אשר היא לנו לנחלה כיום הזה. הספר ההוא מכיל דברי ימי חמשת אלפים שנה, וחובר על ידי מתוך ספרינו הקדושים בלשון־יונית. אולם רואה אני, כי רבים שמים לבם לדברי החרפות היוצאים מפי חורשי־רעה מתי־מספר, ואינם רוצים להאמין לדברים אשר כתבתי על הקדמוניות, ומביאים ראיה לטענה, שעמנו הוא צעיר לימים, באמרם שלא בא זכרו בספרי כותבי דברי הימים היונים. על כן אמרתי בלבי, כי ראוי לי לכתוב על אלה בקצרה, למען גלות את רעת המחרפים ואת מחשבות אונם דברי כזביהם, ולמען רפא את סכלות אלה (המאמינים לדבריהם), גם ללמד את כל הרוצה להכיר את האמת, לדעת ולהבין את קדמות עמנו, ואעיד לי לעדים על ישר דברי אנשים נאמנים מאד בעיני היונים על כל דברי קדומים, ואת הסופרים אשר כתבו עלינו חרפות ושקרים אוכיח על פניהם מתוך דברי עצמם. וגם אנסה להראות את שורש הדבר, אשר לא רבים מן היוונים שמו אותנו לזכרון בספרי הימים (מעשי ידם). ואולם אגלה גם את (הסופרים היונים) אשר לא פסחו על דברי־ימינו לעיני כל אשר לא ידעו אותם, או שמו פניהם כאילו לא ידעום.

פרק ב

בראשונה אומר, כי מתמיהה מאוד דעת המאמינים, שבכל דברי קדומים יש לפנות רק אל סופרי היונים לבד, ולחקור את כל האמת מפיהם, ואין להאמין לנו ולשאר בני אדם. רואה אני שהפך הדבר יוצא לנו, אם לא נשעה ברעיונות רוח, רק נבקש לנו את האמת שבמעשים. כי הנה כל הדברים הם חדשים בקרב היונים – ואם תרצה לאמור: תמול־שלשום הגיעו לידם – לאמור: בנין הערים, כל דברי מלאכת מחשבת, וכן גם כתיבת החוקים. אך חדשה מכל אלה כמעט היא השקידה על כתיבת

דברי הימים. כי בדבר המצרים והכשדים[2] והכנענים[1] – איני רוצה למנות אותנו בכלל – גם הם (היונים) מודים, שהיתה להם מסורת המעשים לזכרון מראשית ימי קדומים, והתקיימה בהם כל הזמנים. כי אלה העמים ישבו כולם בארצות בטוחות מהפגעים שמצאו את ארצות שכניהם, והקפידו מאוד שלא יסוף זכר אחד המעשים שקרו אותם, רק קדשו כולם[4] גדולי חכמיהם בספרי הצבור.[3] אולם את מקומות יון מצאו פגעים רבים ונוראים, ומחו את זכרונות הימים הראשונים, ותמיד היו היונים מחדשים את חייהם,[5] עד אשר חשב כל דור ודור, כי הוא תחילת כל הדורות.

רק באחרית הימים, ובקושי, למדו את תכונת האותיות. ואלה הרוצים להראות כי שימש להם הכתב מימים ראשונים, מתגאים באומרם שקיבלו אותו (היונים) מידי הכנענים ומידי קדֶם (קדמוס). אולם נבצר מאדם להראות כתב אחד שנשמר מן הימים ההם, במקדשים או בבתי גנזי הציבור. והן גם דבר (היונים) הנלחמים על טרויה מקץ שנים רבות (אחרי מות קדם) נמצא ספק גדול. ולא פורש אם ידעו את כתב האותיות, ואמנם קשט דברי אמת הוא, כי גם אלה לא ידעו את שימוש האותיות אשר בזמן הזה. והנה לא נמצא בקרב היונים ספר שהסכימו בו, כי הוא קודם בזמן לשירת הומרוס, וגלוי וידוע שחי האיש הזה אחרי מעשי טרויה, וגם עליו אומרים שלא השאיר את שירתו בכתב, רק נשארה בזכרון (בעל פה), וחוברה לקץ זמן מתוך שירים רבים, ועל כן נמצא בה הרבה כתובים המכחישים זה את זה. והאנשים אשר החלו בהם לכתוב ספרי דברי הימים, לאמר: קדמוס איש מילטוס, אקוסילאוס איש ארגוס, ואולי ירצה איש לקרוא בשמות עוד סופרים הבאים אחריהם – כולם חיו רק ימים מספר לפני עלות הפרסים על ארץ יון למלחמה. ואולם גם הראשונים מבין היונים שכתבו דברי חוכמה על השמים[7] ועל האלהים,[6] כפרדיקס הסורי, או פיתגורס או

[1] שם זה משמש כאן להוראת הצידונים (הפיניקים).
[2] ביונית "הכלדיים" (ביונית וכן בספרות העברית המאוחרת) – לאמר: יושבי בבל.
[3] או ספרי העם (של הדימוס).
[4] לאמר: יכתבו לזכר עולם (לזכר קדש) ואולי גם יונחו במקדש.
[5] לאמר: הם מתחילים את דברי ימיהם מבראשית, אחרי שנמחה זכר הדורות הראשונים על ידי פורענות (רעש או מלחמת שמד).
[6] עניני האלהים. הכונה לפילוסופיה הדנה על מעשה בראשית.
[7] על עניני השמים – חכמת הכוכבים.

תליס, הנה הכל מעידים עליהם פה אחד, כי היו תלמידי המצרים והכשדים, ומיעטו בכתיבתם, ודבריהם הם עתיקים מאוד בעיני היונים, וכמעט אינם רוצים להאמין כי נכתבו בידי אומריהם.

פרק ג

והן לאוולת תחשב לנו גאוות היוונים בהתאמרם, כי הם לבדם יודעים מעשי קדומים, ומסרו לנו מהם כל ישר דברי אמת, כי מי לא ילמד על נקלה מדברי סופריהם שלא כתבו מעולם את הדברים אשר ידעו לאשורם, רק כל אחד כתב על המעשים אשר דימה בנפשו. על כן הם מרבים להכחיש את דברי עצמם בספריהם, ואין הם יראים לספר דבר והפכו. למוזר יהיה לי ללמד את האנשים הבקיאים ממני בדבר הזה – כמה פעמים חלק הלניקוס על אבוסילאוס בייחוסי משפחות, וכמה הירבה אקוסילאוס לתקן את דברי הסיודוס, ובאיזה דרך הראה אפורוס לדעת, כי שיקר הלניקוס ברוב דבריו, וטימיאוס פרסם אז שקרי אפורוס, ואת טימיאוס הכזיבו הסופרים הבאים אחריו, ואת הרודוטוס שמו הכל (כל האחרונים) לדובר שקרים. והנה בדבר מעשי הסקולים[8] לא רצה טימיאוס להודות לדברי אנטיוכיס ופיליסטס וקליס חבריהם, ובדברי ימי אתיקי לא השתוו יחד סופרי האתידות,[9] ובדברי ימי ארגוס לא שמעו כותבי מעשי ארגוס איש לדברי רעהו. ולמה עוד להאריך על כותבי דברי ימי הערים והציבורים הקטנים מאלה? הן גם בספורי מלחמת הפרסים וכל פרטיה, הסופרים אנשי השם מכחישים האחד את משנהו. גם רבים חשבו עוון לתוקידידס, כי הרבה לדבר שקרים, אף כי נראה שדקדק מאד בכתבו את דברי ימי זמנו.

פרק ד

הרוצים לגלות את שורש הפרץ הזה ימצאו סיבות רבות בדבר, ואני אראה על שתיים מהן, שהן חמורות מאד בעיני; ולראשונה אדבר על האחת, כי רואה אני אותה נכבדה מחברתה: הנה לראשונה לא הקפידו היוונים לכתוב בספרי הציבור את כל המעשים אשר היו בכל דור ודור. והדבר הזה היה למוקש לבניהם אשר קמו אחריהם, ורצו לכתוב דברי ימי קדומים, ולימד אותם לדבר שקר. כל שבטי היוונים לא שמו לבם

[8] דברי העם היושב באי סיקיליה (סיציליה) או דברי ימי האי בכלל.
[9] Atthides – הספרים המדברים על ארץ אתיקי ותולדותיה.

לכתוב את מעשי ימיהם, הן גם בין האתוניים המתימרים שהם יושבי הארץ מעולם,[10] והם שוקדים על הלימודים מאד, לא נמצא דבר כזה, כי העתיקים מכל כתבי הציבור אשר להם, הם החוקים שכתב להם דרקון על משפטי הרציחה (דיני נפשות), והאיש הזה חי זמן מצער לפני שלטון פיסיסטרטוס העריץ. ולמה לי עוד לדבר על הארקדים המתגאים בקדמותם? הן גם אחרי זאת (אחרי ימי פיסיסטרטוס) למדו רק ברב עמל את כתב האותיות.

פרק ה

והנה יען אשר לא נמצאו כתבים ישנים ללמד את כל מבקש לקח ולענות כחש דוברי כזבים בפניהם, קמה מבוכה רבה בדברי הכותבים. ועוד סיבה שנית נוספה על זו: כי כל אוהבי עט סופרים לא קינאו לדבר האמת, אף כי נקל היה בעיניהם להתפאר בזה תמיד, רק ביקשו לגלות את כח מליצתם. ובמוצאם דרך אשר יעלה בידם להתכבד על פני חבריהם, נטו לדרך ההיא. אלה שמו את פניהם לספורי־בדים, אלה היללו את הערים והמלכים למצוא חן בעיניהם, ואלה יצאו לכתב שטנה על המעשים או על הסופרים בחשבם, כי בדבר הזה יצא שמם לתהילה. כל הדברים אשר כתבו היו הפך דברי הימים, כי רק זה הוא האות על דברי הימים לאמיתם, אם כל כותבי המעשה יספרו ויכתבו עליו שפה אחת ודברים אחדים. ואלה הסופרים אמרו בליבם, כי רק בשנותם בכתיבתם יחשבו לרודפי אמת בכל דבריהם. והנה במלאכת הדיבור ובכח המליצה ניתן את הבכורה לסופרי היונים עלינו, אולם לא בדברי ימי קדומים לאמיתם, ועוד יותר בדברי הקורות את כל עם ועם לבדו.

פרק ו

המצרים והבבלים כבר שקדו מדורות ראשונים לתקן להם כתבים, כי המצרים מלאו בזה את ידי הכהנים יודעי החכמה הזאת, ובקרב הבבלים נצחו הכשדים[11] על הדבר. ומן העמים אשר התערבו ביונים הרבו הכנענים לעסוק בכתב האותיות במשלח־ידם, וגם למסור בו את מעשי הכלל לזכרון. כל הדברים האלה ידועים לכל, ועל כן אני

[10] לאמור: יושבים בארץ מראשיתם, שלא באו שמה מארץ אחרת (אוטוחתונים).

[11] המחבר קורא פה בשם "כשדים" לחכמי הבבלים, כמו שנקראו כל חוזי הכוכבים והאסטרולוגים לפנים בשם כלדיים, ובהוראה זו באה התיבה "כשדים" גם בספר דניאל (ב, ב)

אומר לפסוח עליהם. אולם בדבר אבותינו, שגם הם הקפידו כמו אלה – אם לא אומר: עוד יותר מהם – לכתוב את המעשים לזכרון וצוו על המלאכה את הכהנים הגדולים ואת הנביאים – והכתבים נשמרו עד ימינו אלה בדיוק רב, ואם מותר לי להעז בדברי – עוד יִשָּׁמרו (לדורות) – את כל זה אנסה לבאר בקצרה.

פרק ז

עוד בראשית ימיהם הפקידו אבותינו על הדבר הזה את הטובים שבהם, שהחרו־החזיקו בעבודת האלהים, ולא זו בלבד, כי שמו את לבם מראש לבל יתערב זרע הכהונה (בזרים), רק יִשָּׁמר בטהרתו, כי לכל איש המשרת בכהונה מותר לקחת רק אישה מעמיו, ולהוליד עמה בנים, ואסור לו לתת עיניו בכסף או במעלות אחרות. רק עליו לבדוק בבית אביה, אם הוא מיחוסי משפחות עתיקות ולהביא עדים רבים לדבר. וככה אנו עושים לא בארץ יהודה בלבד, כי אם בכל מקום אשר נמצאים קהל מבני עמנו, כי גם שם דיני נשואי הכהנים נשמרים בכל חומר. אני מדבר על היהודים אשר במצרים ובבבל, וביתר מקומות העולם אשר נפוצו שם כהני עמנו, כי הם שולחים מכתבים אל ירושלים, ומודיעים את שמות שם הנשואה[12] ואת שמות הוריה ואבות אבותיה לבית אב, וגם את שמות העדים. ובשעת מלחמה בארץ, כאשר היה מעשה כבר פעמים רבות, לעת שפרץ אנטיוכוס אפיפנס בארץ יהודה, (ואחריו) פומפיוס מגנוס, (ואחריו) קוינטיליוס וַרוס, ומה גם בעת המלחמה הגדולה אשר היתה בימינו, מחברים הכהנים הנשארים (בחיים) מחדש ספרים מתוך הכתבים הישנים, ובודקים את הנשים הנותרות לפליטה, ואת שמות הנשים השבויות במלחמה אינם שמים בספריהם, בחשדם בהן פן נטמאו על ידי נכרים, כדבר אשר יקרה כפעם בפעם.[13] ואמנם המופת הגדול על הזהירות הוא המעשה הזה: כל הכהנים הגדולים ששמשו אצלנו מאלפים שנה נקובים בספרים בשמותיהם איש לבית אביו. ולכל אשר לא מלא אחרי הדברים האלה אסור לגשת אל המזבח ולשרת במשמרת הקדש. והנה הדבר נראה לעין – ועוד יותר מזה: הוא עומד על כרחו – כי

[12] בהוצאה הישנה: את שמות ההורים ואבות אבותיהם וכו'. בהוצאת ניזה: את שם הנשואה ושמות אבות אבותיה וכו'. ואני חברתי את שתי הגרסאות.

[13] אלה הם "כתבי המתיחשים" (עזרא ג, ס"ב, נחמיה ז', ס"ד) ובספרות התלמודית "מגלות יוחסין" (של הכהנים).

לא לכל אדם היה מותר לכתוב (את השמות) בספר כטוב בעיניו, ולא נמצאו כתובים המכחישים זה את זה בספרי הכהונה, ורק הנביאים יודעים מה למעלה ומה לפנים, כי למדו את הספרים ברוח־אלהים (ברוח הקודש), כתבו את מעשי זמנם באר היטב.

פרק ח

כי לא רבבות ספרים נמצאו בידינו, ולא ספרים מכחישים זה את זה ונחלקים ביניהם, רק עשרים ושנים ספרים כוללים את כל כתיבת הזמן ההוא, ובצדק נאמנים הם (בעינינו) כספרי אלהים. חמשה מן הספרים הם למשה, ובהם נמצאו החוקים וגם מסורת (תולדות העולם) מבריאת האדם עד יום מותו (של משה) – וזה הוא כמעט זמן שלושת אלפים שנה. וממות משה עד ימי ארתחששתא, מלך פרס, המולך אחרי אחשורוש, כתבו הנביאים הבאים אחרי משה את מעשי זמנם בשלושה עשר ספרים,[14] וארבעת הספרים הנשארים כוללים מזמורים לאלהים ולקח־חיים לבני האדם.[15] ומימי ארתחששתא עד זמננו זה, נכתבו כל מיני ספרים, אך לא זכו להאמן עלינו כספרים הקודמים להם, כי לא קמו עוד יורשים כשרים לנביאים,[16] והמעשים מוכיחים, עד כמה אנו שמים לב[17] לספרינו. כי בדורות הרבים שעברו עליהם, לא ערב איש את לבו להוסיף על הספרים, ולא לגרוע מהם, וגם לא לשנות בהם דבר, כי בלב כל איש יהודי נטועה מראשית בריאתו האמונה בספרים האלה, כי הם דברי אלהים, והוא קיבל עליו להחזיק בהם, וגם למות עליהם בשמחה, בשעת הצורך. וכבר ראו רבים בעיניהם, לא פעם ולא שתים, את השבויים בבתי החזיון, שעמדו בכל יסורים, וקבלו עליהם כל מיתה משונה, ולא הוציאו מפיהם דבר לחרף את התורה ואת הספרים אשר עמה יחד: ומי הוא האיש בקרב היונים, אשר יחזיק ככה בחוקיו וישא אף נגע קל, ולו גם בראותו כי כל ספרי היונים יאבדו? כי הם חושבים את ספריהם לדבר שפתים, אשר הרבו בו הכותבים להג ככל אות נפשם, ובצדק הם מאמינים זאת גם בדבר סופריהם הקדמונים, בראותם רבים מבני הדור הזה מעזים

[14] אלה הם ארבעת הנביאים הראשונים, ארבעת הנביאים האחרונים, ירמיה יחד עם איכה (תרי עשר נחשב לספר אחד), איוב, אסתר, דניאל, עזרא־נחמיה ודברי־הימים.

[15] תהלים, משלי, שיר השירים וקהלת, כנראה.

[16] ואולי: לא היתה עוד ירושה כשרה או קבלה מן הנביאים.

[17] בהוצאה הישנה: מאמינים.

פניהם לכתב על מעשים שלא ראו בעיניהם, ואף לא בקשו לשמע עליהם מפי עדי ראיה. הן גם על המלחמה שקמה עלינו בימים האלה מצאה יד רבים לכתב ספרים, אף כי לא באו אל מקום המלחמה לראותו וגם את המקומות הסמוכים לא ראו עיניהם, רק למשמע אזניהם חברו דברים אחדים, ולא בושו לעשות מעשה נאצה, ולקרוא להם בשם "דברי הימים".

פרק ט

אולם אני כתבתי על המלחמה כלה, ועל כל מאורעותיה בפני עצמם, ספר אמת, כי ראו עיני את כל המעשים בהיותי ראש צבא האנשים, הנקראים בקרבנו בשם הגלילים, כל הימים אשר יכולתי לעמוד על נפשי. ואחרי כן נתפשתי בידי הרומאים כשבוי מלחמה, ואספסינוס וטיטוס שמו עלי משמר, ואלצוני לשבת בקרבתם תמיד. ולראשונה הייתי אסור באזקים, ואחרי כן הוצאתי לחופשי, ונשלחתי יחד עם טיטוס, בעלותו לצור על ירושלים. ומכל הדברים אשר קרו אז לא נעלם אף אחד מידיעתי, כי כתבתי בשום לב את אשר ראו עיני במחנה הרומאים, ואת הדברים אשר בפי בורחי ירושלים הבינותי אני לבדי. ואחרי כן מצאתי מנוח בעיר רומא, ושם הכינותי את כל עבודתי והשלמתיה, ואחדים עזרו לי בלשון יונית. וככה עשיתי לי את ספור המעשים האלה, וכה הוספתי לי האמת אמץ, עד אשר מילאני לבי לקחת לי לעדים בתחילה את אספסינוס וטיטוס, הגיבורים המנצחים במלחמה הזאת, ולהם נתתי את ספרי לראשונה. ואחריהם מכרתי אותו לרבים מן הרומאים, אשר יצאו איתם יחד במלחמה, וגם לרבים מבני עמנו, והם אנשים משכילים בחכמה יונית, כמו יוליוס ארכלאוס, הורדוס הנאור, וגם המלך אגריפס, איש המופת בעצמו. וכולם העידו בי יחד, כי שמרתי על האמת מאד, והן לא שקטו האנשים האלה ולא החרישו, אלו שניתי דבר אחד מחוסר דעת או למען מצוא חן (בעיני זרים), או הפלתי דבר מכל אשר ידעתי.

פרק י

ואנשים רעים אחדים נועזו לדבר סרה בספר דברי הימים אשר כתבתי, באמרם כי הוא כדמות ספר־חנוך לתינוקות של בית הספר – שטנה מוזרה ודבה רעה! הן זאת

לדעת, כי על האיש אשר קבל עליו לכתב ישר דברי אמת לזכרון, חובה לדעת את המעשים לאשורם, אם למראה־עין – כי היה סמוך למעשה, או למשמע אזן – כי שמע אותו מפי יודעי דבר. וחושב אני כי עשיתי כן בשתי עבודותי, כי את הקדמוניות תרגמתי כאמור מספרי קודשינו, כי כהן בן כהנים הנני, וקיבלתי את החכמה[18] אשר בספרים האלה: ואת דברי ימי המלחמה כתבתי אחרי אשר הרביתי בה את מפעלי, ואף אחד מכל הדברים האמורים והנעשים לא נעלם ממני, והאם לא בשם עזות יקרא למעשה האנשים המנסים לחלוק עלי בדבר האמת? ואם גם אמור יאמרו, כי קראו את ספרי זכרונות השליטים (הקיסרים), הנה לא הכירו את כל המעשים אשר מצאו אותנו, ואת הצד שכנגד בהלחמנו עמם.

פרק יא

על כרחי נטיתי הצדה בדברים האלה, כי אמרתי לגלות את קלות־דעת הסופרים המקבלים עליהם לכתב דברי הימים. ואני חושב כי מצאה ידי להראות שכתיבת מעשי ימי קדם היא יותר נחלת הלועזים (ברברים) משהיא ירושה ליונים, ולראשונה אני רוצה להתוכח מעט עם הסופרים המנסים להביא ראיות, כי זה מקרוב היינו לעם, באמרם שלא דובר עלינו בכתבי הסופרים היונים, ואחרי כן אביא עדים על קדמות עמנו מספרי עמים זרים ובזה אראה לחורפי עמנו, כי כל גדופיהם הם אולת נצחת.[19]

פרק יב

הנה אנחנו (היהודים), לא שפת הים היא מושבנו, ולא המסחר נותן שמחה בלבנו, ובעבור זה אין אנו באים בקהל עמים זרים, כי עירנו בנויות מרחוק לים. ונחלתנו היא ארץ טובה ופורייה, ואת אדמתה אנחנו עובדים. ומכל חמדה, יקר בעינינו לגדל את בנינו (לתורה ולמצוות), ולעצם עבודת חיינו נחשב בעינינו לשמר את החוקים (התורה), ואת יראת האלוהים אשר נמסרה לנו בהם למורשה. ונוסף על הדברים האלה, עמדו לנו הליכות חיינו המיוחדות, שלא התערבו היונים בנו, כאשר התערבו במצרים בעסקם אתם, במקח וממכר, וביושבי חוץ ארץ כנען, כי שקדו לרכול ולסחור אליהם מתאות הכסף. וגם לא נמשכו אבותינו אחרי המלחמה למען שלול

[18] המחבר כותב כאן "פילוסופיה" – שם נרדף אצלו ל"סופיה" (חכמה סתם).
[19] בהוצאת ניזה: כי גדשו את הסאה בגדופיהם.

שלל, או להרחיב את נחלתם כדרך יתר העמים, אף כי מלאה הארץ רבבות אנשים גיבורי חיל. על כן נודעו הכנענים ליונים, כי באו אליהם באניות לסחר אתם, ועל ידם הגיע אל היונים גם שמע המצרים ויתר העמים, אשר הביאו הכנענים אל היונים את סחר ארצותיהם מדי הפליגם בימים רחוקים. וגם המדיים והפרסים היו ידועים ליונים, כי משלו בכל ארצות אסיה, והפרסים עוד הוסיפו לצאת למלחמה על חלק הישוב השני (אירופה). ואת התרכים הכירו היונים, כי היו קרובים אל גבולות ארצם, ועל הסקיתים שמעו מפי יורדי ים פונטוס. ובכלל נודעו העמים היושבים לחוף הים, במזרח ובמערב, לכל הרוצים לכתוב ספרים (בין היונים), אך את רוב העמים הרחוקים מאלה, היושבים בארצות היבשה, לא ידעו ולא הכירו. והן גם כמקרה הזה מצא אותם בארץ אירופה, כי את עיר הרומאים, אשר מימים עשתה חיל והפליאה גבורות במלחמותיה, לא זכר הרודוטוס ולא תוקידידס, ואף לא אחד מבני זמנם, ורק באחרונה הגיע שמעם בקושי אל היונים. ודברי הגאלים והאיברים נעלמו מדעת הטובים בחכמי היונים, כמו אפורוס, עד אשר חשב כי מושב האיברים הוא עיר אחת, אף כי חלק גדול מארצות המערב הוא נחלתם. וגם ערבו היונים את לבם לספר על מנהגי עמים רחוקים דברים אשר לא היו ולא נשמעו מעולם. והנה שורש הדבר, אשר לא ידעו היונים (את העמים הרחוקים), הוא מה שלא הרבו לבוא בחברתם, וסיבת השקרים היא תשוקת כל אחד מן היונים להראות כי הוא מרבה לספר מחבריו. ולמה לנו לתמוה על הדבר, על שלא נודע גם עמנו להם, ולא עורר את סופריהם להביא את זכרו בכתביהם – הוא העם אשר כה רחק מושבו מן הים, וכה נפלא בהליכות חייו!

פרק יג

שער בנפשך, כי בחרנו להביא ראיה בדבר היונים, שאינם עם עתיק, באשר לא נמצא עליהם דבר בספרינו. האם לא מלאו צחוק פיהם? חושב אני, כי באו באותן הטענות אשר דברתי למעלה, והעידו על קדמות ימיהם את העמים הקרובים אליהם במקום. וגם אנכי אנסה לעשות ככה. ואקחה לי לעדים נאמנים את המצרים והכנענים – הן איש לא יוכל להוציא דבה על עדותם שהיא דבר שקר, כי גלוי הדבר אשר הם נוטרים לנו שנאה, המצרים כולם כאחד, ומן הכנענים – עוינים אותנו הצורים ביתר שאת.

אמנם על הכשדים לא אוכל לומר כדברים האלה, כי הלא הם היו אבות עמנו לפנים, ובספריהם הם זוכרים את היהודים בזכרון אחים קרובים. ואחרי אשר יאמנו דברי על פי העדים האלה, אַראה גם על סופרי היונים, שהביאו את זכר היהודים, כדי שלא יהיה פתחון פה למוליכי רכיל לסתור את עדותנו גם בדבר הזה.

פרק יד

לראשונה אחל בכתבי המצרים, אמנם לא אוכל להעתיק אותם כמו שהם – אולם הנה ידוע הדבר, כי מַנֶתוֹס[20] היה איש מצרי מלידה, ולמד חכמה־יונית, והוא כתב בלשון יון את דברי ימי אבותיו ותרגם אותם, לפי דבריו, מלוחות הקדש[21] והרבה להוכיח את הרודוטוס, כי ספר שקרים על המצרים מחסרון דעת. והנה מנתוס הלז כתב עלינו, בספר השני מ"דברי מצרים",[22] כדברים האלה – אעתיק אותם פה ככתבם וכלשונם, כאלו הבאתי את כותבם הנה להעיד בפני: "מלך היה לנו,[23] ושמו טימַיוס, ובימיו חרה בנו אף האלוהים – ואינני יודע את סבת הדבר – ופתאום באו מארצות המזרח אנשים בני־בלי־שם, וגברו חילים, ועלו על ארצנו למלחמה וכבשו אותה באפס יד ותפשו את נשיאי הארץ ואחרי זאת שרפו את הערים באכזריות חמה ואת מקדשי האלים החריבו עד היסוד, ובכל יושבי הארץ התעמרו בשנאה את אלה הכו נפש ואת אלה כבשו לעבדים עם טפם ונשיהם. ולאחרונה הקימו למלך איש אחד מאחיהם, ושמו סַליטיס,[25] והוא ישב בעיר נוף,[24] ושם מסים על הארץ העליונה ועל התחתונה,[26] והפקיד חיל משמר במקומות אשר מצא בהם חפץ. ויותר מכל חזק את קצות המזרח, כי ירא את האשורים אשר גדלו ועצמו מאוד בימים ההם, פן יתאוו לעלות על מלכותו. הוא מצא בנפת סֶתרואיס[28] עיר נאה למשגב במזרח נהר פיבסת[27]

[20] Manethos, כן בהוצאת ניזה. בהוצאה הישנה: מנתון (Manethon).
[21] כן אצל ניזה. בהוצאה הישנה: ב(כתבים הקדושים – לאמר בכתבי החרטומים (ההירוגליפים).
[22] ביונית Aigyptiaka (Aegyptiaca) לאמר: "ענייני (מעשי, דברי) מצרים".
[23] שלוש התיבות האלו חסרות בהוצאת ניזה.
[24] מנפי, מוף (Memphis).
[25] בהוצאה הישנה סלטיס, ונראה שהיא המילה השמית שליט.
[26] מצרים התחתונה היא מקום היאור (הדלתה), העליונה – גליל נוא־אמון (תיבי) ודרומה לו.
[27] ביונית: Bubastis.
[28] כן בהוצאת ניזה, וזה נכון יותר מהגירסה הישנה סאיס.

אשר נקראה באחד כתבי אלהים[29] העתיקים בשם אַוַריס, ובנה אותה והקים עליה חומה בצורה מאד והושיב בקרבה לשמור עליה המון חמושים, כעשרים וארבע ריבוא אנשי חיל, ובא אליה בתקופת הקיץ לתת לאנשי הצבא את לחם חוקם ואת משכורתם ולנצח עליהם בחגרם את נשקם ללמד ידיהם לקרב, למען תת את פחדו על כל מסביב. אחרי מלכו תשע עשרה שנה נאסף אל עמיו ותחתיו קם מלך חדש ושמו בְּנוֹן[30] ומלך ארבעים וארבע שנה. ואחריו מלך אַפַּחְנס שלשים ושש שנה ושבעה חדשים, ואחריו אפופיס ששים ואחת שנה, ואחריו חַנא[31] חמשים שנה וחדש ימים, ואחרי כל אלה מלך אַסיס ארבעים ותשע שנה ושני חדשים, אלה היו ששת מלכיהם הראשונים, אשר נלחמו במצרים[32] כל הימים ובקשו בכל לבם לעקרם משרשם. וכל עמם נקרא בשם הוּקסוס. לאמר: המלכים הרועים, כי "הוק" בלשון הקדש[33] הוא "מלך" – וסוס הוא "רועה", וככה נקראים הרועים גם בלשון העם, ובהתחבר שתי התבות יחדו יצא "הוקסוס"; ויש אומרים, כי היו האנשים האלה ערבים". אמנם בספר (בנוסח) שני (של ספר מנתוס) מצאתי כתוב, כי לא "מלכים" מכונים בשם "הוק", כי אם, להפך, פירוש השם (הוקסוס) הוא "רועים־עבדים", כי התיבה הוּק – כמו התיבה הַק בסימן הנשימה[34] מורה בפירוש על עבדים שבויי מלחמה, והפירוש הזה נאמן יותר בעיני ויש לו יסוד בדברי הימים. ואחרי כן מספר מנתוס, כי כל המלכים הנקובים בשם מלכי הרועים ובניהם משלו בארץ מצרים כחמש מאות ועשר שנה, ולקץ הימים התקוממו מלכי נוא־אמון[35] ויתר ארצות מצרים על הרועים ומלחמה גדולה וארוכה היתה ביניהם. ובימי המלך הנקרא בשם מיספרַגמוּתוֹסיס[36] נגפו הרועים וגורשו מכל ארץ מצרים, ונסגרו במקום אשר היתה מדתו מסביב עשרת

[29] "בתיאולוגיה ישנה אחת" במקור. הכונה, כנראה, לכתב עתיק (אפיפורין, פפירוס).
[30] בהוצאה ישנה: באון.
[31] Aunas אצל ניזה. בהוצאה ישנה יניס.
[32] על פי ההוצאה הישנה. בהוצאת ניזה "אשר גדלה תאותם מיום ליום לעקר את המצרים משרש".
[33] לאמר: בכתב המצרים העתיק הקדוש (כתב החרטומים).
[34] היונים מבדילים בין שני סימנים, סימן האלף וסימן ההא (סימן הנשימה).
[35] ביונית Thebais.
[36] בהוצאה הישנה: אליפרגמותוסיס.

אלפים צמד,[37] ושם המקום אַוריס. מנתוס מספר, כי את כל המקום הזה הקיפו הרועים חומה בצורה מסביב, למען אשר יַמלטו שמה לבטח את כל רכושם ושללם. תומוסיס בן מיספרגומותוסיס נסה להביא את המקום במצור ולכבוש אותו בחזקת היד, וחָנה לפני החומה בארבעים ושמונה ריבוא אנשי צבא. ובראותו כי נכזבה תקוותו לתפוש את העיר במצור כרת ברית עם יושביה, למען יעזבו כלם בשלום את ארץ מצרים וילכו אל כל אשר תאוה נפשם, והם יצאו מארץ מצרים על פי דברי הברית, כלם למשפחותיהם עם כל רכושם במספר עשרים וארבע רבוא, ופנו ללכת דרך המדבר אל סוריה, אולם יראו את שלטון האשורים, המושלים בארצות אסיה בימים ההם, ועל כן בנוּ להם עיר בארץ הנקראה בזמננו בשם יהודה, למושב רבבות אנשיהם וקראו לה בשם ירושלים. ובספר שני מ"דברי מצרים" אומר מניתוס, כי העם הזה, אלה הנקובים בשם רועים, נקרא בספריו הקדושים[38] "עם עבדים", וכנים דבריו, כי אבותינו הראשונים עסקו מדורות קדמונים במרעה צאן וחייהם היו חיי נדודים, ועל כן נקראו בשם רועים. וגם יש יסוד לדבר, שנקראו בספרי המצרים עבדים (שבויי מלחמה), כי יוסף אבינו קרא לעצמו בשם עבד, בעמדו לפני מלך מצרים, ואחרי כן שלח להביא את אחיו אל ארץ מצרים במצות המלך. אולם את הדברים האלה אחקר לאשורם במקום אחר.

פרק טו

ועתה אגיש את המצרים לתת עדיהם בדבר קדמות עמנו, ועוד פעם אקרא בשם מנתוס, אשר כתב על סדר הזמנים לאמור: "אחרי צאת עם הרועים מארץ מצרים אל ירושלים מלך טֶתמוסיס אשר גרש אותם מן הארץ עשרים וחמש שנה וארבעה חודשים וימת. ואת מלכותו ירש בנו חברון, ומלך שלש עשרה שנה. ואחריו מלך אַמנוֹפיס עשרים שנה ושבעה חדשים, ואחריו אחותו אַמֶסיס עשרים שנה ותשעה חדשים, ואחריה מלך מֵיפרֵיס שתים עשרה שנה ותשעה חדשים, ואחריו מֵיפרמותוסיס עשרים וחמש שנה ועשרה חדשים, ואחריו תמוֹסיס תשע שנים

[37] ביונית "ארורה", מדת־ארך ידועה. (תוספת התורמת בויקיטקסט: 100X100 אמה = 2.5 דונם בערך.)
[38] הכוונה בספרי הקדש של עם ישראל.

ושמונה חדשים, ואחריו אמנופיס שלושים שנה ועשרה חדשים, ואחריו חוֹר[39] שלשים ושש שנים וחמשה חדשים, ואחריו מלכה בתו אַנקַחְרֶס שתים עשרה שנה וחדש אחד, ואחריה מלך אחיה רַתוֹטיס תשע שנים, ואחריו אַקֶנחֶרֶס שתים עשרה שנה וחמשה חדשים, ואחריו אקנחרס השני שתים עשרה שנה ושלשה חדשים, ואחריו אַרמַיס ארבע שנים וחדש ימים, ואחריו רעמסס[40] שנה וארבעה חדשים, ואחריו רעמסס מיאמון[41] ששים ואחת שנה ושני חדשים, ואחריו אמנופיס תשע עשרה שנה וששה חדשים, ואחריו סֶתוסיס הוא רעמסס, והוא אסף לו צבא רוכבים ואניות ושם את אחיו ארמאיס לנגיד בכל ארץ מצרים ונתן בידו את כל משפט המלוכה, ורק צוה עליו לבלתי שאת את הכתר ולבלי עשות רעה למלכה הגבירה[42] ולילדיה ולבלי געת גם ביתר פלגשי המלך. והוא (רעמסס) נסע להלחם בקפרוס ובארץ כנען, ואחרי כן עלה למלחמה על האשורים ועל המדיים והכניע את כל אויביו. את אלה כבש בחרבו ואת אלה באפס יד, כי נפל פחד חילו העצום עליהם, ולבו גבה מאד באשרו והוסיף אומץ לעלות גם על ערי המזרח ולהכניע את הארצות (הרחוקות), וכעבר זמן רב החל ארמאיס הנשאר במצרים לעשות בזדון את כל הדברים אשר צוה עליו אחיו לבלתי עשותם, כי התעמר במלכה בחוזק יד, ונהג עם יתר הפלגשים בלא בושת, וגם נפתה לדברי אוהביו ושם על ראשו את הכתר והרים יד באחיו. אולם הפָּקיד על מקדשי מצרים כתב ספר ושלח אותו אל סתוסיס והודיעהו את כל הדברים ואת אשר הרים בו אחיו ארמאיס יד. המלך מהר לשוב אל סין[43] וכבש את מלכותו. והארץ נקראה על שמו איגיפטוס, כי כה ספר שנקרא סתוסיס[44] גם בשם איגיפטוס, וארמאיס אחיו בשם דנאוס.

[39] ביונית הוֹרוֹס (זה גם שם אחד אלהי המצרים).

[40] ביונית כותב המחבר רַמֶסֶס.

[41] ביונית כתוב כאן אַרמֶסֶס, ובהוצאה ישנה: "הנקרא מיאמוס". ומנתוס טעה כאן בהזכירו את רעמסס השני שתי פעמים, פעם בכנוי שם מיאמון ופעם בכנוי סתוס.

[42] ביונית: "המלכה האם" (כלומר אם הבנים הנזכרים אחרי כן) ותרגמתי ע"פ מלכים א' י"א י"ט, ועין שם גם ט"ו, י"ב.

[43] פלוסיון ביונית (Pelusium), לא רחוק מהעיר סואז שבזמננו.

[44] כן הוא השם בהוצאה הישנה. בהוצאת ניזה בא השם סתוסיס (Sethosis) לסרוגין עם סתוס (Sethos).

פרק טז

אלה דברי מנתוס. והנה אם נמנה יחד את שנות מלכות כל האנשים הנזכרים, יתברר לנו, כי הנקראים בשם רועים, הם אבות אבותינו, יצאו מארץ מצרים וירשו את הארץ הזאת (ארץ יהודה) שלש מאות ותשעים ושלש שנה טרם בא דנאוס אל ארץ ארגוס. אף כי אנשי ארגוס חושבים, כי האיש הזה היה הראשון (לכל מלכי יון). והנה שני דברים גדולים העיד בנו מנתוס מתוך כתבי המצרים: האחד, כי באו אבותינו אל מצרים מארץ נכריה, והשני, כי אחרי כן יצאו משם בימי־קדם. כמעט אלף שנים לפני מעשה איליון.[45] ואולם את יתר הדברים (אשר כתב עלינו), הוסיף מנתוס לא מכתבי המצרים (הישנים), כי־אם, כאשר הודה במו פיו, מתוך שיחות[46] אשר לא נודע מי אביהן, ואחרי כן אבאר את כחש דבריו לאחד־אחד, ואַראה, כי אין להאמין בדברי שקריו.

פרק יז

מן הדברים האלה אני רוצה לעבור הפעם אל מה שכתבו הכנענים בדבר עמנו ולהביא את עדיהם. כי הנה לצוריים נמצאו, משנים רבות מאד ספרים הכתובים במצות הצבור ומונחים למשמרת על כל המעשים אשר נעשו בקרבם ובקרב עמים זרים וזכו לזכר עולם. ובספרים האלה כתוב, כי ההיכל אשר בירושלים נבנה בידי שלמה המלך מאה וארבעים ושלש שנה ושמונה חדשים טרם יסדו הצוריים את קרתחדשת[47] וגם נכתבה שם (בהשכל)[49] כל עבודת בית המקדש (וכליו); כי חירום[48] מלך הצוריים היה אוהב לשלמה מלכנו בזכרו לו אהבת אביו; ובנדבת לבו נצח יחד עם שלמה על עבודת הבנין להרבות תפארתו ונתן לו מאה ועשרים ככר זהב וכרת ממיטב עצי ההר הנקרא לבנון ושלח אליו לצפות את הבית. ושלמה השיב לו מנחות רבות וגם נתן לו ארץ בגליל, הנקראה בשם כבול.[50] ותאות החכמה הוסיפה עוד לחזק אהבתם, כי שלחו איש אל אחיו חידות ודרשו לפתר אותן. ושלמה היטיב להבין חידות מחירום

[45] איליון – טרויה, לאמר, לפני מלחמת טרויה.
[46] ספורי בדים, עניני מיתולוגיה.
[47] ביונית Karchedon, ברומית Carthago
[48] Eiromos. בקדמוניות כותב יוספוס: חירם (בקמץ).
[49] תיבה זו חסרה בהוצאה הישנה.
[50] בפנים Chabulon, ושם זה הזכר גם פעמים אחדות בספר "מלחמת היהודים".

וגדל ממנו בכל חכמה. והנה בקרב הצוריים נשמרו עד היום הזה רבות מן האגרות ששלחו המלכים איש אל רעהו. ולמען הוכיח, כי לא מלבי בדיתי את הדברים על האגרות הנמצאות בידי הצוריים, אעידה לי את דיוס, הוא איש נאמן בכתיבת דברי ימי כנען, כי הסופר הזה כתב בספר דברי ימי הכנענים לאמר: "אחרי מות אביבעל מלך בנו חירום. והוא שפך סוללה[51] בפאת מזרח אשר לעיר, והגדיל את הקריה, ואת מקדש זאוס האולימפי[52] אשר עמד לבדד על האי חבר לעיר בסתמו את כל הריווח בינו לבינה[53] ופאר את המקדש בכלי זהב. אומרים, כי שלמה השליט בירושלים שלח אל חירום חידות ובקש להשיב לו חידות תמורתן, ודרש כי האחד אשר יבצר ממנו לפתור את החידות ישלם כסף רב לרעהו, וחירום הסכים לדבר ולא יכול לפתור את החידות ובזבז לשלמה הרבה כסף ענושים, ואחרי כן פתר עבדימון,[54] אחד מאנשי צור, את החידות השלוחות, ונסה אותו (את שלמה) בחידות אחרות, ושלמה לא יכול לפתרן, ושלם כסף רב לחירום". בדבריו אלה העיד דיוס על כל אשר אמרנו למעלה.

פרק יח

ועל הסופר הזה אוסיף עוד את מֶנאַנדרוס איש אפסוס, שכתב את כל מעשי המלכים אשר קמו ליונים וללועזים ושקד ללמוד את דברי הימים מספרי עם ועם. הוא דבר גם על מלכי צור ואחרי כן הגיע לימי חירום וספר עליו כדברים האלה: "אחרי מות אביבעל ישב חירום בנו על כסא מלכותו והוא חי חמשים ושלש שנה, וימי מלכותו היו שלשים וארבע שנה. הוא סתם את הככר הרחבה ונדב את עמוד הזהב למשכן זאוס, והלך לאסוף עצים מיער, וכרת עצי ארזים בהר הנקרא לבנון לעשות מהם קורות לבתי המקדשים, והרס את בתי המקדשים הישנים ובנה חדשים תמורתם, בהרימו תרומת קודש להרקלס[56] ולעשתרת.[55] ולראשונה הקים את מקדש הרקלס בחדש פֶּריטיוס (ואחרי כן את מקדש עשתרת),[58] כאשר[57] יצא למלחמה על

[51] לאמר עשה מלוא, סכר למים.
[52] כנראה קרא בספר היוני ככה לבעל־שמים.
[53] לאמר את מפרץ הים בין העיר ובין האי.
[54] Abdemon בהוצאת ניזה Abdemunos.
[55] הדברים "בהרימו תרומת הקדש" (בהגבילו להם נחלת קדש) חסרים בהוצאת ניזה.
[56] בשם הרקלס קראו היונים ל"מלקרת" אשר לכנענים הצידונים (אחד האלים).
[57] הקשר הזה ("כאשר") נמצא בהוצאה הישנה, בהוצאת ניזה: (הוא) יצא למלחמה כו'.

העתיקאים,[59] אשר לא שלמו לו מס, ואחרי כן הכניע אותם ושב אל ארצו. ובימי המלך הזה היה בן צעיר לעבדימון, הוא נצח כפעם בפעם בחידות אשר שלח שלמה מלך ירושלים". והזמן אשר עבר מימי המלך הזה עד בנין קרתחדשת עולה ככה (בחשבונו): אחרי מות חירום ירש את מלכותו בנו בעליעזר[60] וימי חייו היו ארבעים ושלש שנה, וימי מלכותו שבע עשרה שנה[61] ואחריו מלך בנו עבדעשתרת וימי חייו היו שלשים ותשע שנה[62] וימי מלכותו תשע שנים, כי התקשרו עליו ארבעת בני מינקתו והמיתוהו, ובכורם מלך תחתיו (הוא מתושעשתרת בן לעשתרת, וימי חייו היו חמשים וארבע שנה)[64] וימי מלכותו היו שתים עשרה שנה,[63] (ואחריו מלך אחיו עשתרום וימי חייו היו חמשים ושמנה שנה וימי מלכותו תשע שנים. והוא הומת בידי אחיו פלט אשר ירש את כסא מלכותו ומלך שמונה (חדשים, וימי חייו היו חמשים שנה. ואותו המית אתובעל[65] כהן עשתורת ומלך תחתיו), וימי חייו היו ארבעים ושמנה שנה וימי מלכותו שלשים ושתים שנה ועל כסאו ישב בעליעזור בנו וימי חייו היו ארבעים וחמש שנה וימי מלכותו שש שנים, ותחתיו ישב על כסאו מתן[66] בנו, וימי חייו היו שלשים ושתים שנה וימי מלכותו היו עשרים ותשע שנה, ואחריו ישב על כסאו פגמליון וימי חייו היו חמשים ושמונה שנה וימי מלכותו ארבעים ושבע שנה), ובשנה השביעית למלכותו[67] ברחה אחותו ובנתה עיר בארץ לוב, היא

[58] המאמר המוסגר חסר בהוצאת ניזה.

[59] כך תקן ניזה (Ityakaioi), כנראה יושבי עתיקה (Utica) בארץ לוב אשר באפריקה הצפונית, היא מושבה צורית עתיקה. בהוצאה הישנה: הטיטואים (Tityoi).

[60] כן בהוצאה הישנה (Baleazaros). בהוצאת ניזה: בעלבעזר, Balbazeros.

[61] בהוצאה הישנה: שבע שנים.

[62] בהוצאה הישנה: עשרים ותשע שנה.

[63] את כל הפרשה המוסגרת תרגמתי מהוצאת ניזה, בהוצאה הישנה: "ואחריהם מלך עשתרת בן דליעשתרת וחי חמשים וארבע שנה וימי מלכותו היו שתים עשרה שנה. ואחריו מלך אחיו אשרים (Aserymos) וחי חמשים וארבע שנה ומלך שתים עשרה שנה (שוב); והומת בידי אחיו פלט אשר ישב על כסאו ומלך שמונה חדשים ואותו המית אתובעל כהן עשתרת ומלך שלשים ושתים שנה וחי חמשים ושמנה שנה, ואחריו בדעזור בנו וחי ארבעים וחמש שנה ומלך שש שנים ועל כסאו ישב מתנינגוס בנו וחי שלשים ושתים שנה ומלך תשע שנים ואחריו מלך פגמלין וחי חמשים ושש שנה ומלך ארבעים ושבע שנה". וגלוי, כי הגרסה הזאת משובשת וגם אין חשבון השנים עולה.

[64] המאמר המוסגר חסר בהוצאה הישנה.

[65] הוא אתבעל שבמקרא (מלכים א' טז, לא).

[66] במקור (ובהוצאת ניזה) Mettenos.

[67] המחבר חושב: במלאת שבע שנים למלכו.

קרתחדשת. כל הזמן מיום אשר ישב חירום על כסאו עד בנין קרתחדשת עולה בחשבון מאה וחמשים וחמש שנה ושמונה חדשים. והנה בית המקדש בירושלים נבנה בשתים עשרה שנה למלכותו (של חירום), ולכם עברו מזמן בנינו עד בנין קרתחדשת מאה וארבעים ושלש שנה ושמנה חודשים. הנשאר לי עוד דבר להוסיף על העדים הכנענים האלה? גלוי הדבר, כי הם מודים בכל תקף לדברי האמת. והנה כניסת אבותינו אל הארץ קדמה זמן רב לבנין בית המקדש, כי רק אחרי אשר כבשו את כולה במלחמה בנו להם את הבית. את הדברים האלה היטבתי לבאר מתוך ספרינו הקדושים ב"קדמוניות" אשר כתבתי.

פרק יט

ועתה אקרא את הדברים אשר נכתבו עלינו בספרי הכשדים ובדברי הימים אשר להם, כי הם מסכימים גם ליתר הדברים אשר נמצאו בספרינו. ועדי הזה יהיה בירוסוס איש כשדי לבית אביו ושמו ידוע לכל שוחרי מדע, כי המציא ליונים ספרים על דבר תורת הכוכבים ועל חכמת הכשדים. והנה בירוסוס העתיק מן הכתבים העתיקים דברים על המבול אשר בא לעולם והשמיד את בני האדם, כדברים אשר הודיע אותנו משה, וגם ספר על התבה אשר נצל בה נח אבי עמנו, כי הגיעה אל ראשי הרי ארמיניה[68] ואחרי העבירו את כל בני נח לדורותם הגיע עד נבופלאצר מלך בבל וכשדים וספר את מעשיו ואמר, כי שלח המלך הזה את נבוכדראצר[69] בנו עם חיל כבד אל ארץ מצרים ואל ארצנו בשמעו, כי פשעו בו הארצות האלה, והוא (נבוכדראצר) כבש את כל הארצות ושרף את בית המקדש בירושלים ואת כל עמנו הוליך עמו בשביה והגלה אל בבל, ואחרי כן שממה העיר זמן שבעים שנה עד ימי כורש מלך פרס. הוא מספר על הבבלי הזה (נבוכדראצר), כי התגבר על מצרים ועל סוריה ועל ארץ כנען ועל ערב והגדיל לעשות מכל מלכי כשדים ומלכי בבל אשר היו לפניו. וגם למטה מזה שב בירוסוס לדבר עליו בכתבו את דברי ימי קדם, ואני אביא פה את דברי

[68] הם הרי אררט הנזכרים במקרא. ובלשון אשור נקראה ארמיניה אוררטו.

[69] כן כתוב בהוצאת ניזה (Nabukodorossoros) וכן נקרא אצל הרודוטוס. וזה הוא נכון יותר על פי שמו הבבלי (נבו־כדרי־אצור). אולם בהוצאה הישנה מתוקן בכל מקום נבוכדנאצר (Nabuchodonosoros) על פי הגרסה השניה בכה"ק.

בירוסוס ואלה הם: "כשמוע אביו נבופלאצר, כי מרד בו נציבו אשר הפקידו אותו על מצרים ועל מקומות חילת־סוריה וערי כנען, לא יכול לעצר בעד הרעה, ועל כן נתן בידי בנו נבוכדראצר הצעיר לימים את חלק צבאו ושלח אותו להלחם בו (בנציבו), ונבוכדראצר פגעו במורד וערך מערכה לקראתו ותפש אותו בכפו והוציא מידו את ארץ ממשלתו והכניעה תחת מלכותו. ובעת ההיא נפל נבופלאצר למשכב ונאסף אל עמיו אחרי מלכו עשרים ואחת שנה. וכשמוע נבוכדראצר לקץ זמן מצער על דבר מות אביו, השיב את המנוחה בארץ מצרים[70] וביתר הארצות ונתן את השבויים אשר לקח מן היהודים והכנענים והארמים ועמי מצרים על ידי אחדים מאוהביו יחד עם חילו העצום ויתר הכבודה להוליכם אל ארץ בבל. והוא החיש את מסעו דרך המדבר במתי מעט והגיע אל בבל. ושם לקח את השלטון מידי הכשדים ואת המלכות השמורה למענו מידי הטוב שבהם. ומשל לבדו בכל חבל נחלת אחיו, ובבוא השבויים צוה להושיבם במקומות הכושר בארץ בבל. הוא פאר בנדבות לבו את מקדש בֵּל ואת יתר המקדשים משלל המלחמה, וגם הגדיל את תפארת קרית מלכותו הישנה ועוד התנדב להוסיף עליה עיר חדשה מחוץ, ולמען אשר לא יוכלו האויבים בעת מצור להטות את מי הנהר ולחנות על העיר, בנה חומה משולשת מסביב לעיר הפנימית וחומה משולשת מסביב לעיר החיצונה, חלקה עשה לבנים שרופות וחֵמר וחלקה לבנים פשוטות (אשר לא באו באש). ואחרי אשר הקיף את העיר חומה נהדרה ופאר את שעריה כדמות שערי מקדש, בנה סמוך לארמון אביו ארמון חדש מסביב והגדיל את תפארתו ואת כבוד עשרו עד כי עצמו הדברים מספר. ואף כי נפלא הבנין בגדלו ונאדר בשיא גבהו, כלתה מלאכתו בחמשה עשר יום. ובארמון הזה בנה מדרגות אבן גבוהות ונתן להם דמות כתבנית הרים, בנטעו עליהם כל מיני עצים וכה עשה ובנה את "הפרדס התלוי" הנודע לשם, יען אשר חשקה נפש אשתו בנאות הרים, כי גדלה בארץ מדי".

[70] במקור: "סדר את המעשים (הענינים) בארץ מצרים וכו'".

פרק כ

אלה הדברים אשר ספר (בירוסוס) בדברי הימים על המלך הזה ובספר השלישי מ"דברי הכשדים"[71] הוסיף עליהם הרבה, ושם יסר את סופרי היונים, כי לחנם חשבו אשר סְמִירַמיס האשורית יסדה את עיר בבל, ולשקר כתבו כי ידיה הקימו את הבנינים הנפלאים. ואמנם בזאת נאמנים עלינו כתבי הכשדים מדבריהם! והנה גם בבתי הגנזים (הארכיונים) אשר לכנענים נמצאו כתבים המקימים את דברי בירוסוס על מלך בבל (נבוכדראצר), כי הכניע את ארץ ארם (סוריה) ואת כל ארץ כנען. וכדברים האלה כתב פילוסטרטיס בספר דברי הימים בזכרו את מצור עיר צור, וכמוהו עשה מגסתניס בספר הרביעי מ"דברי הודו"[72] אשר בו בקש להראות כי מלך בבל זה עלה בגבורתו ובגודל מפעליו על הרקליס, וספר עליו, כי כבש גם חלק גדול מארץ לוב ואת ארץ איבריה. – וגם הדברים אשר כתבתי למעלה על בית המקדש בירושלים, כי נשרף בידי הבבלים בעלותם עליו למלחמה, וכאשר כבש כורש את מלכות אסיה החלו לבנותו מחדש – מתבררים ומתלבנים מתוך הדברים אשר נתן לנו בירוסוס, כי הוא אומר בספר השלישי: "ואחרי אשר החל נבוכדראצר לבנות את החומה הנזכרה נפל למשכב ונאסף אל אבותיו, וימי מלכותו היו ארבעים ושלש שנה ועל כסאו ישב בנו אוויל־מרודך. הוא עשה ממשלה ברשעה ובזדון, ועל כן התנפל עליו נרגלאצר בעל אחותו והכהו נפש אחרי מלכו שנתים ימים, ומלך תחת המומת ארבע שנים, ואחריו היה למלך בנו לבורושרדוך,[74] הוא ילד בן תשעה חדשים,[73] ויען אשר נראה בו שסורו רע, קמו עליו אוהביו והמיתוהו. ואחרי אשר נהרג, התאספו כל הקושרים עליו, והסכימו יחד לתת את המלוכה בידי נבוניד, אחד מאנשי בבל אשר היה לו חלק בזה. בימי המלך הזה נבנתה חומת בבל בקרבת הנהר לבנים שרופות וחֵמָר ברב פאר. ובשנת שבע עשרה למלכו בא כורש מארץ פרס עם צבא רב והכניע את כל ארצות אסיה[75] ושם את פניו אל ארץ בבל. וכשמוע נבוניד כי הוא הולך וקרב,

[71] שם הספר ביונית: Chaldaika.
[72] ביונית: Indika.
[73] אפשר להבין את דברי המקור באופן אחר: "והוא ילד, ומלך תשעה חודשים", וזה קרוב יותר.
[74] כן בהוצאת ניזה. בהוצאה ישנה: לבורושרחוד.
[75] כן בהוצאה הישנה, בהוצאת ניזה: וכבש את המלוכה.

יצא לקראתו עם חילו ונלחם איתו במערכה ונגף לפניו וברח עם אנשים מתי מספר אל עיר בורסיף. וכורש לכד את עיר בבל וצוה להרוס את חומתה מחוץ, בראותו כי עבודה רבה וקשה היא לכבוש את העיר הנשגבה. ופנה משם אל בורסיף ושם מצור על נבוניד. אולם נבוניד לא חכה עד קץ המצור, רק הקדים להסגיר את נפשו בידי השונא. וכורש האיר פניו אליו ושלח אותו מארץ בבל ונתן לו את ארץ קרמן[76] למושב. בארץ הזאת כלה נובניד את שארית ימיו ושם מת".

פרק כא

והנה הדברים האלה מודים על האמת אשר בספרינו, כי בהם נמצא כתוב שהחריב נבוכדראצר את בית מקדשנו, בשנת שמונה עשרה למלכותו ואחרי כן שמם המקדש חמשים שנה. ובשנת שתים לכורש הוקמו יסודות הבית ובשנת שתים למלכות דריוש שלמה עבודתו. ועוד אוסיף דברים מכתבי הכנענים, כי אין לי להעלים עין גם מיתר הראיות. וזה הוא חשבון הזמנים על דעתם: בימי אתובעל המלך חָנה נבוכדנאצר[77] במצור על צור שלש עשרה שנה, ואחריו מלך בעל עשר שנים. ואחרי מותו קמו שופטים: עכנבעל בן בשלך שפט שני חדשים, חלב בן עבדי עשרה חדשים, חבר[78] הכהן הגדול שלשה חדשים, מטגון[79] וגרעשתרת בני עבדאלים שפטו שש שנים, ובימיהם מלך בעלעטור שנה אחת, ובמותו שלחו (בני צור) אל בבל אחרי מהרבעל והביאו אותו משם, והוא מלך ארבע שנים, ואחרי מותו קראו לאחיו חירום, והוא מלך עשרים שנה. ובימיו משל כורש בפרס. והנה חשבון כל העת עולה לדברי הכנענים חמשים וארבע שנה ושלשה חדשים, כי נבוכדנאצר החל את מצור צור בשנת שבע למלכותו,[80] ובשנת ארבע עשרה לחירום כבש כורש הפרסי את הממשלה, והנה בדבר בית המקדש מודים כתבי הכשדים והצוריים לכל הכתוב בספרינו, ובכל הדברים האמורים נמצאה עדות מקובלה, שאין לה סתירה, על קדמות עמנו. וחושב אני, כי דברי אלה יספיקו לכל הקוראים אשר לא השתרשו באהבת המחלוקת.

[76] ביונית: קרמניה, מדינה ממזרח למדינת פרס.
[77] בפרק הזה בא שתי פעמים השם נבוכדנאצר גם בהוצאת ניזה.
[78] במקור: Abbaros.
[79] כן בהוצאה הישנה. בהוצאת ניזה: Myttynos.
[80] הכוונה היא, בשנת שבע למלכות אתובעל, המוזכר למעלה.

פרק כב

ואולם עלי עוד לצאת ידי חובת מחקר בפני האנשים אשר אינם מאמינים לכתבי הלועזים ורק דברי היונים בלבד נאמנו עליהם, ולהביא עדים רבים מאלה (מן היונים) אשר הכירו את עמנו ומסרו בספרים את זכרו לעת מצוא. והנה פיתאגורס איש סמוס היה מבני הדורות הראשונים, והכל מודים בו, כי עלה בחכמה וביראת אלהים על כל הפילוסופים, וגלוי הדבר, כי ידע האיש הזה את דרכי עמנו, ולא זו בלבד, כי עוד שקד הרבה ללכת בדרכים האלה. אמנם לא נשאר ממנו ספר מקובל, אך רבים כתבו ספרים על חייו, ואחד הטובים שבאלה היה הרמיפוס, והוא סופר נאמן בדברי הימים. ובראשון לספריו על דבר פיתאגורס מספר לנו האיש הזה, כי אמר פיתאגורס אחרי מות אחד מתלמידיו ושמו קליפון, והוא יליד קרוטון, שנשמתו (של המת) נמצאה בקרבתו לילה ויום והיא מצווה עליו, שלא יעבר במקום אשר רבץ שם חמור תחת משאו, ולא ישתה מי צמאון[81] וישמר את פיו מכל דברי חרפות. ועל זה מוסיף הרמיפוס כדברים האלה: "כל זאת עשה ודבר (פיתאגורס), כי חקה את דעות היהודים והתרפים וקבל אותן לעצמו". וכנים יהיו דברינו באמרנו, כי הגבר הזה העתיק הרבה מחוקי היהודים אל החכמה (הפילוסופיה) שלו. והנה גם בערי (בערי הנכרים) היה עמנו ידוע מימי קדם ומנהגים רבים ממנו כבר עברו אל מקצתן וזכו להיות למופת לרבים. על זה מעיד תאופרסטוס בספריו על דבר החוקים. הוא אומר, כי חוקי הצורים אוסרים להשבע שבועות נכרים, ובכלל השבועות האלה הוא מונה גם את השבועה הנקראת "קרבן", ואולם השבועה הזאת לא נמצאה בקרב אחד העמים, בלתי בקרב היהודים לבדם. ופתרון המלה, אם נתרגם אותה מלשון העברים, הוא "מתנה לאלהים". גם מהרודוטוס איש הליקרנסוס לא נעלם דבר עמנו, והוא הראה זאת בהעלותו את זכרו בדרך זו: בספרו את דברי ימי הקולחים[82] בספרו השני הוא כותב לאמור: "מכל גויי הארץ רק הקולחים והמצרים והכושים[83] לבדם מלים את

[81] כנראה מים שאובים שנמצאו זמן רב בכלי, או מי אגמים.
[82] עם שישב לפנים על גדות הים השחור (פונטוס) בארץ קוקז.
[83] ביונית: איתיופים.

בשר ערלתם מימים ראשונים, והצורים והסורים היושבים בארץ פלשתים[84] מודים בעצמם, כי קבלו את המילה מהמצרים, והסורים היושבים על נהר לתרמודון ועל נהר פרתניוס והמקרונים היושבים בקרבתם מספרים, כי קבלו זאת מקרוב מהקולחים. מכל זרע האדם רק אלה העמים לבדם נמולים, ובדבר זה הלכו, כאשר יראה הרואה, בדרכי המצרים. אולם בדבר שני העמים, המצרים והכושים, אין אני יודע מי קבל את המילה ממשנהו". והנה אומַר בזה, כי הסורים אשר בארץ פלשתים מלים את בשר ערלתם, ומכל יושבי ארץ פלשתים היהודים לבדם עושים זאתי והרודוטוס ידע את זאת וספר עליהם את הדבר. וגם חוירילוס המשורר אשר קדם עוד בזמן (להרודוטוס) זכר את עמנו לעת אשר יצא בצבא אחשורוש[85] המלך פרס למלחמה על ארץ יון, כי במנותו את כל העמים (אשר יצאו בחיל הפרסים) הביא בכללם לאחרונה גם את עמנו. ואלה דבריו:

אַחֲרֵי תוֹם אֵלֶּה לַעֲבוֹר נָסַע שֵׁבֶט – מַה נִּפְלָא מַרְאֵהוּ;
לְשׁוֹן הַצִּידוֹנִים מִפִּיו תִּשְׁמַע, כִּי יִפְתַּח אֶת שְׂפָתָיו;
הַרְרֵי שָׂלֵם עַל שְׂפַת הַיְאוֹר רְחַב הַיָּדַיִם מוֹשָׁבוֹ.
סָמַר שְׂעַר נִזְרוֹ מְאוֹד, מֻקָּפַת פְּאַת רֹאשׁוֹ, וְעָלָיו
עוֹרוֹת פְּנֵי סוּסִים כְּרוּתִים אֲשֶׁר בְּמוֹ עָשָׁן יֻבָּשׁוּ.[86]

ואני חושב, כי גלוי הדבר לכל, אשר אותנו זכר המשורר בזאת, כי הררי שלם נמצאו בארץ מושבנו, וגם שם היאור נקרא ים המלח, כי הוא הגדול ורחב הידים בכל יאורות סוריה. כה העלה חוירילוס את זכרנו, ואמנם לא רק ידוע ידעו היונים את היהודים, כי אם השתוממו עליהם לעת פגשם אותם, ולא הרָעים אשר בקרב היונים (הוקירו אותם), כי־אם האנשים אשר נפלאו בחכמתם מאד; – ואת הדבר הזה קל להוכיח: כי קלארכוס, תלמיד אריסטוטליס, אשר לא עלה עליו בחכמה אף אחד

[84] Palaestina) Palaistine), השם שנקראה בו אחר כך כל ארץ ישראל (חילת־סוריה).
[85] בכתבי האפיפורין שמו חשיארש, ביונית Xerxes.
[86] תרגמתי בהכסמטרים לפי המקור. מה שכותב המשורר, כי לבני העם הזה היתה "תספרת־גלגל" מתנגד בפירוש למצות התורה. עורות פני סוסים שמשו מעין קובע על הראש.

מחכמי הפריפטוס[87] כותב בספר הראשון על דבר על דבר השֵנה, כי אריסטוטליס רבו ספר לו על איש יהודי אחד ושם את הדברים בפי אריסטוטליס עצמו, וכה כתוב שם: (אמר ארסטוטליס): "אלו באתי להרבות דברים, ארך ספורי מאד, אך לא למותר יהיה לדבר על נפלאות האיש הזה ועל חכמתו.[88] דע לך, היפרידס, כי אספר לך בזה דברים נפלאים הדומים לחלום". והיפרידס הושיב בכבוד ובמורא: "על כן אנחנו מתאוים כלנו להקשיב לדבריך". "לא – אמר אריסטוטליס – עלינו למלא את מצות בעלי המליצה ולברר לראשונה את מוצא השם הזה, למען אשר לא נכחש במלמדינו שקבלנו מהם את השמועות". "דבר – אמר היפרידס – ככל הטוב בעינך". ועל זאת ענה (אריסטוטליס): "האיש הזה היה יהודי מחילת־סוריה, ואלה (היהודים) הם צאצאי חכמי הודו,[89] כי החכמים הם, כמו שאומרים בפי ההודים "קלנים", ובפי הסורים: "יהודים", וככה נקראו על שם מקומם, כי הארץ אשר הם יושבים בה מכונה "יהודה", ושם עירם מוזר מאד, כי הם קוראים לה "ירושלם". והנה האיש הזה עבר בהרבה ארצות נכריות וירד במקומות היבשה אל חוף הים, והוא היה (נעשה) יוני, לא בשפתו בלבד, כי אם גם בנשמתו. ולעת מגורנו בארץ אסיה הגיע האיש אל מקומותינו ופגש אותנו, ואתנו אחדים מאנשי המדע, אשר ביקש לבחון את חכמתם, והתחבר עם רבים מן המשכילים, אך העניק להם יותר משקבל מהם". אלה הדברים דבר אריסטוטליס בספר קלארכוס ועוד הרבה לספר על האיש היהודי הזה, על פרישותו בהליכות חייו ועל בינתו. וכל הרוצה להוסיף דעת בזה יוכל לקרוא בדברי הספר. כי אני נזהר מהרבות דברים יותר מדי הצרך, ואמנם קלארכוס דבר: את הדברים האלה בצאתו מגדרו,[90] כי דבר אחר היה ענינו. – אולם הקטיוס איש אבדירה, אדם חכם (פילוסוף) וגדול בכשרון המעשה יחד, שעלה לגדולה בחיי אלכסנדרוס המלך (הגדול) ואחרי כן היה קרוב לתלמי בן לגוס (מלך מצרים) לא זכר אותנו

[87] פריפטוס. האולמים ששמשו לטיול באתיני, ובהם היה אריסטוטליס מטיל בלמדו את תלמידיו, ועל כן נקראו בשם "פילוסופי הפריפטוס" או "פריפטטיקים" (בספרות ימי הבינייבמלה הערבית "משאיים" שהוראתה גם כן טילנים.

[88] המחבר כותב "פילוסופיה", ואפשר לתרגם כאן: "אהבת החכמה" (של האיש).

[89] פילוסופי הודו.

[90] לאמר בנטותו מן הנושא, דרך אגב.

כלאחר־יד, רק כתב ספר שלם על היהודים, ואני אומר למסור פה ראשי פרקים ממנו, ולראשונה אברר את זמנו (של הקטיוס): הוא מזכיר את מלחמת תלמי על יד עזה[91] והמלחמה הזאת היתה באחת עשרה שנה למות אלכסנדרוס, באולימפידה המאה ושבע עשרה,[92] כאשר כתב קסטור בדברי הימים שלו. כי בהגיעו אל האולימפידה הזאת אמר, שבה נצח תלמי בן לגוס את דימיטריוס המכונה פוליאורקיטיס על יד עזה ובדבר מות אלכסנדרוס הכל מודים, כי היה זה באולימפידה המאה וארבע־עשרה.[93] גלוי אפוא, כי בימיו (של הקטיאוס) ובימי אלכסנדרוס היה עמנו בשלותו, כי הקטיוס הוסיף לספר כדברים האלה: "אחרי המלחמה על יד עזה הכניע תלמי את כל ארצות סוריה ואנשים רבים שמעו על ענות רוח תלמי ועל אהבתו לבריות ובקשו לרדת עמו אל ארץ מצרים ולנטול חלק בשלטון. ובכללם היה חזקיה הכהן הגדול ליהודים, איש כבן ששים ושש שנה וגדול המשרה בקרב אחיו בני עמו וגם בעל לשון למודים ואיש נבון דבר מאין כמוהו בכל הליכות המדינה": "והנה – מוסיף הקטיוס לדבר – מספר כהני היהודים שהם מקבלים את מעשר תבואת הארץ ומוציאים ומביאים את העם, הוא בקרוב אלף וחמש מאות". ועוד פעם בנשאו את שם האיש הנזכר (חזקיה) הוא מספר: "האיש הזה אשר היתה לו המשרה האמורה נעשה אוהב לנו. לעת מצאו אנשים מאחיו היה מכיר את כל האותות המבדילים ביניהם, כי היו לו ספרים אשר נכתבו בהם כל המקומות היהודים למושבותיהם וכל עניני מדינתם". ואחרי־כן מספר הקטיוס, כי אנחנו מחזיקים בחוקינו ומקבלים עלינו לשאת כל צרה למען אשר לא נעבר עליהם והדבר הזה נחשב בעינינו לצדקה: "ועל כן" – הוא אומר – "לא עלה הדבר להעביר אותם על אמונתם, אף כי שמעו אזניהם דברי חרפה וגדופים מפי שכניהם והנכרים הבאים אל ארצם, ולא פעם ולא שתים המירו מלכי פרס ואחשדרפניהם כבודם בקלון. כי מבלי לעמוד על נפשם הם נושאים כל יסורים ומיתות נוראות – יותר מכל באי עולם – ואינם מכחשים בחוקי אבותיהם". והוא מביא

[91] בשנת 311 לפני המנין הנהוג.

[92] האולימפידה הוא מחזור ארבע שנים שמנו היונים למן שנת 776 לפני המנין הנהוג. האולימפידה הקי"ז: 312 עד 309 לפני המנין הנהוג.

[93] משנת 324 עד 321. בדיוק בשנת 322 לפני המנין הנהוג.

ראיות רבות על חזוק אמונת היהודים בחוקיהם. הוא אומר: כאשר ישב אלכסנדרוס בבבל ורצה להרים את מקדש בל הנופל וצוה את כל אנשי חילו להביא עפר כולם יחד, מיאנו היהודים לבדם להביא עפר, ונתנו את בשרם למכים ושלמו עונש כסף רב, ועמדו במרדם עד שסלח להם המלך ופטר אותם מהעבודה. ואחרי כן כשוב האנשים אל ארצם מהרו לבנות את כל ההיכלות והבמות אשר נבנו שם ושלמו עונש כסף רב לאחשדרפנים, ואולם אחדים מהם נפטרו מעונש. והקטיוס מוסיף דבריו אלה, כי בצדק ראוי להשתומם לאנשים האלה על מעשיהם, ועוד הוא מספר, כי בני עמנו עצמו ורבו מאד מאד, באמרו כי "הפרסים הגלו לפנים רבבות יהודים אל ארץ בבל, ועוד הרבה רבבות העתיקו את מושבם אחרי מות אלכסנדרוס אל ארץ מצרים ואל ארץ כנען[94] לרגלי המלחמות אשר בסוריה". והאיש הזה כתב גם על גודל הארץ אשר אנחנו יושבים בה ועל יופיה באמרו: "נחלתם היא שלש מאות רבוא צמדי אדמה טובה ופוריה, כי זה הוא שטח ארץ יהודה"; וגם ספר, כי אנחנו יושבים מימי קדם בירושלים היא עיר גדולה מאד וכלילת יופי ודבר על מספר אנשיה הרב ועל תבנית היכלה, ואלה הם דבריו: "הנה ליהודים הרבה מצודות וכפרים בארצם, אולם רק עיר בצורה אחת, ומדתה מסביב עולה על חמשים ריס. ומספר יושביה שנים עשר רבוא, והם קוראים לה ירושלים, ושם בטבור העיר נמצאה חומת אבנים, ארכה חמש ששיות[95] ורחבה מאה אמה, ולה שני שערים, ומבית לחומה נמצא מזבח רבוע שלא נבנה גזית רק מאבנים שלמות מחוברות, וזאת תבנית המזבח: אורך כל אחת מצלעותיו עשרים אמה וגבהו עשר אמות. ולפני המזבח נמצא בנין גדול, ובו מזבח ומנורה שניהם זהב, ככרים משקלם, ועל ידם נמצאה אש תמיד, שלא תכבה לילה ויום. ובבית לא נמצאה כל תמונה וגם אין בו כל כלי קודש ולא מטָעים כדמות עצי היער והדומים להם. ולילה ויומם שוכנים בו הכהנים העוסקים בטהרות רבות, ואין הם שותים יין במקדש לעולם". מלבד זאת ספר הקטיוס, כי יצא במלחמות

[94] ארץ כנען (פינקיה) היא פה רצועת חוף ארץ ישראל שנמצאו בה ערי הכנענים הצידונים (בארות, צידון, צור וכו').

[95] ביונית "פלתראות" (Plethra), כל פליתרון הוא ששית הריס (סטדיון).

אלכסנדרוס (הגדול), ואחרי כן גם במלחמות יורשיו[96] ואני אעתיק פה הדברים אשר ספר על מעשי אחד היהודים במסע המלחמה, שראה בעיניו, ואלה הם: כאשר ירדתי אל הים האדום (ים סוף) יצאו אתנו רוכבים לשלחנו, וביניהם נמצא גם איש יהודי ושמו משולם. והוא אמיץ לב וכביר־כח, וכל היונים והלועזים אשר איתנו הודו, כי הוא הטוב שבכל רובי הקשת, ולעת אשר נמצאו האנשים הרבים האלה במסע, הביט מנחש אחד[97] במעוף הצפרים, וציוה את כל הנוסעים לעמוד על מקומם, והאיש הזה (משולם), שאל אותם למה הם מתמהמהים. וכאשר הראה לו המנחש את הצפור ואמר כי הכל חיבים לעמוד כל העת אשר לא תמוש ממקומה, ואם תפרח הצפור ותעוף אל עבר פניה, עליהם ללכת לפנים, ואולם אם תעוף לאחור – גם עליהם לשוב לאחור, לא ענה האיש (משולם) דבר, רק הוציא את קשתו ודרך אותה וקלע אל הצפור והמיתה. המנחש ועוד אנשים רבים קצפו עליו מאד וקללוהו, אך הוא קרא אליהם: למה תָהלוּ, אמללים?! ואחרי זאת לקח את הצפור בידו ואמר: "הן הצפור הזאת[98] לא ידעה כי עליה להציל את נפשה, ואיך תעוץ לנו עצה נכונה בדבר מסענו? הן אלו יכלה לדעת עתידות לא באה אל המקום הזה ביראתה את משולם היהודי פן יורה בה חץ וימיתנה!" והנה די לי בתעודות הקטיוס אלה. ואם ירצה איש להוסיף דעת יוכל לקרא את ספריו על נקלה. ואולם לא אכלא גם את שפתי מקרוא בשם אגתרכידס אשר זכר אותנו בלעגו לתום לבנו – כי כה חשב בלבבו! הוא מספר על דבר סטרטוניקי, שהלכה ממקדון אל ארץ סוריה, ועזבה את בעלה דימיטריוס, וסלוקוס מאן לקחתה לו לאשה, כדבר אשר היה עם לבבה, ועל כן הקימה מרד בעיר אנטיוכיה בעת אשר יצא (סיליקוס) למלחמה מארץ בבל. ואחרי כן הכניע המלך (סלוקוס) את העיר (אנטיוכיה), והיא ברחה אל עיר סילוקיה ותחת אשר היה עליה להפליג משם באניה ולמלט את נפשה, האמינה בדבר החלום אשר מנע אותה מעשות את זאת

[96] יורשי אלכסנדר הגדול שנלחמו על דבר המלוכה, ושמם בפי הסוחרים היונים "יורשים" סתם (דיאדוכים).

[97] מנחש, או קוסם (עין יחזקאל כ"א, כו, כח) – הוא חוזה הרואה את הנולד על פי אותות הטבע. ביונית Mantis. המנחש במעוף הציפורים נקרא ברומית augur; והוא עבר לפני המחנה, ונתן לו אות לנוסע או לנוח.

[98] תרגמתי ע"פ הוצאת ניזה בהוצאה הישנה. הפסוק המוסגר הוא: למה זה תתהוללו, בקחתכם את הצפור האמללה בידיכם (ואולי המובן: בקחתכם את הצפור האמללה להיות לכם לייד, להורותכם את הדרך). הן הצפור הזאת כו'.

ונתפשה והומתה. אגתרכידס ספר את הדברים האלה ולעג לסטרטוניקי וליראתה את האלים והביא משל ממעשה שהיה אצלנו וכתב כדברים האלה: "אלה הנקראים בשם יהודים היושבים בעיר חזקה ובצורה מכל הערים, אשר קראו לה בני המקום בשם ירושלים רגילים לנוח ביום השביעי ואינם חוגרים חרב ביום הזה ואינם עובדים את אדמתם ואינם עושים בו כל מלאכה, רק פורשים את ידיהם בבתי מקדשיהם ומתפללים (כל היום) עד בוא הערב. וכאשר בא בשערי העיר הזאת תלמי בן לגוס עם חילו, ויושביה שמרו את חוקי ההבל אשר להם תחת לשמור על עירם נפלה נחלת אבותיהם בידי אדון קשה, וככה נגלתה ערות חוקיהם, כי נמצא בהם מנהג רע. והנה המעשה הזה למד את הכל – מלבד אותם עצמם – לעזוב דברי חלומות כאלה, ואת אמונת ההבל בחוקי מורשה, לעת אשר ישפט שכל האדם כי אין בהם כדי להחזיק מעמד בשעת פרענות", והנה הדבר הזה היה בעיני אגתרכידס לצחוק, אולם האנשים אשר יבחנו אותו בלא מחשבה רעה יגלו כי טוב ומהולל מאד הוא מעשה בני האדם, אשר יקרים בעיניהם תמיד חוקיהם ויראת אלוהיהם גם מפדות נפשם ומחרות ארצם.

פרק כג

ומעיני סופרים אחדים לא נעלם דבר עמנו, רק מקנאה (משנאת חנם) או מסבות אחרות אשר אינן טהורות, לא הזכירו אותו בספריהם, ואני חושב כי יש לי ראיה לדבר הזה: כי הנה הירונימוס אשר כתב ספר על היורשים (הדיאדוכים) בעצם זמן הקטיוס והוא היה אוהב לאנטיגנוס[99] ונציב בארץ סוריה. אולם בעוד אשר הקטיוס כתב עלינו ספר שלם, לא הביא הירונימוס את זכרנו אף במקום אחד מספריו, אף כי כמעט גדל בארץ נחלתנו! כה נבדלו דעות שני האנשים האלה. בעיני האחד נחשבנו עד כדי לכתוב עלינו ספר זכרון ברב ענין, ואת עיני השני הכתה השנאה השפלה בסנורים וכסתה את אהבת־האמת. אך באמת די בדברי הסופרים המצרים והכשדים והכנענים להראות את קדמותנו, ואחריהם מלאו עוד סופרים רבים מן היונים. כי מלבד הסופרים הנזכרים הביאו את זכרנו – ולא כלאחר יד – גם תאופילוס ותאודוטוס ומנסיאס ואריסטופניס והרמוגניס ואוֵיְמרוס וקונין וזופיריון ואולי עוד רבים, הן לא

[99] אנטיגנוס הגדול אבי דימיטריוס פוליורקיטיס, הראשון מיורשי אלכסנדרוס ששם על ראשו נזר מלכות.

קראתי את כל הספרים (הנמצאים בעולם). אמנם רבים מהאנשים הנזכרים תעו מדרך האמת בסַפּרם על הקורות אותנו לפנים, יען אשר לא קראו בדברי ספרינו הקדושים. אולם כלם כאחד מעידים בדבר קדמותנו, אשר עליה באתי לדבר בספר הזה. וגם דימיטריוס איש פֶּלירון ופילון הזקן ואָוְפוֹלֶמוס נטו מעט מאורח האמת, אולם ראוי לסלוח להם בדבר הזה, כי לא היה לאל ידם לדקדק מאד בכל דברי ספרינו.

פרק כד

ועוד נשאר לי לכתוב פרק אחד מן המאמר הזה כדי למלא אחרי הדברים אשר אמרתי בראשיתו ולהראות כי דברי הדבה והחרפות אשר הוציאו סופרים אחרים על עמנו הם שקר וכזב, ולהעיד הכותבים עצמם למען יכחישו את דבריהם. והנה כמקרה הזה קרה גם עמים רבים אחרים מתוך שנאת אחדים, ואני חושב כי הדבר הזה ידוע לכל מי שהרבה לקרוא בדברי ימי העמים כי הנה נמצאו אנשים אשר השליכו שקוצים על עמים ועל ערים מהוללות והמירו את כבוד סדרי ממשלתם בקלון. תאופומפוס דבר סרה על משפטי האתיניים ופוליקרטס על משפטי הלקדימונים וכותב "דברי שלש הערים"[100] – האיש הזה לא היה תאופומפוס, כמו שחשבו אחדים – הוסיף לדבר סרה גם על עיר התיבאיים. וגם טימיוס הרבה חרפות וגדופים על הערים האלה ועל ערים אחרות ב"דברי הימים" אשר כתב. ועל הרוב עשו זאת לשפוך בוז על נדיבי עמים, כי אלה קנאו בהם מיצר לבם הרע, ואלה חשבו כי בספורי הבדים יזכו לזכרון עולם. ואמנם לא בושו מתקותם זאת בקרב האנשים הרחוקים משכל, אולם כל מי שדעתו צלולה חותם עליהם את הדין.

פרק כה

והנה המצרים החלו לשפוך עלינו חרפות, וסופרים אחדים בקשו למצוא חן בעיניהם ולמדו גם הם לעַוות את האמת ולא יכחשו במעשה ירידת אבותינו למצרים כהויתו, וגם לא ספרו דבר אמת על יציאתם משם. טעמים רבים היו להם לשנוא אותנו ולקנא בנו, הראש והראשון, כי משלו לפנים אבותינו בארצם ובשובם משם אל ארץ נחלתם עשו חיל והצליחו עוד הפעם. וסלע המחלוקת ביניהם (בדבר קדשיהם)[101] הביאו

[100] ביונית Tripolitika. ספר חרפות ידוע על אתיני, ספרטה ותיבי.
[101] חסר בהוצאת ניזה.

לידי שנאה עזה. כי יתרון לעבודת אלהינו על העבודה (הזרה) הנקראה בפיהם עבודת אלהים כיתרון עצם האלהים מן החיות הנבערות, אשר קבלו כלם מאבותיהם לתת להן כבוד אף כי שונים הם איש ממשנהו בהליכות הכבוד הזה. והנה כלם אנשים קלי דעת וחסרי שכל אשר למדו מימי קדם לחשוב תהפוכות על האלים ולא עצרו כח ללכת בדרכי דעת־האלהים[102] הקדושה אשר לנו וקנאו בנו בראותם כי היינו למופת לרבים. וכה גדלה משובת אחדים מהם וגדלה סכלותם, עד אשר לא בושו להכחיש את דברי כתביהם הישנים ולא התקררה דעתם בזה, מעצם עורונם ומגודל שנאתם טחו עיניהם מראות, כי הם סותרים גם את דברי עצמם.

פרק כו

אעמוד פה על דברי הסופר האחד אשר זה מקרוב שמתי אותו לעד קדמותנו. מנתוס הבטיח לתרגם את דברי ימי מצרים מן הכתבים הקדושים, וספר בתחלה כי ירדו אבותינו למצרים לרבבותיהם והכניעו את יושבי הארץ ואחרי זאת הודה כי מקץ ימים רבים גורשו אבותינו ממצרים וכבשו את הארץ הנקראה עתה יהודה ובנו את עיר ירושלים והקימו שם את ההיכל. עד כה העתיק את דברי הכתבים. ואחרי כן הלך שובב בדרך לבו באמרו שרצונו לכתוב את השיחות[104] ואת האגדות[103] בדבר היהודים, והוסיף דברים אשר אין להם שחר בכונה לערב בנו המון מצרים מצורעים ומוכים בתחלואים רבים, אשר יצא משפטם לפי דברו להגרש מארץ מצרים, הוא הוסיף על אלה את שם אמנופיס המלך, הוא שם כזב, ועל כן לא ערב את לבו לקבוע את זמן ממשלת המלך הזה, אף כי דקדק להוסיף על שם כל מלך את שנות מלכותו. במלך הזה הוא תולה דברי־בדים בשכחו כמעט, כי לפני זה כתב אשר קדמה יציאת הרועים אל ירושלים לזמן הזה חמש מאות ושמונה עשרה שנה. כי בעת צאתם ממצרים מלך טתמוסיס ואחריו מלכו מלכים שלש מאות ותשעים ושלש שנה עד מלכות שני האחים סתוס והרמיוס,[105] הם סתוס אשר הסב לפי דבריו את שמו

[102] או תורת האלהים. ביונית תאולוגיה.
[103] בענינים המדוברים, לאמר שיחות הבריות.
[104] ספורים על פה (דברים מיתולוגיים).
[105] למעלה קרא את שמו ארמיס, ופה קבל השם צורה יונית.

איגיפטוס והרמיוס אשר קרא לו דנאוס, וסתוס גרש אותו (את דנאוס), ומלך חמשים ותשע שנה, ואחריו מלך רעמסס בכור בניו ששים ושש שנה.[106] ואחרי אשר הודה בפיו, כי עוד לפני כל המלכים האלה יצאו אבותינו ממצרים בדה לו את שם המלך אמנופיס והטילו ביניהם, לאמר כי חשקה נפש המלך הזה לראות את האלים כראות אותם חור אחד המלכים אשר היו לפניו. וגלה את תשוקתו זאת לאיש הנקרא כשמו אמנופיס, והוא בן פפיאס, אשר נחשב לבָא בסוד אלהים על חכמתו ועל כחו לדעת עתידות. והאיש הזה אשר שמו כשם המלך, אמר לו (לאמנופיס) כי יוכל לראות את האלים אם יטהר את כל ארץ מצרים מן המצורעים ומיתר האנשים הטמאים. והמלך שמח לדבר הזה וצוה לאסוף את כל האנשים אשר נגע בבשרם לארץ מצרים, ומספר הנאספים היה שמונים אלף. והמלך צוה להדיח את אלה אל מחצבות האבנים אשר ממזרח ליאור (נילוס) למען יעבדו שמה ויבדלו מיתר המצרים. מניתון מספר כי בקרב האנשים האלה נמצאו גם כהנים יודעי ספר אשר דבקה בהם הצרעת. ואמנופיס השני, האיש החכם והנביא ירא פן תצא עליו ועל המלך חמת האלים כאשר יראו את יסורי האנשים האלה, והוסיף להנבא כי אנשים רבים יבואו לעזרת הטמאים וימשלו בארץ מצרים ארבע עשרה שנה אולם לא ערב את לבו לגלות את הדברים למלך, רק כתב את כלם בספר וטרף את נפשו בכפו. והמלך התעצב אל לבו. ואחרי זאת כתב מנתוס את הדברים האלה, ככתבם וכלשונם: "וכעבור זמן רב לסבלות האנשים במחצבות האבנים, חלו את פני המלך לתת להם למנוחה ולמגן את עיר הרועים אַוריס החרבה בימים ההם והמלך נעתר להם ונתן להם את שאלתם". והעיר הזאת היא נחלת צפון[108] מימים קדמונים על פי תורת־אלהים.[107] והם באו אל העיר ובטחו במשגב המקום ומרדו (במלך) והקימו עליהם לראש אחד מכהני בית שמש[109] ושמו אסרסיף ובאו בברית השבועה לשמוע לקולו. והוא נתן להם לראשונה תורה (חדשה)

[106] פה הביא מניתוס – לפי דברי יוסיפוס – את רעמסס הגדול פעם שלישית (רעמסס מיאמון, סתוס הוא רעמסס הוא איגיפטוס, ורעמסס זה) וקבע לו שוב זמן מלכותו ששים ושש שנה, ומכאן אנו רואים את כל הערבוביה שבכתיבתו.

[107] "תאולוגיה". – לאמר מסורת המצרים הקדושה.

[108] ביונית Typhon, אלהי החושך והרע למצרים.

[109] Heliopolis (ירמיה מ"ג, י"ג).

וצוה עליהם לבלתי־עבוד את האלים ולבלתי הזהר בחיות אשר נחשבו לקדושות בארץ מצרים, רק לזבוח את כלן ולאכלן ולבלי התחבר עם אנשים מלבד הבאים אתם בברית. אחרי תתו להם את החוקים האלה ועוד חוקים רבים הצוררים את מנהגי המצרים, צוה עליהם לבנות את חומת עירם כלם כאחד ולהכון לקראת המלחמה עם אמנופיס. והוא לקח עמו את יתר הכהנים וחבריהם הטמאים ושלח מלאכים אל הרועים, אשר גורשו בימי טתמוסיס המלך, לעירם הנקראה ירושלים והודיעם את כל הקלון אשר מצא אותו עם חבריו יחד ובקש מהם להתחבר עמו יחד ולהלחם במצרים, וגם הבטיחם להובילם אל עיר אוריס, נחלת אבותיהם ולתת לכל המוניהם לחם לשובע, ולהלחם להם בשעת הצורך ולהכניע תחתיהם את הארץ על נקלה. הרועים שמחו מאד ומהרו כלם בנפש חפצה ומספרם עשרים רבוא אנשי חיל וכעבור ימים מספר הגיעו אל אוריס. וכאשר שמע המלך אמנופיס על דבר בואם, נבהל לנפשו מאד וזכר את נבואת אמנופיס בן פפיאס ולראשונה אסף את עם מצרים ונועץ את ראשי העם וצוה להביא אליו את החיות הקדושות הנכבדות מאד מכל מקדשי מצרים ופקד על הכהנים בכל מקומותיהם להסתיר את פסלי האלים במקומות מבטחים, ואת בנו סתוס הנקרא גם רעמסס על שם רעמסס אביו, והוא נער בן חמש שנים, נתן על ידי אחד מאוהביו. והוא יצא בראש יתר המצרים, כשלשים רבוא אנשים גבורי חיל לקראת השונאים, אך לא התגרה בהם מלחמה, כי חשב אשר תהיה לו מלחמה באלים (היוצאים במחנה צריו), רק מהר לברוח אל נוף ולקח עמו את אפיאס ואת יתר חיות הקודש אשר נשלחו שמה ונסע חיש אל ארץ כוש עם כל הצי ועם צבא המצרים. כי מלך כוש היה לו אסיר תודה[110] וקבל אותו עם אנשיו ונתן להם מכל מאכל אדם, אשר נמצא בארצו, גם ערים וכפרים לספק להם צרכיהם בשלש עשרה שנות גלותם אשר נגזרו עליהם וגם צוה על צבא כוש לשמור על אמנופיס המלך ואנשיו מצד גבולות מצרים. אלה הדברים היו בארץ כוש. ובני־שלם ירדו יחד עם הטמאים אשר בקרב המצרים ועשו תועבות גדולות (לחיות) לבני האדם עד אשר

[110] תרגום מדויק מן הפסוק היוני, כלומר היה מחזיק טובה לו בעד חסדים ישנים.

נדמתה ממשלת אלה הנזכרים לתכלית־הרעה בעיני כל רואי נאצותיהם.[111] ונקל היה להם לשלח ערים וכפרים באש ולבוז את המקדשים ולטמא את פסלי האלים, כי עוד לקחו אותם[112] לצלות עליהם את החיות הקדושות והנכבדות ואלצו את הכהנים והנביאים[113] לזבוח אותן ולשחטן ואחרי כן גרשו אותם מעל פניהם בעירום ועריה. אומרים כי האיש אשר נתן להם את המשפטים והחוקים האלה הוא כהן מילידי בית־שמש הנקרא אסרסיף על שם אסיר[114] אלהי בית־שמש, שִׁנה את שמו בעברו אל העם הזה (הרועים) וקרא לו משה.

פרק כז

אמנם המצרים הוסיפו עוד לספר על היהודים כהנה וכהנה, אך אפסח על כל אלה כדי לקצר את הדברים. והנה מנתוס אומר כי אחרי הדברים האלה יצא אמנופיס מארץ כוש בצבא רב ובנו רעמסס בא גם הוא בחיל גדול, ושניהם נלחמו ברועים ובטמאים ונצחום, והמיתו רבים מהם ורדפו אחריהם עד הרי סוריה. את הדברים האלה והדומים להם כתב מנתוס. אך בטרם אראה כי דבריו הם שיחות הבל ושקרים אברר אחד מהם, למען אוכל אחרי כן לדבר על הנשארים, כי הנה הודה לנו והסכים לדברינו שלא היינו ילידי מצרים לכתחלה, רק באנו שמה מארץ נכריה, ומָשלנו במצרים ואחרי כן יצאנו מן הארץ. אולם, כי לא התערבו בנו אחרי כן בעלי המומים מקרב המצרים, וכי לא מאלה יצא משה רועה עמנו, רק חי דורות רבים לפני המעשה הזה – את כל זאת אנסה להוכיח מתוך דברי מנתוס עצמו.

פרק כח

צחוק עשה לנו מניתוס בטעם הראשון אשר נתן לדברי בדיו. הוא אומר כי המלך אמנופיס התאוה לראות את האלים, מי הם האלים האלה? האם האלים אשר צִוו על

[111] כן הוא בהוצאה הישנה, והכונה במלת הנזכרים, לרועים ולמצורעים. – אולם בהוצאת ניזה: "עד שנדמתה ממשלת הנזכרים (למעלה, כלומר הרועים הראשונים שגורשו ע"י טתמוסיס) לזהב (כלומר לתור הזהב, לתקופה מאושרה) בעיני כל רואי נאצותיהם" (של הרועים החדשים והמצורעים).

[112] בדיוק "השתמשו בהם", וכן בהוצאה הישנה. בהוצאת ניזה: "לקחו את קדשי־הקדשים (או הדביר Adyta, והכונה כנראה על הכלים שנמצאו שם או על שערי דבירי הקדש) לצלות עליהם" וכו'.

[113] ביונית Prophetai. לאמר החוזים והמנחשים אשר במקדשים.

[114] ביונית Osiris.

עבודתם מחוקקי המצרים, – השור והתיש והתנים[116] וראש הכלב?[115] הן היו אלה לנגד עיניו תמיד! ואם אלהי השמים – איך יכול לראותם? ולמה התאוה תאוה כזאת? – יען אשר ראה אותם, חי זאוס, אחד המלכים אשר היו לפניו! – ובכן היה עליו ללמוד מהמלך הזה מה משפט האלים האלה ובמה יוכל לראות את פניהם, למען אשר לא יזקק לבקש תחבולה חדשה. והנה חכם גדול היה רואה העתידות הזה, אשר בעזרתו קוה המלך להשלים את חפצו! ומדוע לא צפה מראש, כי יבצר מהמלך למלא את תאותו? הן לא קם הדבר! ובמה יצדק המעשה, שהסתירו האלים את פניהם בגלל כרותי אברים ומצורעים? הן דרך האלים לקצוף על מעשי רֶשע ולא על מומי הבשר. ואיך נאספו שמונים אלף מצורעים וחולים כמעט ביום אחד? והנה האחד (הקוסם) צוה לגרש את בעלי המומים מארץ מצרים, והשני (המלך) השליך אותם אל מחצבות האבנים, כאלו מחוסר עובדי פרך עשה זאת ולא עלה על לבו לטהר את הארץ. ועוד הוא מספר כי טרף הרואה את נפשו בכפו, יען אשר צפה את חמת האלים ואת עתידות ארץ מצרים, ועזב אחריו בידי המלך את נבואתו הכתובה ומדוע לא צפה הרואה את מותו למבראשונה? מדוע לא מהר להשיב את פני המלך ברצותו לראות את האלים? והאם יש טעם ליראתו את הרעה אשר לא תהיה בימיו? ומה היא הרעה אשר יכלה למצאו, לולא מהר לשום קץ לחייו? אך עוד סכלות גדולה מזו אנחנו רואים: המלך שמע את הדברים האלה וירא את העתידות ובכל זאת לא מהר לגרש את בעלי המומים האלה, אשר צִוה לטהר את הארץ מהם, ונהפוך מזה, כי נעתר לבקשתם ונתן להם עיר – הן כה אמר מנתוס – אשר ישבו בה הרועים לפנים, היא הנקראה אַוריס; ואחרי זאת הוא מספר, כי נאספו (המצורעים) אל העיר הזאת ושמו להם לראש איש אחד אשר היה מכהני בית־שמש לפנים והוא צוה עליהם שלא יעבדו את האלים ולא יזהרו בחיות הקדושות למצרים, רק יזבחו את כולם ויאכלון, וגם לא יתחברו לאיש מלבד הבאים אתם בברית, והביא את כולם במסורת ברית ושבועה להחזיק בכל החוקים האלה, ואחרי זאת הקים חומה על אוריס ויצא להלחם

[115] Kynocephalos מין קוף.
[116] חית היאור הידועה (Krokodilos).

במלך. ואחרי כן – מוסיף מנתוס – שלח (הראש) אל ירושלים וקרא ליושביה לכרות עמו ברית, והבטיח לתת בידם את אוריס כי העיר הזאת היתה נחלת אבות האנשים הבאים מירושלים, ומשם יכלו לצאת ולכבוש את כל ארץ מצרים. ואחרי הדברים האלה – הוא מספר – מהרו האנשים, בעשרים רבוא אנשי צבא, לרדת אל הארץ, ואמנופיס מלך מצרים חשב, כי לא יוכל להלחם באלהים וברח מיד אל ארץ כוש ואת אַפּיס, ורבות מחיות הקודש נתן בידי הכהנים, וצום לשמור על אלה. ואחרי הדברים האלה באו בני ירושלים והרסו את הערים ושרפו את המקדשים וזבחו את הרוכבים[117] ולא השיבו ידם מכל דבר רשעה ומכל מעשה אכזרי. והוא אומר, כי הכהן אשר נתן להם את המשפטים ואת החוקים היה יליד בית־שמש ונקרא אסרסיף על שם אסיר אלהי בית־שמש, ואחרי כן שנה את שמו וכנה לעצמו "משה", ועוד הוא מספר כי בשלש עשרה שנה למלכות אמנופיס – כי זה הוא מספר השנים אשר נגזרה עליו גלות – בא המלך מארץ כוש בחיל גדול ונלחם ברועים ובטמאים ונצח אותם במלחמה והמית רבים מהם בחרב, ורדף אחריהם עד הרי סוריה.

פרק כט

גם בדברים האלה לא הכיר מנתוס, כי לא יֵאָמנו כזביו. כי אף אם כעסו המצורעים וההמון אשר אתם על המלך בגלל הדברים אשר עשה להם בעצת החוזה, הנה אחרי אשר יצאו לחפשי ממחצבות האבנים, וקבלו ממנו עיר ונחלה, היה עליהם להשיב אפם ממנו. ואם גם רבה שנאתם אותו, היו מתנכלים עליו לבדו ולא יצאו למלחמה על כל העם, כי גלוי הדבר אשר נמצאו להם קרובים, רבים, הן המונם היה רב ועצום! וגם אם גמרו לעשות מלחמה עם כל העם, לא ערבו את לבם להלחם באלהים ולא תקנו להם חוקים חדשים הצוררים לחוקי אבותיהם אשר גדלו עליהם. ואמנם עלינו להחזיק טובה למנתוס, על אשר לא אמר כי האשמה הגדולה הזאת יצאה מאת אנשי ירושלים, ורק אנשים מצרים ובראשם כהנים חבלו את המזמה הזאת והביאו את ההמון בשבועה. והאם לא מוזר הדבר, שאף איש מקרובי האנשים הטמאים האלה ומאוהביהם לא הרים יד אתם יחד ולא רצה לשאת את סבל המלחמה, עד אשר

[117] כן נמצא בכל ההוצאות, ונראה כי יש כאן טעות, והכוונה בלי־ספק לחיות הקדושות.

שלחו אל ירושלים להחיש להם עזרה משם? ומה היא הברית או האהבה אשר היתה ביניהם (בין הטמאים ובין בני ירושלים) מתמול שלשום? הן נהפוך הדבר: הלא אלה היו שונאיהם ונבדלו מהם בחוקיהם מאד! הוא אומר כי הטו האנשים חיש מהר את אזנם לדברי המבטיחים אותם להמשילם בארץ מצרים, כאלו הם בעצמם לא ידעו את הארץ הזאת, אשר ממנה גורשו ביד חזקה. אלו נמצאו האנשים האלה במחסור ובמצוק כי אז השליכו את נפשם מנגד, אך הם ישבו בעיר מלאה טוב ואכלו את פרי האדמה הטובה הרבה מאדמת מצרים, ואיזה רוח עבר עליהם לחרף את נפשותיהם בעד שונאיהם מתמול שלשום, אנשים אשר אין מתום בבשרם, שגם כל קרוביהם רחקו מהם, ולתת להם את עזרתם? הן לא יכלו לנחש מראש, כי המלך ינוס מפניהם. כי בעצמו ספר לנו מנתוס את הפך הדבר, באמרו כי בן אמנופיס לקח עמו שלשים רבוא איש ויצא לקראתם אל סין. ומעיני האנשים לא נעלם מעשהו זה, ואיך שערו בנפשם, כי ינָחם ממחשבתו וימלט? ואחרי זאת[118] – הוא אומר – כבשו האנשים הבאים מירושלים את ארץ מצרים ועשו רעות רבות ונוראות – והוא מחרף אותם כאלו לא הביאם להלחם בארץ וכאלו הוטל עליו לתלות באויבים הנקראים לבוא מארץ נכריה את כל מעשי האשם אשר עשו ילידי מצרים עוד לפני בואם ואת כל הדברים אשר נשבעו לעשות. והנה לקץ הימים שב אמנופיס ונצח אותם במלחמה ורדף אחרי אויביו בחרב־רצח עד ארץ סוריה. כה נקל הוא לאויבים לכבוש את ארץ מצרים מכל עבריה! ואלה אשר כבשו אותה במלחמה ושמעו כי עוד אמנופיס חי לא שמו את לבם לבצר את מעברות ארץ כוש, אף כי נמצא להם חיל עצום לעשות את הדבר, וגם לא הכינו להם כל צבא. ועוד אומר מנתוס: כי הוא (אמנופיס) הכה אותם לפי חרב ורדף אחריהם עד ארץ סוריה דרך חול הישימון, אשר קשה למחנה לעבר בו גם בלא מלחמה.

[118] כן בהוצאת ניזה. בישנה: האנשים הבאים מירושלים כבשו (תפשו) את הלחם (תבואת הארץ) ובארץ מצרים עשו רעות רבות וכו׳.

פרק ל

והנה על פי דברי מניתון לא מקרב המצרים מוצא עמנו, ולא התערבו בו ילידי הארץ ההיא. כי יש לחשב אשר רבים מן המצורעים והחולים ספו במחצבות האבנים אחרי אשר ישבו והתענו שם זמן רב, ורבים נפלו חולים במלחמות אשר קמו אחרי כן, ועוד רבים מהם מתו לאחרונה בעת מנוסתם.

פרק לא

ועוד נשאר לי לדבר על משה, אשר גם המצרים חושבים אותו לגבר נפלא ולאיש אלהים, ואולם ברצותם ליחס אותו עליהם הוסיפו דברי חרפות מתמיהים, ואמרו כי הוא יליד בית־שמש וגם אחד מכהני המקום ההוא אשר גורשו משם בדבר נגע הצרעת. אולם הכתבים (המצרים הישנים) מוכיחים כי חי משה חמש מאות ושמונה עשרה שנה קודם והוציא את אבותינו ממצרים אל הארץ אשר אנחנו יושבים בה כיום הזה. והנה כי לאיש הזה לא היה כל נגע כזה בבשרו, יוצא מפורש מתוך הדברים אשר דבר. כי אסר על המצורעים לשבת בעיר או לשכון בכפר, וצוה עליהם ללכת בחוץ בבגדים פרומים, וגם גזר דין טומאה על כל הנוגע בבשרם ועל כל הנמצא באהל אחד עמם, וגם בהרפא הנגע והמנוגע ישוב לאיתנו גזר עליו לעשות טהרות רבות וטבילות ולרחוץ במי מעינות ולגלח את כל שערו, ועוד צוה עליו להביא קרבנות רבים, רק אחרי כל אלה התיר לו לבוא בשערי עיר הקודש. ואלו דבקה במחוקק המחלה הזאת, הן ראוי היה לו לשאת את פני האנשים אשר מצא אותם מכאוב כמכאובו ולגלגל עליהם את מדת הרחמים והוא לא גזר כן על המצורעים בלבד, כי אם אסר על כל איש אשר מום קל בבשרו לשרת בקודש, ואת האיש המשמש בעבודה צוה לעזוב את משמרתו בנפל בו מום כזה. ואיך ישר בעיניו להוציא חוקים כאלה על האנשים אשר מצא אסון כזה,[119] לבשתו ולנזק עצמו? וגם מוזר מאד הדבר כי שנה את שמו. הן מנתוס אומר כי נקרא אסרסיף ואין השם הזה הולם את שמו אשר קרא לו באחרונה, כי באמת פתרון השם (משה) הוא "המשוי מן המים" כי מו (Môü) נקראו המים בלשון המצרים. ואני חושב כי הדברים האלה מספיקים להוכיח, אשר לא שגה

[119] כן בהוצאת ניזה. בהוצאה הישנה: ואיך יכון הדבר, כי הוציא חוקים כאלה נגד עצמו, לבשתו ולנזק עצמו.

מנתוס מן האמת הרבה כל העת אשר נמשך אחרי הכתבים (הישנים), אך כאשר פנה להביא ספורים מן ההפקר חבר אותם לא־לאמונה או שם מבטחו באנשי־שקר אשר ספרו עלינו דברים בשנאה.

פרק לב

ואחרי מנתוס אני רוצה לבקר את חַירימון, כי גם הוא כתב – לפי דבריו – דברי ימי מצרים והוסיף בספרו את שם המלך הזה אמנופיס, כשם אשר קרא לו מנתוס, וגם את רעמסס בנו, אולם הוא מספר, כי איסי[120] נראתה לאמנופיס בחלום הלילה ויסרה אותו על אשר נהרס מקדשה במלחמה. ואחרי כן הוא אומר כי פריטיבַוטס[121] אחד החרטומים[122] הגיד למלך, כי בטהרו את ארץ מצרים מכל האנשים אשר נמצאה טומאה בשרם יסור ממנו חזון האימה הזה. והמלך צוה לאסוף עשרים וחמשה רבוא אנשים ידועי חולי ולגרשם מן הארץ. ובראשם עמדו שני יודעי־ספר,[123] משה ויוסף, כי גם הוא (יוסף) היה מן החרטומים. ואולם בלשון מצרים נקרא משה בשם טיסיתן ויוסף בשם פטסיף. וכאשר באו אלה אל סין מצאו שם שלשים ושמונה רבוא איש, אשר הותיר שם אמנופיס כי לא נתן להם לרדת אל מצרים. אלה ואלה כרתו ברית ויצאו למלחמה על מצרים. אבל אמנופיס לא חכה עד עת בואם, כי מהר לברוח אל ארץ כוש והשאיר את אשתו ההרה, והיא הסתתרה באחת המערות וילדה שם את בנה אשר קראה לו בשם רעמסס, וכאשר גדל הילד גרש את היהודים אל ארץ סוריה, ומספרם היה עשרים רבוא, ואת אביו אמנופיס השיב מארץ כוש.

פרק לג

אלה דברי חירימון. ואני חושב כי מדבריו מתגלים לעין כל רואה כי כתבו שניהם (הוא ומנתוס) יחדיו דברי שקר. כי אלו היה יסוד אמת לדברי שניהם, הן לא יכלו להכחיש האחד את רעהו בדברים רבים כאלה ורק טופלי שקר אינם מכַוונים את דבריהם יחד, כי כל אחד בודה שקרים כטוב בעיניו. כי הנה האחד (מנתוס) אומר כי סבת שורש דבר גלות הטמאים היה רצון המלך להביט אל פני האלים, אך חירימון

[120] ביונית איסית, אשת אסיר (אוסיריס), מלכת אלי המצרים.
[121] בהוצאה הישנה: פריטיפנטס.
[122] "יודעי כתבי הקודש", או "סופרי הקודש" במקור.
[123] כמו סופרים, בקיאים בכתב, מלומדים־חרטומים.

נוח ממנו, כי חבר לו חלום על דבר איסי. והאחד אומר כי אמנופיס שם האיש אשר יעץ למלך לטהר את הארץ והשני קרא לו בשם פריטובוטיס. ואמנם מה קרובים הם מִסְפְּרֵי ההמון (בדברי שני הסופרים), האחד מספר לנו על שמונים אלף, השני על עשרים וחמש רבוא. ומלבד זאת הגלה מנתוס את הטמאים לראשונה אל מחצבות האבנים ואחרי כן נתן להם את אוריס לנחלה והושיבם בה ושלח אותם למלחמה על יתר המצרים, ואז ספר עליהם כי קראו לעזרת בני ירושלים. אולם חירימון (ספר), כי המגורשים מארץ מצרים נמצאו על יד סין שלשים ושמונה רבוא אנשים אשר הותירם אמנופיס שם, ויחד אתם שבו והתנפלו על מצרים. ואמנופיס ברח אל ארץ כוש. ומה נכבד הוא מעשה האיש הזה, אשר בדה את ספור המצורעים ואת דבר חלום־איסי, כי לא הודיע אותנו מי הם אנשי הצבא האלה לרבבותיהם, אם היו ילידי מצרים או באו מארץ נכריה, וגם לא פרש לנו את שורש הדבר מדוע לא רצה המלך לתת להם לבוא אל ארץ מצרים. ואל משה חבר חירימון גם את יוסף, כאלו היו שניהם בזמן אחד, אף כי מת יוסף ארבעה דורות, מאה ושבעים וחמש שנה לפני זמן משה. וגם רעמסס בן אמנופיס היה לפי דברי מנתוס בחור חיל אשר יצא במלחמות אביו ויצא עמו בגולה אל ארץ כוש, אולם חירימון עשה אותו (לעובר במעי אמו אשר) נולד אחרי מות אביו באחת המערות ואחרי כן נצח במלחמה את היהודים וגרשם אל ארץ סוריה, ומספר המגורשים היה עשרים רבוא! מה גדלה תבונת כפיו! כי בראשונה לא ספר לנו מאין באו במספר שלשים ושמונה רבוא, ואחרי זאת לא באר לנו, איך אבדו ארבעים ושלש רבוא,[124] אם ספו במלחמה, או נפלו אל רעמסס. אך נפלא מכל הדברים האלה, כי לא נוכל ללמוד ממנו מי הם האנשים אשר קרא להם יהודים, או למי כון בשם הזה: לעשרים וחמש רבבות המצורעים אם לשלשים ושמונה רבבות היושבים בקרבת סין. אך לא לחכמה יחשב לנו, אם אוסיף עוד ראיות נגד דברי הסופרים האלה המכחישים את עצמם. הן משפט איש זר יהיה נוח להם ממשפט עצמם!

[124] כן הוא בהוצאה הישנה, והכונה היא: העומדים בסין היו ל"ח רבוא והמצורעים והחולים כ"ה רבוא, ביחד ס"ג רבוא, ומכיון שהגיעו אל ארץ סוריה רק עשרים רבוא, מה נעשה למ"ג רבוא הנשארים? אך בהוצאת ניזה נמצא: איך אבדו עשרים ושלש רבוא. והמספר הזה קשה להלמו.

פרק לד

ואני עוד אוסיף על אלה את לוסימכוס, אשר קבל מאלה השנים את יסוד שקריהם [על דבר המצורעים ובעלי המומים],[125] ועוד הביש בדברי בדיו את כזביהם, וגלוי כי חבר את הדברים בשנאה עזה. הוא מספר כי בימי בוכחוריס מלך מצרים ברחו בני עם היהודים, אנשים מצורעים ובעלי נגעים וחולים בכל מיני מחלות, אל המקדשים ובקשו אוכל להשיב את נפשם. בקרב אנשים רבים ועצומים פשו תחלואים, ושנת שדפון היתה בארץ מצרים. ובוכחוריס מלך מצרים שלח לדרוש את אמון אלהיו בדבר הבצורת, והאל צוה אותו לטהר את המקדשים מכל האנשים המזוהמים והחטאים ולהדיח את אלה מן המקדשים אל מקומות שממה, ולהטביע את המצורעים והמנוגעים, כי חייהם למורת רוח לשמש, ולחדש את טהרת המקדשים, כי בגלל הדבר הזה תוסיף הארץ לתת את פריה. וכשמוע בוכחוריס את דברי האל קרא אליו את הכהנים ואת משרתי המזבחות, וצוה עליהם להקהיל את כל האנשים אשר אינם טהורים ולתתם על ידי אנשי הצבא להוליכם אל ארץ שממה, ולקשור אל המצורעים לוחות עופרת למען הטביע אותם בים. וכאשר טבעו המצורעים והנגועים בים נאספו כל הנשארים במקומות שממה והיו מזומנים לכליון. הם התלקטו יחד ובקשו עצה להציל את נפשם, ובבוא הלילה העלו אש והדליקו נרות לשמור עליהם [מרעה], ובלילה השני קדשו צום ובקשו את האלים להשיב אפם מהם ולגאלם. וביום המחרת יעץ להם איש אחד ושמו משה להשליך את נפשם מנגד וללכת יומם ולילה עד בואם אל ארץ נושבה. והוא צוה עליהם לבלתי דבר שלום לשום בן אדם, ולבלי ליעץ עליו טובה רק עצת־רשע, ולהרוס את כל מקדשי האלים והמזבחות אשר ימצאו בדרכם. וחבריו הסכימו לדעתו ומלאו אחרי עצתו והלכו דרך המדבר, ואחרי אשר מצאום צרות רבות באו אל ארץ נושבה ועשו רעות ליושביה ונצלו את המקדשים ושלחו אותם באש, והגיעו אל הארץ הנקראה בימינו יהודה, ושם יסדו עיר וישבו בקרבה. ואת שם העיר הזאת קראו הירוסולה[127] (שוד המקדש) על הליכותיהם[126] וכאשר גדלו

[125] המאמר המוסגר לא נמצא בהוצאה הישנה.
[126] תכונת נפשם, מחשבות לבם.

ועצמו מקץ ימים רבים בושו בשם הזה וקראו את שם העיר "ירושלים" ונקראו בשם "בני ירושלים".

פרק לה

והנה הסופר הזה לא ידע אף לקרא את המלך בשם אשר נתנו לו הסופרים הנזכרים, רק בדה מלבו שם חדש ועזב את החלום ואת הנביא המצרי והלך לו אל אמון לבקש חזון ממנו בדבר המצורעים והנגועים. הוא מספר כי המון היהודים התקבץ אל המקדשים. והאם את השם הזה נתן לכל המצורעים או רק לחולים אשר מקרב היהודים? הוא אומר: עם היהודים: (ועלינו לשאל:) מי הוא העם? עם זר או יליד הארץ? – ואם היו אלה מצרים למה קראת להם בשם יהודים? ואם היו נכרים – מדוע לא ספרת מאין באו? והנה המלך הטביע רבים מהם בים ואת יתרם הגלה אל מקומות שממה, – ואיך נשאר המון גדול אשר כזה לפלטה? ואיך מצאה ידם לעבור את המדבר ולכבוש את הארץ אשר אנו יושבים בה כיום הזה ולבנות שם עיר ולהקים בית־מקדש אשר יצא שמו בכל הגויים? וגם בדבר המחוקק לא יצא ידי חובתו בגלותו את השם בלבד, כי היה עליו להגיד את עמו ואת מולדתו ולהודיע איזה רוח עבר עליו לתת חוקים כאלה לכל חבריו כי יעשו בדרכם רעה לבני האדם ולאלים, והנה אם היו האנשים האלה ילידי מצרים, הן לא שנו על נקלה את מנהגי אבותיהם, ואם גם היו בני ארץ נכריה, הן היו להם חוקים למשמרת, אשר הלכו בהם ימים רבים בשבתם יחדו. אלו נוסדו יחד על מציקיהם ומדיחיהם לבלתי דרש טובתם, היה טעם למעשיהם. אך הוא אומר כי האנשים האלה שלחו ברעה ידיהם לצאת למלחמה על כל זרע האדם בטרם באו אתם בדברים, וזה הוא דבר הבל מאין כמוהו, ולא על עושי הדבר עלינו לבקש כל זכות, כי אם לכותב השקרים האלה אשר ערב את לבו לאמר כי גם שם העיר נקרא על שם המקדשים, ורק אחרי כן הוסב השם הזה. גלוי מדבריו כי השם הזה, אשר היה לחרפה לבני הדורות הבאים והמיט עליהם שנאה, נחשב בעיני בוני העיר לכבוד ולתפארת עד אשר קראו בו את עירם. ואולם האיש הנכבד הזה

[127] Hierosyla, ביונית שוד המקדש. זהו לשון נופל על לשון, נגזר מהשם Hierosolyma, שקראו היונים לירושלים (שלם הקדושה) כי הפכו את ההברה "ירו" למלה יונית דומה (Hiero).

שכח בפערו את פיו לחרף ולגדף לבלי חוק, כי לא יקראו היהודים לשוד המקדש בשמו אשר בלשון היונים. אך למה לי עוד להרבות דברים על האיש הזה אשר הרבה שקרים ולא ידע הכלם. והנה כבר גדל הספר הזה עד כדי מדתו. ועל כן אחל לכתוב ספר שני ובו אנסה לבאר את שארית הדברים אשר הואלתי בזה.

ספר ב

פרק א

אפרודיטוס היקר באדם! הנה בספר הראשון הראיתי את קדמות עמנו והבאתי ראיות על ישר דבָרי מספרי הכנענים, הכשדים והמצרים וגם רבים מסופרי היונים העידותי עליהם וסתרתי את דברי מנתוס וחירמון וחבריהם. ועתה אחל לבטל את טענות יתר הסופרים אשר כתבו עלינו דברי תוכחה, והנה איני יודע, אם כדאי הדבר לענות את אפיון המבאר[128] כעזות מצחו, כי רבות מטענותיו דומות לדברי יתר הסופרים ועוד נמצאו לו נוספות בחסרון־טעם, ורב דבריו הם הבל הבלים, ואם יאות לנו לגלות את האמת – הם נבערים מכל חכמה, ונאים לאיש הזה שסורו היה רע, וכל ימיו היה מנצח על ההמון ההולך בחשך; אולם יען אשר אנשים רבים שטָח לבם מהבין, נלכדים על נקלה בדברים כמו אלה הנוחים להם מדברים כתובים בכבד ראש, והם ששים לשמוע דברי חרפות וגדופים ואינם אוהבים לשמוע תהלות ותשבחות (על חבריהם), על כן אמרתי בלבי, כי לא יאות לי לעבור על האיש הזה (אפיון) מבלי לבקר את דבריו, כי רואה אני שגם זאת היא דרך רב בני האדם – לשמח מאד בהגלות כל חרפות האיש אשר החל לגדף את רעהו. ואמנם לא קל הוא לקרוא את דברי האיש הזה (אפיון) ולרדת לסוף דעתו, אולם קרוב להציל מכל המהומה הרבה (השולטת בכתביו) ומכל תערובת השקרים שלשה דברים: האחד, כי בדבר יציאת מצרים, כִּוַן לדעת הסופרים המבוקרים למעלה, השני, כי כתב שטנה על היהודים היושבים באלכסנדריה, והשלישי, כי עוד ערב בה שטנה שנית על טהרת בית מקדשנו ועל יתר חוקינו.

[128] "גרמטיקוס" (Grammatikos) כלומר מבאר הספרים הישנים. מעין מורה הספרות בזמננו.

פרק ב

כבר הבאתי ראיות, כי לא היו אבותינו ילידי מצרים ולא גורשו משם על מומי בשרם או על מגרעות אחרות כמו אלה, ואני חושב, כי יצאתי חובתי בזאת וגם גדשתי את הסאה. ועתה אזכיר בקצרה את הדברים אשר הוסיף אפיון, הוא אומר בספר השלישי ל"דברי מצרים":[129] "שמעתי מפי זקני מצרים, כי משה היה בן עיר־שמש, ונדר למלא את כל חוקי אבותיו, ואחרי כן [חלל את נדרו], העביר את התפלות[130] מן השדה אל תוך חומות העיר וצוה לפנות בכל התפלות לעבר השמש (לצד מזרח), כי שמה פונה עיר בית־שמש; ובמקום השפודים[131] הקים עמודים ולרגליהם שם [קערות] כדמות ספינות, אשר נפל עליהן צל האדם (בעת תפלתו) ונטה תמיד לדרך השמש בשמים". אלה הם נפלאות אמרי המבאר הזה. ואמנם אין צרך בדברים לגלות את שקריו, כי המעשים מוכיחים עליהם. הן בהקים משה את האהל הראשון לאלהים (אהל־מועד) לא שם בקרבו כל תמונה וגם לא צוה את הדורות הבאים לעשות להם כל תמונה, ואחרי כן בבנות שלמה את ההיכל בירושלים נשמר מכל מעשה חושב, מכל הדברים אשר בדה אפיון מלבו. הוא אומר, כי שמע מפי הזקנים שהיה משה יליד בית־שמש. גלוי הדבר, כי הוא צעיר לשנים מהזקנים האלה והאמין לכל דבריהם, יען אשר הכירו הזקנים את האיש (את משה) ונמצאו עמו יחדו. והנה בדבר הומרוס הפיָט, לא מצא האיש הזה המבאר את דבריו (אפיון), עז בנפשו להגיד את מולדתו, וגם לא ערב את לבו לדבר כזאת על פיתאגורס אשר כמעט תמול־שלשום עוד היה בארצות החיים ורק את מולדת משה, אשר קדם לשני אלה שנים רבות לאין חקר, הכיר האיש הזה על נקלה, בהאמינו לשמועת הזקנים. גלוי אפוא, כי דבר שקרים! וגם בדבר הזמן, אשר בו הוציא משה – כמו שהוא אומר – את המצורעים ואת העורים ואת הצולעים על ירכיהם מארץ מצרים – כּוֹן המבאר המדקדק הזה מאד מאד לדברי הסופרים הקודמים, כאשר אחשב לאמונה, כי מנתוס אמר, אשר יצאו היהודים ממצרים בימי

[129] ביונית "Aigyptiaka".

[130] הכונה: את מקומות התפלה, את אספות המתפללים.

[131] האובליסקים הנמצאים במקדשי מצרים, עמודים בצורת פירמידה קטועה. ובמקומם הקים משה – לפי דברי אפיון – עמודים ישרים.

המלך טתמוסית שלש מאות ותשעים ושלש שנה לפני מנוסת דנאוס אל ארגוס, ולוסימכוס אמר, כי היה הדבר בימי בוכחוריס, לאמר לפני אלף ושבע מאות שנה, ומולון ויתר הסופרים נתנו מספרים אחרים כטוב בעיניהם. אולם אפיון הרודף אמת יותר מכלם קבע את יציאת מצרים בדיוק באולימפידה השביעית – ובשנה הראשונה לה,[132] ועוד אמר, כי בשנה ההיא יסדו הכנענים את קרתחדשת, ואמנם הוסיף על זאת את העיר קרתחדשת, בחשבו שזאת תהיה לו למופת חזק על אמון דבריו, ולא ראה כי בזה הביא ראיה לסתר את כל אשר אמר. הן אם נאמין לספרי הכנענים בדבר המושבה[133] הזאת, הנה כתוב שם, כי המלך חירום חי כמאה וחמשים שנה ויותר לפני יסוד קרתחדשת, כאשר הראיתי למעלה בעדי אמונה מתוך כתבי הכנענים. וחירום היה אוהב לשלמה אשר בנה את המקדש בירושלים וגם הרבה לעזר לו בבנין הבית, ושלמה בנה את ההיכל שש מאות שנה ושתים עשרה שנה אחר יציאת היהודים ממצרים, ואת מספר המגורשים מנה אפיון כמעט כדעת לוסימכוס; הוא אומר, כי היו אלה אחד עשר רבוא. אולם טעם נפלא ונאמן מאד לַשם שבת. הוא אומר: "הם (היהודים) הלכו דרך ששה ימים, והנה צבו מעוריהם, ומפני הסבה הזאת נחו ביום השביעי, בהגיעם בשלום אל הארץ הנקראה יהודה בזמננו, וקראו לו בשם שבת, בשמרם את לשון מצרים, כי המצרים קוראים בשם סבתוסיס לכאב הירכים". היש לנו לצחוק לדברי התעתועים האלה או לעשות את ההפך ולהתרגז על הנבלה אשר בכתיבה הזאת? הן גלוי מדבריו, כי האנשים האלה – ומספרם אחד עשר רבוא – לקו כלם בכאב המעורים. ואולם אם היו עורים ופסחים ומנוגעים בכל מחלה, כאשר העיד עליהם אפיון, הן לא עצרו כח ללכת אף דרך יום אחד, ואם יכול יכלו כלם ללכת דרך המדבר הגדול וגם לנצח במלחמה את כל היוצאים לשטן לקראתם – איך לקו כולם במעוריהם אחרי עבור ששה ימים? כי אין המחלה הזאת מנת כל עוברי דרכים, כי רבבות מחנות צבא עברו בכל הדורות דרכים כמו אלה והלכו ימים רבים (ולא ניזוקו), וגם לא יעלה על הדעת, כי היה הדבר הזה לפתע

[132] זו היא שנת 752 למנין הרגיל, שנה אחת אחרי בנין רומי – לפי הקבלה.
[133] בדבר ישוב קרתחדשת. כן הוא בהוצאה הישנה. בהוצאת ניזה: בדבר הכחש הזה (של אפיון).

פתאם. הן נבער המעשה מכל! ואחרי אשר הודיע אותנו אפיון, איש הפלאות הזה, כי הגיעו (אבותינו) לקץ שבעה ימים אל ארץ יהודה, ספר עוד פעם, כי עלה משה אל ההר אשר בין ארץ מצרים ובין ערב, הוא הנקרא סיני ונסתר שם ארבעים יום, ואחרי זאת ירד מן ההר ונתן ליהודים את התורה. ואיך יכלו היהודים להתמהמה ארבעים יום במדבר, במקום ציה וצמאון, ולהגיע בעצם בעת ההיא אל ארץ יהודה לקץ ששה ימים? ואמנם בפתרונו אשר נתן לשם השבת הראה המבאר, כי לא ידע בושה או לא היה לו חלק בבינה, כי התיבות "שבו" (סבּוֹ)[134] ו"שבת" רחוקות מאד אשה מרעותה, כי שבת בלשון היהודים פתרונה מרגעה, מנוחה מכל מלאכה, ושבו – כאשר אומר הוא – מורה בלשון מצרים על כאב המעורים.

פרק ג

אלה הדברים אשר חדש אפיון המצרי על משה ועל יציאת היהודים ממצרים, והתחכם להוסיף על דברי הראשונים. והאם יפלא בעינינו מעשהו זה, כי כתב שקרים על דבר אבותינו ואמר, כי היו ילידי מצרים? אולם הפך הדברים האלה ספר בכזביו על עצמו; הוא נולד באואסיס[135] אשר למצרים; ובצדק יאמר עליו, כי היה ראשון לכל המצרים לכחש את מולדתו הנאמנה ואת עמו, וספר על עצמו לשקר, כי הוא איש אלכסנדריה, ובדבר הזה העיד על תועבת עמו. ונראה הדבר, כי קרא בשם מצרים לאנשים אשר שנא אותם ובקש לגלות ערותם, כי לולא חשב אשר המצרים הם נבזים מכל העמים, לא ברח מתוך עמם. כי כל אדם החושב נכבדות על מולדתו מתגאה בה ומתיחש עליה ומוכיח את האנשים, הקוראים את שמה עליהם בלא משפט. והנה אחת משתי אלה חושבים המצרים עלינו: האחת: – שהם רוצים להרים את קרנם בכבוד באמרם, כי הם קרובים אלינו, והשנית, שהם אומרים להשפיל את כבודנו בתתם לנו חלק בשמם הרע. אולם באפיון הנכבד הזה אני רואה, כי בחרפות אשר שפך עלינו, רצה לשלם שכר לאנשי אלכסנדריה (היונים) על משפט האזרחים אשר נתנו לו, כי הוא ידע את שנאת האנשים האלה ליהודים היושבים בקרבם

[134] Sabbo.

[135] מקום ידוע במצרים העליונה, בקרבת המדבר (אואסיס ביונית: עין־מים אשר בערבה).

באלכסנדריה וקבל עליו לחרף ולגדף את אלה, וכלל בדברי החרפות גם את שאר היהודים כלם, ועל אלה ואלה הרבה כזבים לבלי חק.

פרק ד

ומה הם המעשים הנוראים והעוונות אשר מצא (אפיון) ביהודים היושבים באלכסנדריה בכתב השטנה אשר לו? בוא וראה! הוא אומר: "הם באו מארץ סוריה שישבו על שפת הים שאין לו נמל בקרבת פליטת המשברים". אם בדברים האלה גילה את ערות המקום, הנה חרף את אלכסנדריה אשר אמר עליה לשקר, כי היא מולדתו. כי חלק העיר הזאת אשר לחוף הים הוא טוב מאד למושב, ואלו כבשו היהודים את המקום בחזק יד ולא גורשו ממנו ברבות הימים, היה זה לאות על גבורתם, אולם (באמת) נתן אלכסנדרוס (הגדול) ליהודים את המקום למושב ומשפט אחד להם ולהמקדונים. איני יודע, מה היה אפיון אומר, אלו שכנו (היהודים) בקרבת עיר המתים[136] ולא תקעו להם יתד על יד ארמון המלך, הן עד היום הזה מכונה קהלם[137] בשם המקדונים! אך אלו קרא (אפיון) את אגרות אלכסנדרוס המלך או שם עיניו במכתבי תלמי בן לגוס ומלכי מצרים אשר היו אחריו, וראה את העמוד[138] אשר הוקם באלכסנדריה ועליו חקוקים המשפטים שנתן ציזר הגדול ליהודים, לו ידע את כל אלה – אני אומר – וערב את לבבו לכתוב את הפך הדברים, הלא עשה כאחד הנבלים, ואם לא ידע את כל אלה, הראה בזאת כי הוא נבער מדעת. וכן גם בתמהו על דבר שקראו להם היהודים האלה בשם אנשי אלכסנדריה (אלכסנדריים)[139] גלה את חסרון דעתו, כי כל האנשים אשר נקראו אל אחד המקומות לשבת בו, מקבלים את שם מיסד המקום, אף אם נבדלו הרבה אלה מאלה במוצאם, על כן נקראו אחינו היושבים באנטיוכיה אנשי אנטיוכיה,[140] כי סילוקוס מיסד העיר נתן להם משפט אזרחים. וכמו כן (היהודים) היושבים באפסוס וביתר מקומות יוניה נקראים בשם

[136] בקצה עיר אלכסנדריה, שכונת החשוכים.
[137] יוסיפוס משתמש במילה היונית Phyle (שבט).
[138] בערים רבות היה מנהג לחקק את החוקים והמשפטים על לוח נחשת או על עמוד אבן (זה נקרא ביונית Stele), אשר הוקם בעיר – (כאן בודאי בשכונת היהודים).
[139] כמו שהתרגלו לכתב אצלנו: "אלכסדרונים", לאמר אזרחי אלכסנדריה, בשם היחס של העיר.
[140] ביונית Antiocheis.

האזרחים ילידי המקום, כי את המשפט הזה נתנו להם היורשים (הדידוכים). ובנדבת לבם נתנו הרומאים כמעט לכל איש את הזכות להקרא על שמם ("רומאים"), ולא לאנשים יהודים בלבד, כי אם גם לעמים שלמים, על כן נקראו האיברים והעמים אשר היה שמם לפנים טורינים[141] וסבינים, בשם רומאים. ואם כחש אפיון במשפט אזרחים אשר כזה, לא היה לו להקרא בשם "אזרח אלכסנדריה", כי הוא נולד, כאשר אמרתי למעלה, בלב (בטבור) ארץ מצרים, ואיך היה לאזרח אלכסנדריה, אחרי שלא האמין בכח משפט אזרחים הנתון במתנה, כדברים אשר דרש עלינו. והנה למצרים בלבד אסרו הרומאים מושלי העולם לקבל משפט אזרחים בכל מקום.[142] אולם בגדל נדיבותו אמר (אפיון) לזכות בדבר האסור עליו ונסה להוציא דבה על כל אשר לקח אותו בצדק ובמשפט, כי לא מחסרון תושבים אחרים אסף אלכסנדרוס אל העיר אשר שקד לבנותה רבים מבני עמנו, רק בראותו, כי כל היהודים מצוינים במדות טובות ונפלאים באמון לבם נתן לאחינו את הכבוד הזה, כי נתן אלכסנדרוס כבוד לעמנו, וכן כתב הקטַיוס, בספרו עלינו, כי התהלכו היהודים לפניו (לפני אלכסנדרוס) ביושר ובאמון, ועל כן הוסיף על נחלתם את ארץ שמרון ועשה אותה חפשית מכל מס. וכאלכסנדרוס כן חשב גם תלמי בן לגוס על היהודים היושבים באלכסנדריה, כי הפקיד בידיהם את מבצרי מצרים, בדעתו אשר ישמרו עליהם באמונה ובגבורה, וכאשר כבש את קירִיני ורצה להכין את מלכותו גם ביתר ערי לוב, שלח אליהם אנשים יהודים לשבת. והמולך אחריו תלמי הנקרא פילאדלפוס שלח לחפשי את כל העבדים מקרב אחינו הנמצאים ברשותו, ולא זו בלבד, כי הוסיף גם להעניק להם כסף כפעם בפעם. וגדולה מזו: נפשו חשקה לדעת את חוקינו ולקרא את ספרי קדשינו, ועל כן שלח [אל ירושלים] ובקש לשלח אליו אנשים למען יתרגמו לו את ספר התורה, ולא צוה על אחד העם לנצח על העבודה למען יכתבו הדברים היטב, רק מלא את ידי דימיטריוס איש פלירוס ואנדראס ואריסטאוס להשגיח על הדבר. הלא הם דמיטריוס, אשר עלה על כל בני דורו בחכמה ובדעת, ושני חבריו שומרי ראש

[141] הרומאים קראו להם: אטרוסקים (Etrusci).
[142] לרבות אלכסנדריה, שנחשבה לעיר יונית – כך נראה מדברי יוסיפוס.

המלך הנאמנים. והן לא חשקה נפשו להכיר את תורתנו ואת חכמת[143] אבותינו, לו בזה בלבו את האנשים ההולכים בדרך אלה, ולא הרבה להשתומם להם.

פרק ה

ומעיני אפיון נעלם, כי כמעט כל מלכי אבותיו המקדונים[144] יעצו טובה עלינו. כשכבש תלמי השלישי, המכונה "פועל טוב"[145] את כל ארץ סוריה ביד חזקה, לא הקריב זבחי תודה על נצחונו לאלהי מצרים, רק סר אל עיר ירושלים והביא זבחים רבים לאלהים כמשפטי חוקינו וגם הרים מתנות (לבית המקדש) כמדת נצחונו. ותלמי פילומיטור ואשתו קלאפטרה נתנו את כל מלכותם בידי היהודים וראשי כל צבאותיה היו חוניו ודוסתאי היהודים, אשר נתן אפיון את שמותיהם לצחוק תחת אשר היה עליו להשתומם על מעשיהם ולא לעטות עליהם חרפה, רק להחזיק להם טובה, כי הצילו את עיר אלכסנדריה, אשר לקח לו שם בידיו משפט אזרח, כי בעת אשר נלחמו אנשי אלכסנדריה בקלאפטרה והיו עתידים לאחרית רעה, כרתו אלה (ראשי הצבא היהודים) ברית שלום והשביתו את מלחמת האחים (מקרב הארץ). "אחרי זאת" – הוא כותב – "עלה חוניו על העיר בחיל מזער ותַרמוס מלאך הרומאים נמצא אז בקרב העיר". ואני אומר, כי היטיב חוניו לעשות בצדק ובמשפט, כי תלמי המכונה פיסקון יצא מקיריני אחרי מות אחיו תלמי פילומטור ורצה לגרש את קלאפטרה[146] ואת בני המלך מכסא המלוכה, למען אשר יקח את המלכות לעצמו בלא משפט, ועל כן יצא אליו חוניו להלחם בו בעד המלכה קלאפטרה ולא הסיר את חסדו ואמונתו מעם המלכים גם בעת צרה. ואלהים היה עד צדקו לעיני כל, כי כשאמר תלמי פיסקון בלבו לצאת למלחמה על חוניו ועל צבאו תפש את כל היהודים היושבים בעיר עם טפם ונשיהם והפשיטם ערומים ושם אותם בכבלים והשליך אותם לפני הפילים, למען יהיו לברות לשניהם ויאבדו מארץ חיים. ולדבר הזה השקה את החיות לשכרה. אך לא כאשר חשב כן היתה! כי הפילים עזבו את היהודים המוצגים

[143] המחבר כתב כאן "פילוסופיה".
[144] זה נכתב בלעג, כי לא היה אפיון מקדוני.
[145] כן נקרא בכתבות הכנעניות הצידוניות (פועל טוב), תרגום מדויק של הכנוי היוני Euergetes.
[146] כאן נפסק המקור היוני, ובכל הוצאות הספר נשלם החסרון על פי התרגום הרומי העתיק (של קסיודורוס).

למולם והתנפלו על אוהבי המלך וטרפו רבים מהם. ואחרי הדברים האלה ראו עיני תלמי חזון־אימה, אשר מנע אותו מעשות רעה לאנשים האלה. וגם פילגשו היקרה עליו, אשר קראו לה אלה בשם איתקי, ואלה בשם הירני[147] חִלתה את פניו לבלתי עשות מעשה רשע כזה והוא נעתר אליה ונחם על הדברים אשר עשה ואשר עלה בלבו לעשות. ובצדק קבלו עליהם היהודים היושבים באלכסנדריה לחג את היום הזה [בכל שנה ושנה],[148] כי בו ראו עין בעין את ישועת אלהים. אולם אפיון המוציא דבה על כל ערב את לבו לשית חטאת על היהודים אשר נלחמו בפיסקון, תחת אשר היה עליו להלל אותם. הוא זכר גם את קלאפטרה המלכה האחרונה לבני אלכסנדריה, וכאלו הוא מתרעם עלינו, כי שלמה לנו רעה חלף טובותינו, תחת אשר היה עליו להוכיח את האשה הזאת, אשר לא נבצר ממנה כל עָוֹל וכל מעשה רשע, על כל אשר עוללה לקרובי משפחתה ולבעלה ולכל אוהביה ולכל הרומאים בכלל ולמושלים אנשי חסדה בפרט, היא האשה אשר המיתה במקדש גם את ארסינואי אחותה על לא עוֹל בכפה, ובנכליה המיתה את אחיה ונצלה את [עדי] אלהי אבותיה ואת קברות אבותיה, היא אשר קבלה את המלוכה מציזר וערבה את לבה למרד ביורשו[149] וצדה את לב אנטוניוס בנאפופיה והפכה אותו לשנא את מולדתו, וגם פתתה אותו לבגוד באוהביו, והדיחה רבים מכסא המלוכה ורבים הסיתה בשגעונה לעשות מעשי רעה. ולמה לי עוד להאריך דברים? הן גם את אנטוניוס עצמו עזבה במלחמת הים, אותו – את בעלה, אבי הבנים אשר ילדה, ואִלצה אותו לנטש את צבאו ואת ממשלתו יחדו וללכת אחריה. ולאחרונה כאשר נכבשה אלכסנדריה בידי ציזר (אוגוסטוס) התעיבה עלילה וחשבה להציל את נפשה בהמיתה את כל היהודים בידיה, כי התמכרה להרשיע לכל ולבגוד בכל.[150] והנה היא קבלה את גמול רשעתה בצדק ולנו היה ציזר הגדול לעד, כי יצאנו לעזרתו באמונה ונלחמנו לו במצרים, וגם מועצת

[147] Hirene (בהוצאה הישנה Irene).

[148] זה חג פורים של מצרים (כל המעשה הובא בספר המכבים השלישי – אחד הספרים החיצונים שנכתבו במצרים).

[149] לאמר: בציזר אוקטַווינוס, הוא הקיסר אוגוסטוס.

[150] כאן נכנס פסוק אחד שלא במקומו (בכל ההוצאות) ורבים מן המתרגמים העבירוהו למקום אחר, ועשיתי כמוהם.

הזקנים (הסינט) [הודיעה את צדקתנו] בפקודות אשר הוציאה ואף מכתבי הקיסר אוגוסטוס העידו את מעשינו הטובים. וטוב היה, לו הביט אפיון אל הכתבים האלה ובחן את הפקודות אשר הוציאו מדור לדור אלכסנדרוס (הגדול) וכל מלכי בית תלמי, והמשפטים הנתונים לנו מטעם מועצת הזקנים [הרומאים] ומטעם מושלי רומא הגדולים. [והתחשב לך אשר לא לכבוד הוא לנו הדבר, שספר עלינו אפיון, כי בעתותי רעב אין לחם חטים עולה על שלחן היהודים].[152] ואם באמת לא יכול גרמניקוס[151] לחלק את הלחם בצדק לכל יושבי אלכסנדריה, הנה הדבר הזה מלמד, כי היה אז שדפון ומחסור לחם, ואין בו כדי להראות את אשמת היהודים. ואמנם על הדברים אשר חשבו כל המושלים (קיסרי רומא) על היהודים היושבים באלכסנדריה ידועים לכל, כי גם חלוקת לחם החטים לא הוצאה מידיהם, כאשר לא הוצאה מידי יתר יושבי אלכסנדריה, וגם שמרו להם המושלים את הבטחון אשר בטחו בהם המלכים (מלכי בית־תלמי) לפנים, ועל כן הפקידו בידם את משמר היאור ולא חשבו מעולם, כי אין היהודים ראוים לדבר הזה.

פרק ו

ומלבד זאת הוא (אפיון) אומר: אם באמת הם (היהודים) אזרחי העיר – מדוע אינם עובדים את האלהים אשר לבני אלכסנדריה? ועל זאת אשיבהו: אם מצרים הנכם – למה תלחמו איש באחיו מלחמה רבה ולא תוכלו להשלים יחדו בדברי אמונתכם?[153] והאם בגלל הדבר הזה אין אנחנו קוראים לכם בשם מצרים – או בשם בני אדם בכלל – יען אשר אתם מגדלים ביגיעה רבה את החיות הרעות צוררות בני־האדם – תחת אשר אנחנו הננו עם אחד כלנו יחד? ואם אתם המצרים כה נפרדתם בדעותיכם, מה לכם לתמוה על האנשים אשר באו מארץ נכריה או אלכסנדריה, כי הם שומרים זמן רב כזה על חוקיהם אשר היו להם מראשית ימיהם? ועוד הוא שם עלינו עלילות מרד ומריבות, ואלו גם צדק בדבריו אלה על קהל היהודים אשר באלכסנדריה – מדוע אינו

[151] גרמניקוס בן דרוזוס בנו חורגו של הקיסר אוגוסטוס. הוא בא אל אלכסנדריה בשנת בצרת וחלק לחם לבני המקום.

[152] הפסוק המוסגר נמצא במקור למעלה, שלא במקומו.

[153] במצרים היו אלילים רבים ושונים בכל מדינה ומחוז.

פוקד את העון על כלנו יחד? הלא ידוע הדבר אשר ברית שלום שולטת בקרבנו. וקרוב מזה להכיר, כי מפיחי המדנים הם יושבי אלכסנדריה (הגויים) הדומים לאפיון. הן כל העת אשר היו יושבי העיר יונים ומקדונים משלו בה, לא היתה כל מריבה ביניהם ובינינו, כי נתנו לנו ללכת בחוקינו הישנים. אולם כאשר גדל בקרבם מספר המצרים בעתותי מבוכה פשה גם הנגע הזה בהם, כי הנה עמנו נשאר בעצם טהרתו,[154] ורק מן האנשים האלה (המצרים אשר התישבו באלכסנדריה) נפתחה הרעה הזאת, כי חסרו את המדות הטובות אשר למקדונים נאמני הלב, ואת החכמה אשר היא נחלת היונים, ולעומת זאת החזיקו בכל המדות הרעות אשר למצרים ועוררו עלינו את שנאתם הישנה. ואמנם נהפוך הוא דבר הטענות שהם טוענים עלינו, כי בעוד אשר רבים מהם לקחו להם משפט אזרחים בעיר הזאת אשר לא כדת – קראו בשם נכרים לאלה האנשים (יהודי אלכסנדריה) אשר קבלו כלם את הזכות הזאת (להקרא בשם אזרחים), וזה ידוע לכל. הן גלוי הדבר, כי אף אחד מן המלכים (מלכי בית תלמי) לא נתן למצרים את משפט אזרחי העיר הזאת, ואף לא אחד המושלים (הקיסרים), אולם אותנו הביא אלכסנדרוס אל העיר, והמלכים הרחיבו את זכיותינו והרומאים מצאו חפץ בנו בשמרם על משפטנו כל הימים, על כן נסה אפיון לבטל את משפטנו, באמרו כי אין אנו מציגים את צלמי[155] המושלים (הקיסרים), כאלו לא ידעו הם (המושלים) את הדבר והיו זקוקים לעזרת אפיון, תחת אשר היה עליו להשתומם על ארך רוח הרומאים וענוָתם, על אשר אינם מאלצים את העמים הנכנעים תחתיהם לעבר על חוקי אבותיהם, רק מקבלים מהם את הכבוד אשר אלה רוצים לתת להם על פי דתם וחוקיהם, כי אין להם חפץ בכבוד הנתון להם באנס ובחזק יד. אמנם היונים ועוד גויים אחדים מאמינים, כי דבר יפה הוא להציג צלמים, והם ששים אלי גיל בעשותם להם פסילי תמונות אבותיהם ונשיהם ובניהם, ויש לוקחים גם תמונות אנשים, אשר אינם קרוביהם, ואף נמצאו ביניהם העושים כזאת לעבדיהם הנאמנים. והיפלא הדבר, כי הם נותנים את הכבוד הזה גם לאדונים ולמושלים? אולם המחוקק אשר לנו אסר

[154] אפשר גם לתרגם: נשאר בתומו – לאמר: נקי מכל דברי האשמה.
[155] Imagines ביונית. על הרוב נעשו הצלמים משעוה.

עלינו לעשות כל תמונה. והוא לא רצה בזאת להנבא לנו, כי לא נכבד את ממשלת הרומאים, רק בָּזָה את הדבר הזה אשר הוא ללא תועלת לאלהים ולאדם, וחשב כי התמונות אשר אין בהן רוח חיים הן שפלות מכל דבר אשר נשמת חיים באפיו, קל וחמר מאלהים.[156] לעומת זאת לא אסר עלינו המחוקק לכבד בדרכים אחרים את האלהים ואחריו גם את האנשים הטובים, ואלה הם הדרכים אשר בהם אנחנו מרבים לכבד את המושלים ואת עם הרומאים, כי לכבודם אנחנו מקריבים זבחי תמיד ומדי יום ביומו אנחנו מקדישים את הזבחים האלה מכסף הצבור אשר ליהודים כלם, ועוד גדולה מזאת, כי אין אנחנו מביאים זבחים אחרים מכסף הצבור, ואף לא בעד שלום בנינו, ורק למושלים לבדם אנחנו נותנים את הכבוד הזה אשר לא נעשה כמוהו לאחד מבני האדם. הדברים האלה מספיקים בכלל כנגד אפיון בטענותיו אשר טען על עיר אלכסנדריה.

פרק ז

ואולם אני תָּמה גם על האנשים, אשר נתנו יסוד לעלילות אפיון אלה, הם פוסידוניוס ואפולוניוס מולון, כי גם הם שתו עלינו חטאת על אשר אין אנו נותנים כבוד לאלים שהם חפצים ביקרם, ותחת זאת לא חשבו להם לעון בטפלם שקרים ובבדותם חרפות מוזרות על מקדשנו. ואף כי לא נאה מאוד לבני־חורין לדבר שקר כל שהוא, ועל אחת כמה וכמה להוציא כזבים על היכל אלהים קדוש ונורא כזה, אשר יצא שמו בכל העמים, אפיון ערב את לבבו לספר, כי בחביון המקדש הזה הציגו היהודים ראש חמור והם נותנים לו כבוד אלהים ומרוממים אותו באמונה רבה. ועוד הוסיף, כי נעלם הדבר הזה (ראש החמור) בעת אשר הוציא אנטיוכוס אפיפנוס את שלל ההיכל ומצא שם את הראש (של החמור) מעשה זהב כלו, וכסף רב מחירו. ועל זאת אגיד בראשונה: אלו נמצא כדבר הזה בקרבנו, הנה לא לאיש מצרי המשפט לחרף אותנו, כי במה נגרע חלק החמור מחלק עכברי־פרעה ותישים ויתר החיות אשר נחשבו לאלהים בעיני בני עמו? ושנית אשאלהו (את אפיון): איך לא הבין, כי

[156] על פי הוצאת ניזה. בהוצאה הישנה: "וחשב, כי התמונות הן שפלות מכל דבר אשר נשמת חיים באפיו, קל וחמר מאלהים אשר אין בו נשמה". וכבר התחבטו רבים בדברים האלה, ויש מי שבאר, כי כון המחבר למה שאין רוח האלהים בבחינת נשמת האדם או יתר בעלי־החיים.

המעשים שופכים בוז על כל שקריו המתמיהים? הן תורה אחת היתה לנו כל הימים, ובדרכה אנו הולכים בלי־סוף,[157] ואף כי צרות רבות מצאו את עירנו, כמו שמצאו גם את ערי יתר העמים, והצדיק[158] פומפיוס מגנוס וליציניוס קרסוס – ובימינו אלו גם טיטוס קיסר – התגברו עליה במלחמה ותפשו את בית המקדש [ובאו בו], ואף אחד מהם לא מצא שם כדבר הזה, רק עבודת אלהים טהורה. כדבר הזה לא נוכל לאמר על עבודת אלהים אשר ליתר העמים. ואמנם אנטיוכוס אשר נתן את בית המקדש לבז לא עשה זאת בצדק, רק מאהבת בצעו מלאו לבו לעולל כה, כי לא היה אויב לנו ורק התנפל עלינו, על עוזריו ובני בריתו, ולא מצא שם (במקדש) דבר אשר היה בעיניו לצחוק, על זאת מעידים סופרים רבים ואנשי־מעלה, כמו פוליביוס איש מגלופוליס וסטרבון איש קפדוקיא, ניקולאוס איש דמשק גם טימגניס וקסטור כותב העתים ואפולודורוס, כלם מספרים פה אחד, כי אנטיוכוס היה זקוק לכסף, ועל כן הפר את ברית שלומו עם היהודים ונצל את בית המקדש, אשר היה מלא כלי זהב וכסף. ועל אפיון היה להתבונן בדרכי הסופרים האלה, אך באמת היה לבו כלב החמור, וכמו כלב לא ידע בושת, – כמו כלב אשר דרך המצרים לתת לו כבוד אלהים! כי חוץ מדבר זה לא נמצא שום טעם לדברי שקריו (של אפיון), הן אנחנו היהודים אין אנו נותנים כבוד לחמורים, וגם אין אנחנו מאמינים בכחם (בממשלתם), כדרך המצרים הנותנים כבוד לתנינים ולנחשים, ולעת אשר ישכו אותם הנחשים והתנינים וטרפו את בשרם – למאושרים בארץ יֻחָשבו, כי זכו להאסף אל האלהים. ואמנם משפט החמורים אצלנו הוא כמשפטם אצל כל האנשים הנבונים – לשאת ולסבל את המשא העמוס עליהם, ואם יאכלו את התבואה בעלותם אל הגרן או ישטו מעל הדרך אשר צֻוו ללכת בו, הנה מנת חלקם מהלומות ומכות נאמנות, כי הם משרתים (עוזרים) מועילים לנו בעבודת האדמה. ואמנם אפיון היה נבער וחסר תבונה מכל האנשים

[157] לאמר: את התורה אנחנו מקימים למעלה מכל גבול. ואולי כון המחבר כאן לעתיד, לאמר: בכל הדורות, עד אין סוף נלך בחוקי התורה.

[158] Pius, כן בהוצאת ניזה, והכונה לאנטיוכוס VII סידטס הנקרא גם הצדיק (Eusebes) שכבש את ירושלים בימי יוחנן הורקנוס. ובהוצאה הישנה Theos ואין לו שום מובן, כי לא שמענו על מלך הנקרא "תאוס" (כמו אנטיוכוס השני), כי כבש את ירושלים.

בחברו את דברי השקרים או החל לספר מעשה ולא היה לאל ידו להשלימו, על כן לא הצליח אף באחת החרפות אשר המיט עלינו.

פרק ח

ואפיון הוסיף עוד ספור אחד על דבר היונים, וכל הספור מלא שקוצים עלינו, ודי לאמר עליו כדברים האלה: כאשר ירצה איש לדבר על דרכי צדקה ויראת אלהים, לא יאות לו לשכוח, כי קל יותר עון הטמא הבא אל הקדש מעון המחפא דברי תועבה על כהנים משרתי אלהים. אָכן גדול היה חשק האנשים האלה[159] ללמד זכות על המלך אשר חלל את הקדשים מרצונם לכתב דברי צדק ואמת עלינו ועל מקדשנו. כל חפצם היה להגן על אנטיוכוס[160] ולכסות על עון מעלו בקדש, ועל כל התועבות אשר עשה לעמנו ממחסור הכסף, ועל כן הוסיפו עלינו עוד עלילות שקרים, אשר ידובר בהן בעתיד. והנה אפיון היה לנביא חבריו[161] וספר, כי אנטיוכוס מצא בבית המקדש מטה ואדם שוכב עליה, ולפניו שלחן מלא דשן מבשר דגת הים ובהמת הארץ ועוף השמים. ונבהל למראה זה, והאיש השוכב חרד לקראת המלך בבואו וראה את פניו כמחיש ישועה רבה ונפל לרגליו ופרש אליו את ימינו ובקש ממנו לקרא לו דרור. והמלך צוה לו לשבת ולספר לו, מי הוא ולמה הוא שוכן במקום הזה ומה הוא דבר המטעמים האלה, והאיש ספר לו בבכי ודמעות ובילללה את צרת לבבו, ואמר כי הוא איש יוני, ובעברו במדינה הזאת למצוא לו מחיה, גזלו אותו פתאם אנשים נכרים והוליכו אותו אל ההיכל הזה וסגרו עליו ואין איש רואה את פניו, רק מפטמים אותו בכל מאכל תאוה. ולראשונה שמח על החסדים האלה אשר לא פלל להם, ואחרי כן החל לחשד בדבר, ולאחרונה אחזה בשרו פלצות; לסוף שאל את פי המשרתים הנגשים אליו שרש הדבר, ושמע מהם, כי יש חק נעלם ליהודים ועל פי החק הזה הם מכלכלים אותו, כי את החק הזה קבלו עליהם מקרוב לפני שנים אחדות, הם תופשים איש יוני הבא מארץ נכריה ומפטמים אותו שנה שלמה, ואחרי זאת הם מוציאים

[159] הכונה לסופרים הנזכרים בראש פרק ז' (פוסידוניוס ואפולוניוס מולון, ואפיון עמם).

[160] כן בהוצאת ניזה. בהוצאה הישנה: לעשות נחת רוח לאנטיוכוס, (למצוא חן בעיניו). ומכיון שלא היו הסופרים בני דורו, משמש זה בדרך העברה.

[161] לאמר: ראש המדברים בשמם, המפרסם את דבריהם (שמוש יוספוס במלה "נביא" (Propheta) כאן דומה קצת ללשון המקרא: "ואהרן אחיך יהיה נביאך" (שמות ז', א')).

את האיש אל אחד היערות וממיתים אותו בזבחם אותו לקרבן על פי משפטיהם ומנהגיהם, וטועמים ממעיו ונשבעים איש לרעהו על בשר זבח היוני לנטר שנאה ליונים כל הימים, ואחרי הדברים האלה הם משליכים את עצמות הנהרג אל אחד הפחתים. ואפיון הוסיף לספר, כי אמר האיש (לאנטיוכוס), אשר עוד ימים מספר נשארו לו לחיות והתחנן אליו לתת כבוד לאלהי היונים ולהפר את עצת היהודים הצמאים לדמו[162] ולמלט אותו מן הרעה המוצאת אותו. – והנה המעשה הזה אינו עלילה נוראה המלאה שקרים בלבד, כי אם גם רשע אכזרי על כל גדותיו, ובכל זאת אין בו כדי לנקות את אנטיוכוס מעון חלול הקדש, כאשר אמרו בלבם האנשים האלה בכתבם את הדברים למען כבוד שמו. הן לא ידע אנטיוכוס את הדבר הזה לעת אשר גמר לעלות על המקדש, ורק בבואו שמה מצא דבר אשר לא פלל לו כאשר הודו אלה (הסופרים) בפיהם,[163] על כן חטא בזדון ועשה תועבה, ועל כרחם (של הסופרים האלה) היה איש אשר לא האמין באלהים. ואת המשפט הזה גוזרים עליו גם דברי השקרים הרבים אשר יקל מאד להכחישם מעצם המעשים, כי הנה דתינו שונות לא מדתי היונים בלבד, כי עוד הרבה יותר מדתי המצרים ועוד עמים רבים, והיש גוי וממלכה אשר לא באו משם אנשים להתגורר בארצנו, ומדוע רק על היונים לבדם קשרנו קשר לחדש את הברית בדמם השפוך? ואיך יתכן הדבר, כי כל היהודים יֵאספו אל הקרבן הזה, ובמעים (של הנרצח) יהיה כדי טעם רבבות אדם, כאשר ספר לנו אפיון? ומדוע לא כתב (אפיון), מי היה האיש הנמצא הזה ולא קרא לפנינו את שמו? ולמה לא שלח אותו המלך אל מולדתו ברב יקר? – הן אלו מצאה ידו לעשות כדבר הזה, יצא לו שם איש ירא אלהים ואוהב גדול ליונים, ובזה רכש לו את עזרת היונים כולם, משנאתם הגדולה ליהודים? אולם אעזב נא את הדברים, כי לא בדברים ורק במעשים יִוסר פתי חסר לב. הנה כל אשר ראה את בית מקדשנו בבנינו, ידע את תכונתו ואת טהרת קדושתך אשר נחשבה לחק ולא יעבר, כי ארבע חצרות (עזרות)

[162] תרגמתי באופן חפשי את דברי המקור המעורפלים: בהוצאה הישנה: "לירא (לכבד?) את אלהי היונים ולהתגבר בדמו על נכלי היהודים". בהוצאת ניזה: לבוש מפני אלהי היונים ומפני נכלי היהודים העושים חיל (מנצחים) בדמו וכו'.

[163] הפסוק המוסגר חסר בהוצאה הישנה.

במקדש מסביב, ובכל חצר וחצר נמצאה משמרת מיוחדה לה לבדה[164] על פי החק הקבוע. לכל אדם היה מותר להכנס אל החצר החיצונה (עזרת הנכרים) גם לנכרים, ורק על הנשים הנידות נאסר לדרוך בקרבה. אל החצר השניה (עזרת־נשים) באו כל היהודים הגברים והנשים, הטהורים מכל טומאת הגוף. ואל החצר השלישית (עזרת ישראל) באו רק הזכרים מקרב היהודים, אשר היו טהורים והתקדשו, ואל החצר הרביעית (עזרת הכהנים) באו הכהנים הלובשים את בגדי הכהונה, ואל הדביר (קדש הקדשים) באו רק הכהנים הגדולים בבגדי הקדש אשר להם לבד. וכל עבודת הקדש היתה קבועה מראש, ובסדר היו הכהנים באים אל המקדש בזמנם, כי חק היה להם לבוא אל המקדש לפנות בקר אחרי אשר נפתחו שעריו, ולהקריב שם את הזבחים ופעם שנית באו שמה בחצות היום, ואחרי כן נסגרו שערי המקדש. וגם אסור היה להביא אל המקדש (ההיכל) כל כלי, רק נמצאו בו כלי הקדש המונחים שם (תמיד), המזבח והשלחן וכלי הקטרת[165] והמנורה, הכתובים כלם בספר התורה, ומלבד אלה לא היו כל סודות ותעלומות ולא נעשו דברי סתרים בקדש, ומעולם לא נעשה משתה בהיכל לפנים. על כל הדברים האלה אשר אמרתי יעידו כל בני עמנו פה אחד, וגם המעשים מוכיחים עליהם, ויען אשר נמצאו ארבע[166] משפחות כהונה ובכל אחת המשפחות היו חמשת אלפים איש ועוד יותר, היו הכהנים משרתים במקדש בימים הקבועים להם, וכאשר עבר זמן משמרתם מלאו חדשים את מקומם ובאו להקריב את הזבחים והתאספו במקדש בעצם היום ולקחו את המפתחות מידי הקודמים להם, וקבלו מהם גם את כל הכלים במספר, וכל דבר מאכל ומשקה לא הביאו אל המקדש. וגם אסור היה להקריב דברים כאלה (אוכלין ומשקין) אל המזבח, מלבד אלה שהוכנו למען הזבחים (המנחות והנסכים), ומה נוכל עוד לענות באפיון אשר לא חקר את כל הדברים האלה רק הגיש לנו דברי בדים אשר לא יאָמנו כי יסופרו? [חרפה וכלמה! המבאר הזה קבל עליו לספר לנו דברי הימים לאמתם],[167] וידע את

[164] הכונה, כי בכל אחת העזרות נוהגים דינים מיוחדים.

[165] turibulum. כף הקטורת? ואולי הכונה למזבח הזהב. באופן זה המזבח הראשון הוא מזבח העולה העומד מחוץ, לפני שער ההיכל.

[166] המספר "ארבע" מתמיה, וכנראה צ"ל עשרים וארבע, לאמר כ"ד מחלקות הכהונה והמשמרות.

[167] כן בהוצאת ניזה. בתוצאה הישנה: "חרפה וכלמה שלא יכול המבאר לתת לנו דברי הימים לאמתם".

עבודת בית מקדשנו, ולא זכר אותה, ותחת זאת בדא לו מעשה באיש יוני הנאסר במקדש ודבר בלחם סתרים ומטעמים רבים ונעימים וגם מעשה בעבדים[168] הבאים אל המקום, אשר לא דרכה שם גם רגל נכבדי היהודים שלא יצאו משבט הכהונה, אלה הם דברי שקרים לשמם הכתובים ברשע ובזדון למען הוליך שולל את האנשים, אשר לא ירצו לחקר דבר אמת. בדברים האמורים למעלה, בדברי נבלה אשר אין כמוהם לרוע, נסו האנשים האלה להבאיש את ריחנו.

פרק ט

ואפיון עוד לעג לנו בצחוק צדיק תמים והוסיף על שקריו את דברי מנסיאַס[169] הוא אמר, כי ספר האיש ההוא אשר בעת המלחמה הארוכה בין היהודים ובין האדומים, בא אל היהודים מאחת ערי אדום[170] הנקראה דאר איש מעובדי אפולון – שקרא את שמו זַביד – והבטיחם לתת בידם את אפולון אלהי האור, כי יבוא האל הזה אל בית המקדש [אם יעלו כלם שמה. וכל המון היהודים האמין לדבריו].[171] וזביד עשה לו מכונת עץ ושם אותה לעצמו מסביב וקבע[172] בה נרות בשלש שורות וכה בא ויצא, עד אשר נראה בעיני העומדים מרחוק כדמות כוכב[173] ההולך על הארץ, והיהודים ראו את המראה הנפלא ונבהלו מאד, וזביד בא במנוחה אל ההיכל והסיר את ראש הזהב אשר לחמור הגדול – ככה כתב אפיון בחמדו לו לצון – ונמלט עמו בחפזון אל דאר. גם אנחנו נוכל לאמר, כי הפעם עבר אפיון על המדה, בטענו את החמור הגדול – והחמור הגדול היה הוא ולא אחר – משא כבד ממדת כחו, וגדש את הסאה בהבליו ובשקריו גם יחד, כי כתב על ארצות אשר לא היו מעולם ושנה את הערים מרב סכלות, כי הנה ארץ אדום סמוכה לארצנו ממול עזה, ובכל הארץ הזאת אין עיר אשר שמה דאר. ולעיר הנקראה דאר אשר בארץ הכנענים לרגלי הר הכרמל אין חלק בהבלי אפיון, כי

[168] כן בהוצ' ניזה. כלומר "משרתים" (אלה שנגשו אל היוני בהיכל). בהוצאה הישנה: באנשי־אָון.
[169] בהוצאה הישנה לא נזכר מנסיאס, רק נכתב "דברי הבל" (inania) ולא פירש שם האיש מספר המעשה, וכנראה חשב, כי הוא היוני הסגור בהיכל.
[170] בהוצאת ניזה: באחת ערי יהודה, וזה רחוק וזר.
[171] בהוצאה הישנה: "האם יעלו כלם שמה ויביאו את כל המון היהודים". גרסה משובשת.
[172] בהוצאה הישנה: "ועשה בה כדמות נרות" וכו'.
[173] כאן מתחיל מחדש גוף הספר היוני.

היא רחוקה מארץ אדום[174] דרך ארבעה ימים. ומה ראה לשית עלינו חטאת, כי אין אנחנו רוצים לעבד לאלהי העמים, אחרי אשר נפתו אבותינו על נקלה להביא אליהם את אפולון והאמינו, כי הוא מתהלך על האדמה בקהל כוכבים בשעה שאחז הנוכל את עיניהם? גלוי הדבר, כי לא ראו האנשים האלה נר מעולם – אלה האנשים אשר הסכינו כל ימיהם להעלות נרות כהנה וכהנה! ואיש מרבבות העם לא ראה אותו (את הנוכל) בצעדו על הארץ, ואחרי זאת מצא את החומה עזובה משומרים בעצם עת המלחמה. לא אעלים עיני מיתר הדברים [ואזכיר רק זאת]: הנה קומת שערי ההיכל היתה ששים אמה ורחבם עשרים אמה, וכלם היו מצופים זהב וכמעט נעשו זהב סגור. ומספר סוגרי השערים לא היה פחות ממאתים איש,[175] והם נסגרו על מסגר מדי יום ביומו, כי אסור היה להניחם פתוחים. ונושא הנרות האלה פתח אותם באפס־יד [כאשר עלה על לבו לפתחם],[177] [הוא לבדו][176] בשאתו בידיו את ראש החמור הגדול. ואיך שב הראש הזה אלינו, האם האיש הלוקח אותו הלך והשיבהו אלינו, למען אשר יוכל גם אנטיוכוס למצוא אותו כדבר־השקר השני אשר לאפיון?

פרק י

ועוד דבר אפיון שקרים על שבועותינו באמרו, כי אנחנו נשבעים באלהים אשר עשה את השמים והארץ ואת הים, שלא נדרש טוב לאחד הנכרים וליונים יותר מכלם. ואם עלה על לבו לדבר שקר, מוטב היה לו לאמר: שלא נדרש טוב לאחד הנכרים ויותר מכלם ל מ צ ר י ם. אלו כתב כן, כי אז סמך את השקרים על דבר השבועה לשקריו הראשונים, אשר מידי המצרים עצמם ובשרם גורשו אבותינו על לא עון בכפם, רק על הצרה אשר מצאתם.[178] ומן היונים רחוקים אנו במקומות מושבנו מאשר בדרכינו ובהליכותינו, ועל כן אין לנו יסוד לשנאם או לקנא בהם. ונהפוך הדבר, כי רבים מקרבם באו בברית תורתנו ואחדים מהם שמרו אותה ויש אשר קצר כחם לשאת את

[174] כן בהוצ' ניזה. בהוצאה הישנה: מארץ יהודה, ואין זה נכון.
[175] ב"מלחמות" (ספר ו' ה' ג'). כתב המחבר רק על עשרים איש. ויש חושבים, כי חשב כאן את סוגרי כל עשרת השערים יחד.
[176] רק בהוצאת ניזה.
[177] כן בהוצאה הישנה. בהוצאת ניזה: "כאשר האמין (אפיון)".
[178] לאמר הצרעת והמחלות.

עול חוקינו, וחזרו לסורם. אך איש מאלה לא ספר, כי שמע על דבר שבועה בזאת שאנו נשבעים בינותינו, ונדמה כי רק אפיון לבדו שמע את הדבר, – יען אשר הוא בעצמו בדה אותו.

פרק יא

וגם בדבר אשר ידובר עתה יאות לנו להשתומם מאד על תבונת אפיון הרבה. הוא מביא ראיה לדבר שאין לנו משפטים ישרים ואין אנחנו עובדים את האלהים כהלכה, באמרו שעל כן (אין אנחנו עושים ממשל).[179] רק עובדים את הגויים חליפות וגם אסונות רבים קרו את עירנו, כאלו הם (יושבי אלכסנדריה) הסכינו מימים ראשונים להיות אדוני עיר הרומאים מושלת הגויים ומעולם לא היו לה לעבדים, אף כי מי יוכל לשאת את גאות שפתיהם (של יושבי אלכסנדריה).[180] כי אין אף איש אחד מכל יתר הגויים אשר לא יאמר, כי דבר אפיון הולם גם אותו בצדק. כי רק על גויים מעטים נגזר להיות מושלי עמים ימים רבים. וגם על אלה באו תמורות ואלצום למשך בעול זרים, ורב העמים היו עבדים לא פעם ולא שתים, ורק על המצרים בלבד העיד אפיון, כי יען אשר נמלטו האלים אל ארצם ונצלו שם בלבשם צורת חיות השדה, קבלו לבדם את הזכות לבלתי עבוד אף לאחד ממושלי אסיה או אירופה. כה ספר על המצרים אשר בכל עת היותם לא מצאו אף יום חפש אחד, גם במשול בהם עריצים מאחיהם. ואיך התעמרו בהם הפרסים! הן לא פעם אחת, רק פעמים רבות החריבו את עריהם והרסו את בתי מקדשיהם ושחטו את (החיות) אשר נחשבו להם לאלהים. אמנם את הדבר הזה לא אחשב להם לחרפה, כי לא נאה לי ללכת בדרך אפיון ותעתועי לבבו. הן גם לא השיב אל לבו את גורל בני אתיני וגם את גורל הלַקדימונים, אשר הכל מודים בהם שהיו הגבורים בכל עמי יון ואלה (בני אתיני) היו יראי אלהים מכולם. איני רוצה לדבר על המלכים אשר יצא להם שם ביראת־אלהים כמו קרויסוס המלך, ועל התלאות אשר מצאו אותם בחייהם ולא על מצודת האתיניים,[181] אשר נשרפה

[179] חסר בהוצאת ניזה.

[180] כן אצל ניזה, בהוצאה הישנה: "אף כי שום איש לא נהנה מארך רוחם (של הרומאים) וכמו אלה (יושבי אלכסנדריה)."

[181] מצודת העיר אתיני (Akropolis) נשרפה על ידי הפרסים בשעת מלחמת אחשורוש ביונים.

באש, וגם לא על היכל אפסוס והיכל דלפי ועוד מקדשים רבים לאין מספר, כי איש לא יחשב את זאת לחרפה לסובלי הרעה, רק לעושיה. והנה נמצא קטגור חדש הוא אפיון אשר שכח את כל הרעה שמצאה את עמו במצרים, כי הכתה את עיניו בסנורים אגדת ססוסטריס מלך מצרים. ואמנם אנחנו לא נדבר על מלכינו דוד ושלמה אשר רדו בעמים רבים, רק נעזב אותם ונזכר את הדברים, אשר נודעו לכל ונעלמו מעיני אפיון בלבד, כי המצרים היו משועבדים לפרסים ולמקדונים שמשלו אחריהם באסיה, ולא נבדלו בכל דבר מעבדי־עבדים, אולם אנחנו היינו עוד בני־חורין, ומשלנו בערים אשר סביבותינו כמאה ועשרים שנה עד ימי מגנוס פומפיוס, וגם אחרי אשר נכנעו במלחמה מלכי כל הארצות תחת הרומאים, נשארו רק מלכינו עוזרי הרומאים ואוהביהם[182] על אמון לבם.

פרק יב

"אולם לא קמו בינינו אנשי סגולה, אבות כל מלאכת מחשבת או מצוינים בחכמה", והוא מונה את סוקרטיס ואת זינון ואת קלאנתיס ועוד אחדים כמוהם. אולם נפלא מכל דבריו, כי על שמות האנשים הנזכרים הוא מוסיף גם את שם עצמו ואומר: "אשרי עיר אלכסנדריה שאזרח כזה שוכן בקרבה". ויפה עשה, כי נבצר ממנו למצוא עדים זולתו, כי בעיני כל הבריות נחשב לראש־אספסוף נבזה ואיש נשחת בכל הליכות חייו ובכל מוצא שפתיו, עד כי יאות בצדק לנוד לעיר אלכסנדריה, אם התברכה באיש אשר כזה. אולם כי גם בקרב עמנו נמצאו אנשים, הראויים לתהלה לא פחות מאחד מאלה (הנקובים בספר אפיון) – כל זה ידוע לכל קוראי ספרי על דבר הקדמוניות.

פרק יג

אולי טוב להשאיר את יתר הדברים הכתובים בשטנה מבלי להשיב עליהם, כי בהם למד אפיון חובה על עצמו ועל יתר המצרים. הוא שם עלינו חטאת, כי אנחנו שוחטים את בהמות הבית[183] ואיננו אוכלים בשר החזיר ולעג לנו על אשר אנחנו מלים את בשר הערלה. והנה בשחיטת בהמות הבית משפט אחד לנו ולכל בני־האדם, ואפיון

[182] מלכי בית הורדוס נקראו עוזרים (Socii) לרומאים וגם: אוהבי עם הרומאים (amici populi Romani).
[183] כן בהוצאת ניזה. בהוצאה הישנה: "בעלי־חיים" סתם.

התגלה, כי הוא איש מצרי מלדה בדברו רעה על זובחי הבהמות, כי אלו היה יוני או מקדוני לא כעס עלינו לדבר הזה, כי גם הם נודרים להקריב לאלהיהם מאות זבחים[184] ועושים משתה על בשר זבח הקדש. ובגלל הדבר הזה לא שמם עוד העולם מבהמת המרעה, כאשר דבר אפיון בפחד, ואלו הלכו כל הגויים בדרכי המצרים, כי אז נשאר העולם שומם מאדם ומלאו כל חיות טרף, אשר המצרים קוראים להן בשם אלהים ושוקדים עליהן לגדלן. ואלו שאל איש את אפיון, את מי הוא חושב לחכמים וליראי אלהים מן המצרים כלם, הן הסכים לדבר, כי אלה הם הכהנים. כי הוא אומר אשר המלכים הפקידו אותם מימי קדם על שני דברים: על עבודת האלים ועל למודי החכמה. והנה הכהנים האלה כלם מלים את בשרם ואינם אוכלים בשר חזיר (וגם מיתר המצרים אין איש מקריב חזיר לאלהיו).[185] והאם לא היה אפיון איש עִוֵר בשכלו, כאשר מלאו לבו לפסול אותנו במומי המצרים, ובאמת למד חובה עליהם, אשר נקל היה להם להחזיק במנהגים מדבר סרה עליהם, כי עוד לִמְדו את יתר העמים למול את בשר הערלה, כאשר ספר עליהם הרודוטוס? על כן חושב אני, כי בצדק נשא אפיון את עונו כמשפט לכל איש אשר קלל את חוקי אבותיו, כי מל את בשרו על אפו ועל חמתו, כי מכה טריה קמה בערלתו. אך המילה לא הועילה לו, כי עלה רקב בבשרו והוא מת במכאובים נוראים. והנה על כל איש ישר לב מוטל לקים את כל חוקי יראת האלהים הנוהגים בעמו בכל תקף, אולם אין עליו להשליך שקוצים על חוקי עמים זרים. אולם אפיון נטש את חוקי עמו ובדה שקרים על חוקינו. זה היה קץ חיי אפיון. ובזה כלו דברי על אודות האיש הזה.

פרק יד

והנה גם אפולוניוס מולון ולוסימכוס, ועוד רבים דברו, מחסר דעת ועוד יותר משנאה, דברים ללא צדק ולא אמת על משה מחוקקנו ועל חוקי תורתו, בהוציאם עליו (על משה) שם רע, כי היה מכשף ורמה את הבריות, ועל החוקים אשר לנו אמרו, כי הם מלמדים אותנו לעשות כל רעה ולעזב כל מדה טובה, על כן אני רוצה לדבר

[184] קרבן מאה זבחים נקרא בלשון היונים Hekatombe.

[185] תרגמתי על פי הוצאת ניזה. בהוצאה הישנה: "ואף אחד מיתר המצרים אינו מקריב אתם (ת' הכהנים) אם זבח לאלים". וזה משובש.

פה בקצרה על כל סדרי משפטנו[186] וגם על פרטי הדברים כאשר יהיה לאל ידי. אני מאמין, כי גלוי וידוע הדבר אשר יש לנו חוקים טובים ומועילים מאד בכל דברי יראת אלהים ובהליכותינו עם אחינו ובאהבתנו לבני האדם כלם והם מלמדים אותנו לשמר דרכי מישרים ולסבל ולשאת כל עמל ולבוז למָוות. ואת כל קוראי הכתובים האלה אבקש שלא יקראו אותם בקנאה, כי לא קבלתי עלי לכתב פה תהלות ותשבחות לעמנו, רק בראותי כי רבים הם שוטנינו הכותבים שקרים עלינו, אמרתי בלבי כי זאת היא הדרך הישרה ללמד זכות עלינו מן התורה אשר על פיה אנחנו חיים כל הימים, ואמנם אפולוניוס לא עשה כמעשה אפיון לחבר עלינו שטנה שלמה, רק כתב עלינו זעיר שם זעיר שם (בכל הספר אשר כתב).[187] פעם הוא מחרף אותנו באמרו כי שכחי אלהים ושונאי הבריות אנו, ופעם הוא שופך עלינו בוז על מרך לבנו, ופעם הוא מתהפך לשית עלינו חטאת, כי עזי מצח ומרי נפש אנחנו. והוא מספר עלינו, כי הננו עם פרא לא לומד מכל עמי הלועזים,[188] ועל כן רק אנחנו לבדנו לא מצאנו דבר המועיל (לאדם) בחיים. ואני חושב, כי כל הטענות האלה תתבטלנה מאליהן לעיני כל, כאשר יתברר כי חוקי תורתנו מצוים לנו את הפך הדברים האמורים, ואנחנו שומרים את החוקים בכל פרטיהם ודקדוקיהם. ואם אזכיר על כרחי משפטי עמים זרים השונים ממשפטינו, הנה בצדק ימצא האשם את הסופרים אשר ישר בעיניהם לדמות אליהם (אל המשפטים האלה) את חוקינו, להראות כי אלה (חוקינו) נופלים מהם. ומאמין אני, כי לא תשאר להם אף אחת משתי הטענות האלה – שלא לנו הם החוקים, אשר אני בא לפרט פה את ראשי פרקיהם, או שאין אנו מקפידים כהלכה במשמרת חוקינו.

פרק טו

ועלי לעצר מעט בדברו זה ולהקדים לו, כי העמים אשר דרשו להם סדרים וחוקי חברה והחלו למלא אחריהם נתנו עדיהם בצדק, כי נַעלו במדותיהם ובסגולות נפשם על כל העמים החיים בלא חק ובלא סדרים, על כן כל עם מנסה להעביר את חוקי

[186] בדיוק "יסוד (מוסד) עדתנו", את המושג עדה בטא המחבר במלה היונית Politeuma (חבר־עיר).
[187] חסר בהוצאת ניזה.
[188] הברברים – הכונה כאן לעמים אשר אין להם חלק בתרבות היונית.

חייו אל ימות עולם,[189] למען אשר לא יֵרָאה כי למד מחוקי עמים זרים, רק יעלה במחשבה כי הוא נתן תורת חיים ליתר העמים. והנה על פי הטעם האמור תִּבָּחן צדקת המחוקק, אשר הכיר את החוקים הטובים והבין להטות את לב הרבים לשמר את מצוותיו, וצדקת העם אשר הלך באמונה בכל דרכי התורה ולא סר מהם בעת טובה ולא בעת רעה. ועל זאת אוסיף, כי מחוקקנו קדם בזמנו לכל המחוקקים אשר נשאר שמם לזכרון, כי כל אלה הלוקורגים והסולונים[190] למיניהם, וגם זַלֶוקוס איש לוקרי וכל חבריהם אשר נפלאו בעיני היונים – הן עוד תמול שלשום התהלכו בארצות החיים, אם נדמה אותם אליו – הלא גם את השם "חוק" (נומוס־נימוס) לא ידעו היונים כשכבר הימים, כאשר העיד הומרוס, שלא הזכיר את השם הזה בשירתו, כי לא היה עוד בימיו, רק במשפטים לא קבועים הלך העם ושמר את פקודות המלכים. ועוד זמן רב חיו היונים על פי מנהגיהם אשר לא נכתבו בספר וכפעם בפעם שִׁנוּ רבים מהם לצרך־שעה. אולם מחוקקנו שקדם בזמן לכל אלה – הן לדבר הזה הודו גם האנשים המדברים רעה עלינו – הראה, כי הוא רועה נאמן ויועץ טוב לכל העם ונתן לו תורה הכוללת את כל סדרי החיים והטה את לבבו לקבל את התורה הזאת (ושם אותה ערוכה ושמורה וסמוכה לעד לעולם).[191]

פרק טז

נשים את לבנו למעשהו הכביר הראשון. כאשר עלה על לב אבותינו לעזב את ארץ מצרים ולשוב אל נחלת אבותיהם עמד בראש רבבותיהם העצומות והושיעם מצרות רבות ורעות ונתן להם מנוחה. כי הנה הטיל עליהם לנסע בארץ צמאון ולעבר ברגליהם את החול הגדול ולנצח את אויביהם במלחמה למען הציל מידיהם את טפם ונשיהם ואת כל רכושם. ובכל הדברים האלה גלה (עשה), כי הוא שר־צבא מעולה ויועץ חכם לבב ורועה נאמן לכל העם, כי הכין את לב כל בני העם לדבקה בו ולמלא ברצון אחרי כל הדברים אשר יצוה להם.[192] ובדבר הזה לא בקש טובה

[189] ליחס את סדרי חוקיו לימים קדמונים מאד.

[190] המחבר כותב את שמות העצם הפרטיים ברבוי, לאמר לוקורגוס וסולון והדומים להם.

[191] בהוצאה הישנה: "ושם אותה ערוכה ושמורה לכל יודעיה ולומדיה".

[192] וכן בהוצאה הישנה. על פי הוצאת ניזה אפשר לתרגם: "ולמלא ברצון אחרי דבריו תחת אשר יצוו להם", כלומר למלא את הדברים מאהבה, מבלי חכות לפקודה ("נעשה ונשמע").

לעצמו, כי במעמד אשר כל ראשי העם מוצאים בו חפץ לקחת להם שלטון ולעשות ממשל עריצים ומלמדים את העם להפר את כל חוקי החיים, עלה הוא (משה) לראש הממשלה ולא כמוהם דמה, רק נטל עליו לעשות את הטוב בעיני אלהים ולתת משפטים ישרים ללאומים, כי רק בדבר הזה חשב להראות את מעלת רוחו, ולהחיש ישועה לעם אשר העלהו לגדולה. ויען אשר כונתו היתה טובה ומפעליו היו גדולים וכבירים, חשב בצדק כי האלהים לו בעוזריו ותומך אותו בעצתו, ולראשונה האמין בנפשו כי רצון־אלהים מכין את כל מעשיו ומחשבותיו,[193] ואחרי זאת חשב כי חובה גדולה מוטלת עליו לנטע את האמונה הזאת בקרב העם, כי כל המאמינים אשר האלהים צופה את כל הליכות חייהם לא יוכלו לנטות מן הדרך הישרה. איש אשר כזה היה מחוקקנו, ולא קוסם ולא רמאי כדברי חורפינו אשר אָון ועָול בלשונם, כי אם איש כמינוס ויתר המחוקקים אשר קמו תחתיו לכבוד ולתפארת ליונים. אלה תולים את חוקיהם בזאוס, ואלה אומרים כי קבלו אותם מאפולון ומהתומים אשר בדלפי,[194] ואולי חשבו כדברים האלה באמת ובתמים או קוו להטות בהם על נקלה את לב הבריות. אולם מי הוא האיש אשר היטיב לעשות מכל מתקני החוקים ומצא את הדרך הישרה מכל דרכי האמונה באלהים – הדבר הזה יתברר לנו, כאשר נציג את החוקים אלה לעומת אלה, ועל זה אדבר הפעם. – הן כל בני האדם שונים אלה מאלה מאד במנהגיהם ובחוקיהם לכל פרטיהם. בעצם הדברים יש לאמר: אלה נתנו את ממשל מדינתם בידי שליט יחיד (מונארכיה), ואלה בידי שליטים מתי מספר (אוליגיורכיה), ואלה בידי המון העם, אולם מחוקקנו לא שם את לבו אף לאחד מדרכי הממשל האלה, רק צוה לנו "ממשלת אלהים" (תאוקרטיה) – כאשר יאמר האומר בעשקו את משפט הלשון,[195] כי לאלהים לבדו הקדיש את המלוכה והשלטון. הוא צוה על העם לשאת את עיניו תמיד אל אלהים, כי הוא מקור כל הטובות המוצאות את בני האדם כלם (ואת כל איש בפני עצמו), ובו ימצאו עזרת האנשים המתחננים

[193] כך נראה לי פשוטו של הפך. ויש מתרגמים "הכין את לבו למלא את רצון אלהים בכל מעשיו ומחשבותיו".

[194] תומים ביונית Manteion, ברומית Oraculum. כל המאמר המוסגר הוא בהוצאה הישנה: "כי גם הם תולים את חוקיהם (לאמר: מיחסים אותם לאלהים, כי כן אמר מייפוס. כאשר תלה את נבואות חוקיו באפולון ובתומים אשר לא בדלפי", ונראה שזה משובש.

[195] כלומר: בהשתמשו במלה שלא נמצאה בלשון היונית, יוסיפוס חדש את המלה "תאוקרטיה".

אליו בעת צרתם, כי אין כל מעשה נעלם מבינתו ולא נסתרה ממנו אחת ממחשבות לב האדם הצפונות. על האלהים הזה אמר, כי הוא אחד (יחיד) ולא נברא (=קדמון) ולא ישתנה עד סוף כל דורות עולם[196] והוא נעלה ביפיו על כל דמות בת־חלוף, ורק בכחו (במפעליו) הוא נכר לנו, אף כי לא נודע לנו עצם היותו. והנה אני רוצה לספר הפעם, כי גדולי חכמי היונים למדו לחשב על האלהים מחשבות האלה רק אחרי אשר החל הוא (משה)[197] בדבר, אך הן כלם נותנים עדיהם קול גדול, כי אלה הם דברים יפים ונאים לעצם אלהים ולגדולתו. הן גלוי הדבר, כי פותגורס ואנכסגורס ופלטון ואחריהם חכמי הסטיו (סטוא), כמעט כלם חשבו כזאת על עצם אלהים. אולם הם גלו את חכמתם רק לאנשים מתי־מספר ולא ערבו את לבם לבשר את דברי האמת להמון השוגה בדעותיו הישנות. אולם מחוקקנו סמך את המעשה למדרש, ולא את לב בני דורו בלבד הטה לקבל את דבריו כי אף בלב הבנים אשר יקומו אחריהם בכל דור ודור נטע אמונה באלהים שלא תמוט. וסבת הדבר היא, כי גם בדרך תורתו להועיל לכל בני האדם בכל הדורות נבדל הרבה (מיתר המחוקקים), כי לא חשב את יראת האלהים לחלק (לאחת) המעלות הטובות, רק את יתר המעלות לחלק עבודת אלהים (וכה חקרן וגם הכינן).[198] ואלה הן: הצדק, והתבונה, וכח הנפש, ושלום אחים בכל הדברים שבין אדם לחברו. וכל מעשינו ועסקינו ודברינו מביאים לידי יראת אלהים בקרבנו (מכונים לשם שמים), כי לא השאיר (משה) אף אחד מכל אלה מבלי חקר אותו, ומבלי קבוע אותו מראש, כי שני דרכים נמצאו להשכיל את בני האדם ולתקן את מנהגיהם. הדרך האחת היא לקח המלמד (הלמוד בפה העיוני), והדרך השנית היא חנוך המנהגים (הלמוד במעשה). והנה יתר המחוקקים נחלקו בדעותיהם ובחרו באחת הדרכים אשר מצאה חן בעיניהם, ובדרך השנית מאסו. כה חנכו הלקדימונים ויושבי כרתים במנהגים ישרים ולא הורו בדברים. והאתיניים

[196] בדיוק: עד זמנים שאין להם חקר.

[197] וסיפוס רומז כאן, כי היונים קבלו את הפילוסופיה על דבר האלהים מן היהודים. והסופר נומיניוס (במאה השנית) הרחיב הדבור על זה ואמר, כי פלטון לא היה אלא משה המדבר בלשון אתיקי.

[198] זה חסר בהוצאת ניזה. מובן הכתוב: משה רבנו לא חשב את יראת האלהים לחלק המעלה האנושית (Arete ביונית, Virtus ברומית) ולא קבע לה מקום בתורת המוסר כמעשה הפילוסופים היונים, רק הקדים אותה, ועל יסודה הקים את יתר המעלות, ובנה את המוסר על האמונה באלהים.

וכמעט כל יתר היונים למדו בדברים את כל המעשים אשר יעשו ואשר לא יעשו, ולא הקפידו לחנך במעשים.

פרק יז

אולם מחוקקנו שקד הרבה לחבר את שתי הדרכים האלה יחדו, כי לא משך את ידו מהחנוך בדרך המנהגים וגם לא נתן לעזב את דרך לקח התורה. וצוה להחל את הדבר מראשית גדול האדם ומתחלת צאתו ובואו בבית אביו, ולא השאיר לשומרי מצוותיו אף דבר קטן לתקן אותו על דעת עצמם או ללכת בשרירות לבם, כי גם בדבר האכל אשר לא יאכל ואשר יכשר לאכלה ובדבר כל הראויים להתחבר בארחות חייהם,[199] ועל כל ימי העבודה והמעשה וגם על מועדי המנוחה נתן להם את ספר התורה (לקו ו)למשקלת, למען יחסו בצלו כל ימי חייהם כבצל אב ואדון (כבנים או כעבדים) ולא יעשו עון בזדון או בשגגה, כי לא השאיר להם מקום לטעון, אשר נעשה הדבר מבלי דעת, רק גלה את דעתו שלמוד התורה הוא חנוך נאה מאד ודבר חובה. וצוה (על היהודים) לשמוע (את קריאת התורה), לא פעם אחת ולא שתים ולא פעמים מצער, רק לנוח בכל יום שביעי (בשבת) מכל מלאכה ולהתאסף יחדו ולשמוע את דברי התורה וללמד אותם באר היטב. ונראה הדבר, כי כל המחוקקים לא שמו לבם לדברים כאלה.

פרק יח

ואמנם רוב בני האדם רחוקים מאד מלתקן את חייהם על פי חוקי עמם, וכמעט אינם יודעים את משפטיהם, ומדי הפרם אותם יִוָדע להם רק מפי זרים, כי עברו על החוק. וגם האנשים המוציאים והמביאים אותם אשר על שכמם המשרות הגדולות והעליונות, אף הם מודים בעצמם, כי אינם יודעים את החוקים, ועל כן הם מפקידים על ידם פקידים לכלכל את הדברים, והם האנשים הנחשבים ליודעי דת ודין, ובקרבנו אין אף איש אחד אשר לא יקל לו לספר את כל החוקים (בעל־פה) מלפרש את שמו, כי כה הסכַנו להגות בהם מראשית הגיענו לבינה עד אשר נעשו חרותים בלבבנו,

[199] כנראה כון המחבר בזה לזווגים המותרים והאסורים (דיני עריות).

ועל כן יקר למצוא בינינו את העובר על החוקים, כי לא יוכל למצא טענה ולפטור את עצמו מענש.

פרק יט

והנה הדבר הזה ראשית כל הסבות אשר הקימו ברית־אחים נפלאה בתוכנו, כי דעה אחת – ואין זולתה – על דבר האלהים ודרך אחת בחיים ובכל המנהגים מביאות לידי רוח אחת במדות האדם. כי רק בקרבנו לבד אין אדם שומע דברים המכחישים זה את זה על אודות אלהים, תחת אשר ירבה לשמוע כאלה בקרב עמים אחרים, ולא רק מפי החשוכים (עמי־הארץ) שבהם המדברים על האלהים כל אשר עם לבם, כי אם גם מפי אנשי־חכמה (פילוסופים) רבים, כי אלה עורבים את לבם לכפור בדבר עצם האלהים (הויתו) ואלה מכַחשים בדבר שהוא מביט אל בני האדם. וגם בכל הליכות חיינו אין אנחנו שונים איש מרעהו, עבודה אחת לכלנו, ומחשבה אחת על דבר האלהים, היא הכתובה בספר תורתנו לאמר: הוא צופה את הכל; ועל הליכות חיינו יוכל אדם לשמוע גם מפי נשינו ועבדינו, כי סוף דברו היא יראת אלהים.

פרק כ

ואמנם זה הוא שרש הדבר, אשר יצאה דבת רבים עלינו, כי לא קמו בקרבנו אנשים המגלים חדשות במעשה ובמדרש,[200] כי בעיני יתר העמים טוב ויפה הדבר לבלתי החזיק במנהגי אבותיהם, והם מעידים על כל איש אשר מלאו לבו לעבור על המנהגים האלה, כי הוא גדול מאד בחכמתו, ואנחנו לא כן נחשב, כי רק לדבר אחד אנחנו קוראים חכמה ומעלה – לבלתי הַמרות אף במעשה אחד או במחשבה אחת את החוקים הנתונים לנו מראש. והנה הדבר הזה הוא ראיה נאמנה לדבר, כי ספר תורתנו יצא כלול ביפיו, תחת אשר הוכיחו המעשים על ספרי מחוקקים אחרים שהם צריכים תקנה.

פרק כא

ויען אשר אנחנו מאמינים, כי תורתנו נערכה לכתחלה על פי רצון אלהים, הנה לא נחשב לנו הדבר לצדקה, אלו חדלנו לשמור את מצוותיה. והאמנם תמצא יד אדם

[200] לאמר: אמנים וחכמים במדעים שונים.

לשנות בה דבר או ליצור אחרת יפה ממנה, או לקבל מאיש זר תורה טובה יותר? אם בעצם סדר משפטי עדתנו (יוכל לשנות דבר)? הנמצאו משפטים טובים וישרים ממשפטי תורתנו, אשר שמה את אלהים לאדוני כל הממשלה, ואת יד כל הכהנים יחד מלאה לנצח על כל הליכותיה, ואת הכהן הגדול הקימה לראש על כל יתר הכהנים? והנה לא באשר היו (הכהנים) מצוינים בעושר או במעלות אחרות שזכו בהן מן ההפקר, בחר בהם המחוקק מבראשונה לתת על שכמם את המשרה הזאת, רק הבדיל את האנשים הגדולים מחבריהם באמונתם ובחכמתם ונתן בידם את כל משמרת עבודת אלהים, והם שקדו מאד לשמר על החוקים ועל כל הליכות העם, כי הוקמו הכהנים לצופים על העם כלו ולשופטים בכל דברי ריבות ולמוציאי דין החיָבים.

פרק כב

ואיפה נמצאה ממשלה קדושה מזאת? או היש משרה טובה ממנה בעיני אלהים? – הן כל בני העם מתרגלים בעבודת אלהים, והכהנים לבדם נבחרו לנצח על העבודה, וסדרי כל עדתנו דומים לסדר חג קדוש. ותחת אשר עמים אחרים עושים את הדברים האלה ימים מספר ואינם שומרים אותם (לארך ימים), והם קוראים להם בשם מסטורין[201] או קדושה, הנה אנחנו שומרים אותם כל ימות עולם בשמחה ובלבב נכון אשר לא ימוט. ומה הם הפקודים (מצוות עשה) והאֶסָרים (מצוות לא־תעשה) [אשר בתורתנו]? המצוה הראשונה מלמדת אותנו על דבר האלהים לאמר: האלהים הוא שלם בכל[204] וקדוש[203] והוא מכלכל (נושא) את עצמו ואת הכל[202] והוא הראש (התחלה) והתוך והסוף (האחרית, התכלה) לכל,[205] והוא נגלה במעשיו ובחסדיו, ונכר יותר מכל (יצור), אולם תמונתו וגדלו (מדעתו) נעלמו מעינינו,[206] וכל חומר,

[201] הכונה לחג־הסוד (Mysterium) של היונים, שקימו בו את נדריהם ומלאו מנהגים שונים.

[202] המחבר כותב כאן Autarkes (המספיק לעצמו), ששמש בלשון הפילוסופים במובן "תכלית לעצמו".

[203] המחבר משתמש במלה היונית Makarios (ברומית Beatus) לאמר: המאשר. והוא כנוי לאנשי הסגולה שהלכו לעולמם, ובעברית אין המבטא "מאשר" הולם את האלהים.

[204] כליל השלמות.

[205] על פי ישעיה מ"א ד', מ"ד ו'. וכנראה זכר גם את דברי הפילוסוף היוני קסנופניס על זאוס: "זאוס הוא הראש, זאוס הוא הסוף וזאוס הוא גם התוך".

[206] אין אנו יודעים "שעור קומה". בהוצאת ניזה בא במקום "נעלמו" – "אסור לדבר" (אין להוציא "שעור קומה" בפה).

ואם יקר הוא, נבזה כדי לעשות ממנו את צלמו, וכל מלאכת מחשבת לא תצלח למצוא את דמות מראהו, כי אין אנו רואים את דמותו ואין הוא עולה במחשבתנו, ואין לנו הצדקה לשוות אותה לעינינו, אך אנחנו רואים את מעשיו: את האור והשמים [והארץ],[208] השמש [והירח][207] והמים ואת פרי בטן החיה והבהמה ואת תנובת הצמחים. האלהים יצר את כל הדברים האלה, לא בידיו ולא בעמל ויגיעה, וגם לא בקש לו עוזרים בעבודה,[210] כי אם ברצונו נברא הכל יפה מיד,[209] ועלינו לעבוד את האלהים במעשה הטוב,[211] כי הדרך הזאת קדושה מכל דרכי עבודת האלהים.

פרק כג

מקדש אחד לאל אחד – כי לכל דבר נאה הדומה לו, – בית־לאלהי־כל בשר ובית־תפלה לכל בשר.[212] והכהנים ישאו את משמרת המקדש בכל עת, ובראש הכהנים יעמד הגדול לבית־אביו, והוא עם הכהנים המשרתים עמו יחד יקריב את הזבחים לאלהים וישמר את החוקים וישפט בכל דברי ריבות ויעשה שפטים בחֹרֵבים, והאיש אשר לא ישמע לקולו יתן את הדין כפושע לאלהים, ואת הזבחים לא נקריב למען [נמלא את כרסנו[213] ו]נשתה לשכרה, כי לא רצה אלהים בדבר הזה [הוא מביא לידי זדון ובזבוז כסף],[214] רק למען נלמד בינה, ובעת הקרבנות חיב כל אדם להתפלל לראשונה על שלום הצבור, [כי לחיי חברה נוצרנו וכל המכבד את צרכי הצבור יותר מצרכי גופו עושה הטוב והישר בעיני אלהים ועל כל אדם לפנות אל האלהים בתפלה][215] ואנחנו לא נבקש את האלהים, כי ישפיע עלינו טובה – כיהאלהים נתן ברצונו את הטוב והניח אותו בין כל היצורים – רק נתפלל אליו, לתת לנו כח לקבל את חסדיו ולשמר עליהם, ומלבד הטבילה אשר לפני הזבחים צותה עלינו התורה לטהר את

[207] המלים המוסגרות אינן בהוצאת ניזה.
[208] המלים המוסגרות אינן בהוצאת ניזה.
[209] העולם נברא במאמר והאלהים ראה אותו כי טוב.
[210] לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח".
[211] בחנוך המדות. (על יסוד הפסוק: הגיד לך אדם מה טוב וכו').
[212] במקור: "בית לאלהי הכל, והוא לכל".
[213] בהוצאה הישנה בא כאן "רק (נקריב את הזבחים) בתבונה, בסדר ובזריזות".
[214] בהוצאה הישנה בא כאן "רק (נקריב את הזבחים) בתבונה, בסדר ובזריזות".
[215] חסר בהוצאת ניזה.

הבשר אחרי הקבורה ואחרי המטה[216] ואחרי הזווג עם אשה ועוד טהרות רבות, אשר עָצמו מספר. זה משפט אלהים ומשפט עבודתו בקרבנו, והוא חק (ולא יעבר).

פרק כד

ומה הם חוקי הנשואים? הנה תורתו מכירה רק קשר אחד (משכב אחד) הוא קשר היצירה עם האשה, וגם את זה התירה רק למען הַחְיות זרע. את קשר הזכר עם הזכר (משכב זכור) קללה התורה וגזרה עונש מות על כל עושה הדבר. והיא צותה על כל הלוקח אשה שלא ישים עיניו בכסף ולא יגזל אותה באונס ולא יפתנה בערמה ובמרמה, רק יארש אותה מידי האיש אשר לו המשפט להשיאה, כי הוא קרובה וגואלה. והתורה אומרת, כי האשה פחותה מן האיש לכל דבר, ועל כן עליה לשמוע בקולו, ולא למען ירדה בה בזדון, רק למען ימשל בה, כי האלהים נתן את הממשלה לאיש ורק הבעל אשר נשא את האשה רשאי לבוא עליה לבד, ואסור לו לחמד את אשת רעהו. ואם יעשה איש כדבר הזה לא יוכל לפטור את עצמו מעונש מָות, וכן יֵעָשה גם למענה הנערה המאורשה וכל אשר יפתה אשה בעולת בעל. ועוד צותה התורה לגדל את כל הילדים, ואסרה על הנשים להפיל את הזרע הנזרע או לשחתו. ואם תמצא אשה העושה כזאת יהיה משפטה כמשפט רוצחת־בנים, כי הכריתה נפש (מישראל) ומְעטה את משפחת האדם, על כן לא יחשב גם המשַחת [זרע] על מטתו[217] (המטיל קרי) לטהור, ואף אחרי הביאה הכשרה ירחצו האיש והאשה את בשרם, כי חשבה התורה אשר בדבר הזה [הנשמה פורשת אל עולם אחר],[218] כי הנשמה הנטועה בגוף סובלת יסורים והיא נפרדת ממנו בשעת מיתה, על כן צותה התורה להטהר במקרים אשר כאלה.

פרק כה

וכן לא צותה התורה לעשות משתה לעת הִוָלד בנים ולמצוא בזה טעם להרבות בשתיה, רק פקדה להחל את גדול הילד בחכמה[219] וגם צותה לַלמד את הבנים מקרא,

[216] הכונה: אחרי מקרה לילה.

[217] כך יש לפרש את המקום הזה שהתחבטו בו מתרגמים אחדים.

[218] כן בהוצאת ניזה. בהוצאה הישנה: "כי הדבר הזה מטמא את הנשמה והגוף, כאלו השליכו ( ) אל ארץ אחרת", והיא גרסה משובשת בלי ספק.

[219] כנראה רמז פה המחבר באופן צנוע לחק המילה, שהיא מצוה משכלת.

למען ידעו את החוקים ואת מעשי אבותינו, כי עליהם להכיר את מעשי אבותינו למען ילכו בדרכיהם, וללמוד את החוקים למען יגדלו בהם ולא יעברו עליהם, ולא יוכלו לטעון כי לא ידעו אותם.

פרק כו

והנה התורה צותה עלינו לגמל חסד ואמת למתים, אך לא דרשה מאתנו לעשות להם קבורה ברב פאר וגם לא לבנות להם מצבות (נפשות) נהדרות, רק הקרובים אליהם בלבד יתעסקו בקבורתם וכל הפוגשים אותם בדרך יגשו אליהם ויעשו מספד אתם יחד. והבית (אשר נמצא בו המת) וכל יושביו יטהרו מטומאת מת למען אשר יבין כל שופך־דם, כי הוא רחוק מאד מטָהרת הגוף.[220]

פרק כז

ואת מצות כבוד ההורים שם מחוקקנו שנית למצות כבוד אלהים, וכל אשר לא ישלם להוריו את גמול חסדיהם ולא יצא ידי חובתו באחד הדברים, ימסר לסקילה. וגם צוה על הצעירים להזהר בכבוד הזקנים לכל דבר, ולא התיר לאדם לכפות דבר מאוהבו, כי אין אהבה בלא אמונה שלמה.[221] ולעת יריב איש את רעהו, אסור עליו לגלות את סודו.[223] ולשופט הלוקח שוחד יֵעָשה משפט מות.[222] וכל אשר יתעלם כשתמצא ידו להחיש עזרה לשואל, יאשם (לאלהים), ולא יוציא אדם מתוך רשות חברו דברים אשר לא הפקידם אצלו, ולא יגע בדבר של אחרים, ולא יקח נשך. החוקים האלה ועוד חוקים רבים הדומים אליהם בדברים שבין אדם לחברו – הם יסודות קהל עדתנו.

פרק כח

וראוי גם להתבונן למחשבות מחוקקנו על דרכי היושר עם הנכרים, ובזה יתברר לנו, כי תקן הכל בחכמה למען אשר לא נבלע את נחלתנו וגם לא תרע עיננו בכל המבקשים להתחבר אלינו, על כן צונו לקבל בסבר פנים את כל (הנכרים) הבאים אלינו הרוצים לתקן את חייהם על פי חוקינו, כי חשב שלא המשפחה לבד, כי אם

[220] בדיוק: למען ירחק מאד כל שופך־דם מהמחשבה, שהוא טהור (בגופו).
[221] זה דרש המחבר כנראה מדברי הכתוב בראשית י״ח י״ז וכו׳.
[222] לא נודע לנו, איפה מצא לו המחבר משפט מות זה שלא הוזכר כלל בתורה (שמות כ״ג ז׳-ח׳).
[223] כנראה על יסוד ויקרא י״ט ט״ז. משלי כ״ה ט׳.

גם דרך החיים מקרבת את האנשים. אך תחת זאת לא רצה לקרב אל חברתנו את כל הבאים אלינו כלאחר־יד.

פרק כט

ומלבד זאת דרש מאתנו המחוקק עוד דברים רבים, וגם גזר עלינו על חוקי נדבה לתת לכל שואל אש ומים ולחם, ולהנחותו בדרך ולבלתי השאיר איש בלא קבורה. וגם משפטים ישרים הוציא על אויבינו לעת המלחמה, כי לא נתן לנו לבער את ארצם באש ולכרות כל עץ מאכל וגם אסר לנו לפַשט את חללי (אויבינו) הנופלים במלחמה, אף הזהיר אותנו על השבויים, שלא יעשה להם עָוֹל, ועל הנשים יותר מכלם. ככה חנך אותנו בחמלה ובאהבת הבריות, וגם לא שכח את החיות שאין להן בינה, כי התיר לנו לעבוד בהן כמשפטן, ואסר עלינו לנהוג בהן בדרך אחרת, ולא נתן לנו להמית את הבהמה אשר נמלטה אל הבית כמבקשת רחמים, ולא התיר לנו להוציא [למות] עם הבנים גם את יולדיהם,[224] וגם צוה עלינו לחמול על בהמת העבודה אשר בארץ אויבינו ולבלתי המיתה. ככה חזו עיניו מישרים לכל דבר. ואת כל המצוות האמורות דבר אלינו בלשון למודים ואת דרכי העונש לעוברי מצוותיו שם חוק ולא יעבר.

פרק ל

עונש רוב עוברי החוקים הוא משפט מות. כה יעשה לנואף ולמענה בתולה וכל אשר יערב את לבו לגשת אל איש זכר ולגלות ערותו, וגם לזכר אשר יתֵּבע לדברו. וגם בעבדים החוק הזה נוהג בכל חומר. ואף האיש אשר חטא באיפת שוא ובמאזני מרמה או עשה עָוֹל לרעהו במקח ובממכר והונה אותו, או גזל רכוש זרים או לא השיב את הפקדון לבעליו – כולם נושאים את מוסר עונם, שאינו דומה לענשי גויים אחרים, כי אם גדול הרבה יותר מאלה, כי האיש הזומם לעשות רעה להוריו או לחרף את אלהים מות יומת מיד. ושכר המקיֵם חוקי התורה איננו כסף ולא זהב ולא זרי עלי שמן ועלי סלינוס ולא יקר וגדולה, רק זה [הוא גמולם] שכל אחד מהם מאמין, כי בזאת הוא נותן אות בטחון לבו בדברים שהזהירם[225] המחוקק, והאלהים חזק אותו

[224] אם תרגום זה הוא הנכון ("להוציא למות"), הנה כון בזה המחבר לדין "אותו ואת בנו" (ויקרא כ"ב כ"ח), אך יש גם לתרגם את המקום הזה: להוציא עם האפרוחים את יולדיהם. והכונה למצות "שלוח הקן" (דברים כ"א, ו' ז').

[225] בדיוק ש"נבא להם".

באמונה שלמה, שלכל שומרי החוקים הנהרגים עליהם באהבה בשעת הצרך יתן אלהים בריאה חדשה[227] וחיים טובים מאלה לתקופת הזמנים.[226] ואמנם לא ערבתי את לבי לכתב כדבר הזה, לולא הוכיחו המעשים עליו, כי לא פעם ולא שתים התנדבו רבים מאחינו לשאת כל מיני יסורים, יען אשר לא רצו להוציא מפיהם דבר לנבל את החוקים.

פרק לא

והנה לולא נודע עמנו בקרב הגויים, ולולא היה גלוי הדבר שהוא שומר באהבה את דברי תורתו, רק בא איש בדברי ספר כתוב עליו וקרא אותם באזני היונים או ספר להם, כי מעבר לארצות אשר ידעו מצא אנשים שהגיעו לדעת־אלהים טהורה אשר כזאת, ולחוקים ישרים כמו אלה ושמר עליהם בכל תקף מדורות עולם – חושב אני, כי כלם (כל היונים) השתוממו לדבר הזה מאד בשומם אל לבם את התמורות שקמו בקרבם כל הימים. הן נתנו (היונים) דופי בכל אשר נסו לכתב דברים כאלה על הליכות המדינה והחוקים, ואמרו עליהם שדברו דברים מתמיהים וסמכו אותם על יסודות תהו. לא אדבר פה על יתר החכמים (הפילוסופים) שבקשו לעשות כזאת בכפריהם, אך הנה פלטון אשר נחשב בעיני היונים לאיש המופת הגדול בכל אנשי החכמה (הפילוסופיה) בקדושת חייו ובכח מחשבותיו[228] גם הוא היה לצחוק בעיני המתאמרים בנפשם, כי הם גדולים בחכמת המדינה, ועד היום הזה הוא למשל ולשנינה בפיהם, אף כי כל המיטיב להתבונן אל דבריו (של פלטון) יכיר, כי הם קלים מאד וקרובים לרוח ההמון, כי על כן הורה פלטון בפיו, שלא יִכּון לגלות להמונות הנבערים את דעת האמת בדבר האלהים. ובכל זאת הם חושבים את דברי פלטון למליצת הבל אשר כלל את יפיה בכתיבתו בכשרון גדול. ויותר מכל המחוקקים נפלא לוקורגוס בעיניהם, וכלם מרבים לספר בשבח בני ספַרטי אשר החרו החזיקו בחוקיו. והנה אודה לדבריהם, כי דרך קיום החוקים היא אות ומופת על מעלתם, אך יקומו נא כל אלה המתברכים בלקדימונים ויערכו אל אורך ימיהם את דתנו העומדת

[226] אלה הם חיי עולם לקץ הימין (דניאל י״ב, ג). וכל הפסוק הזה מכוון לאמונה בתחית המתים.
[227] כלומר: יחיה אותם.
[228] או בכח דבורו, דבריו, מליצתו.

זה אלפים שנה ויותר, ואחרי כן ישימו אל לבם כי רק כל הימים שהיו הלקדימונים בני חורין נחשבו לשומרי־חוק זריזים, וכאשר חזר אליהם הגלגל כמעט שכחו את כל חוקיהם. אולם אותנו מצאו צרות רבות לאין חקר בהמיר ארץ אסיה מושליה, וגם בעצם כל הנוראות ואימות המות לא בגדנו בחוקינו, ולא מעצלות ולמען התענוגים הלכנו בהם, כי כל המתבונן יראה שהם דורשים ממנו לשאת עמל וטורח הרבה יותר מדי כח הסבל אשר צִוו עליו הלקדימונים, כי הם לא עבדו את אדמתם ולא עסקו בכל מלאכה, כי היו פטורים מכל עבודה ובְלו את ימי חייהם במנוחה בעירם וטפחו את יפי גופם, ומשרתים נמצאו להם זולתם להמציא להם את כל צרכי חייהם, ומידי אלה קבלו את לחם חוקם מוכן לפניהם. ומלבד הדבר הזה (האוכל) היה רק מעשה אחד טוב וישר בעיניהם וכתפארת אדם נחשב להם – לשאת ולסבול כל תלאה באומץ רוח למען יתגברו על אויביהם בצאתם עליהם למלחמה. ואכלא את שפתי מלספר, כי לא השיגו (הלקידימונים) את חפצם זה, כי לא אנשים יחידים בלבד רק רבים ועצומים שכחו כפעם בפעם את מצוות חוקיהם, ומסרו את עצמם בהמון יחד עם כלי נשקם בידי אויביהם.

פרק לב

ומי האיש אשר שמע על דבר המון גדול כזה בקרבנו, או אפילו על דבר שנים־שלשה אנשים מאחינו אשר בעטו בחוקינו מפחד המות, ולא רק מיראת המיתה הקלה על שדה המלחמה, כי־אם גם מאימת מות היסורים המכלה את הבשר, והן הוא אשר נחשב למיתה החמורה מכל? ואני חושב כי לא משנאתם ליהודים הנכנעים הקריבו רבים ממנצחינו את כלי המשחית אליהם, רק למען יבחנו בעיניהם את המראה הנפלא הזה, שיש אנשים המאמינים כי רק דבר אחד רע להם, אם ילחצו אותם השונאים לעבור על חוקיהם או להוציא מן הפה לבד דבר נגד התורה. ואמנם אין לתמוה על הדבר, שאנחנו מחרפים את נפשנו למות על חוקינו, כאשר לא יעשו כן כל הגויים, כי גם את דרכי חיינו הקלות בעינינו מאד לא יוכלו יתר העמים לשמור

על נקלה, לא ליהָנות מיגיע כפיהם[229] ולא להזהר במזונותיהם, ולא להמנע מלכת אחרי יצרם ואחרי תאות לבם בעת אכלם ובעת שתותם, בעת עלותם על יצועם[230] ובעת הראותם את תפארתם,[232] וגם לא לקים את כל חוקי המנוחה[231] מבלי לעבור עליהם. אולם אחינו לא הסיחו את דעתם מן המצוות ומחוקי החיים גם בעת צאתם בחרב על אויביהם לגרשם מהר מעל גבולם. ויען אשר הסכֵּנו לשמוע באהבה לכל דברי תורתנו, על כן מצאה ידנו להפליא גבורה ולעשות חיל (בקרב).

פרק לג

ואחרי כל הדברים האלה באו כל הלוסימכים והמולונים למיניהם ויתר המכַּתבים הדומים אליהם, אנשים חכמים בעיניהם אשר לא נסו בחכמה, המרמים והמחליאים את בני הנעורים, וחרפו אותנו, כי רעים וחטאים אנחנו מכל בני האדם. ואמנם לא רציתי פה לבקר חוקי עמים זרים, כי תורתנו צותה לנו לשמור את חוקינו, ולא ללמד חובה על דעות עמים זרים, וגם מחוקקנו אסר לנו לדבר בלעג ובחרפה על אלים אשר הגויים מאמינים בהם, למען כבוד שם אלהים. אך הנה שוטנינו חושבים לגלות ערותנו בעָרכם למולנו חוקי עמים אחרים, ועל כן לא אוכל לשום מחסום לפי, וגם הדבר אשר אדבר פה לא רוחי יצרו, כי כבר העידו עליו רבים מאנשי השם. הנמצא איש תבונות מהולל בחכמתו בקרב היונים, אשר לא נתן תהִלה במשוררים הנכבדים ובמחוקקים הנאמנים על פני כל, כי שמו מספר לאלים ככל הטוב בעיניהם וספרו עליהם שהאחד יולד למשנהו, ותולדותיהם היו שונות אלה מאלה, וגם חלקו אותם למקומותיהם ולהליכות חייהם, את אלה הושיבו ביבשה ואת אלה – בים, ואת הזקנים שבהם נתנו במאסר בארץ תחתיות[233] ועל האלים אשר להם נתנו את השמים לנחלה, שמו לראש את האחד אשר קראו לו בשם אב ושמו אותו לעריץ בכל עלילותיו, וגם

[229] "לעבד בידי עצמם", כנראה רמז כאן המחבר לאהבת המלאכה בקרב היהודים, שלא סמכו על עבדיהם הנכרים.

[230] בשעת תשמיש המטה.

[231] דיני שבת ויום־טוב.

[232] בבזבזם את כספם אינם יכולים להפריש את התרומות והמעשרות כהוגן.

[233] ביונית טַרְטָרוֹת (ארץ, צלמות, עיפתה), ששם אסר זאוס, לפי דברי האגדה היונית את אביו כרונוס ואת האיתנים (הטיטנים), ופעם התנקשו בנפשו אשתו, אחותו חֵירה ובתו אתינילהשליך גם אותו שמה.

טפלו עליו כי לדבר הזה התנקשו בנפשו אשתו, היא אחותו, ובתו אשר הוליד אותה מראשו, ואמרו לתפשו ולשומו במאסר כדבר אשר עשה לאביו?

פרק לד

ואמנם האנשים הגדולים בתבונה אומרים בצדק, כי כל הדברים האלה מגונים וממלאים פיהם צחוק על המאמינים שאֵל אחד עולה במחשבה בלא חתימת זקן והוא עול ימים, וחברו גדול ממנו בשנים וזקנו מגודל, ואלים אחרים נמנו על המלאכות, זה חרש ברזל, וזאת אורגת וזה – איש־מלחמה היוצא לקרב עם בני האדם, ואלה מנגנים בכנור[234] או שמחים למתוח קשת, ומריבות־אחים קמות ביניהם והם מקנאים זה בזה על דבר בני האדם, ולא רק איש עם רעהו הם עושים מלחמה, כי אם־גם את בני האדם הם מתנגחים ונפצעים על ידם ומיללים וסובלים מכאובים. אולם תועבה עוד גדולה מזאת נמצאה בדבריהם הנבערים על האלים, שכמעט כלם הזכרים והנקבות יחדו שטופים בזמה ובעגבים, וגם הנכבד והראשון בחברתם, הוא אביהם בכבודו ובעצמו, מעלים עיניו מן הנשים אשר פתה בשקריו ואשר הרו ממנו ונותן להשליך אותן במאסר או להטביען במצולות־ים, ואין בכחו לעזר את הבנים הנולדים לו בבוא עת פקודתם וגם לא למנוע את עיניו מדמעה למראה מותם. מה טובו הדרכים האלה, אשר הלכו בהן גם יתר [האלים]! הם רואים בעיניהם כל מעשה זמה בשמים בלא בושה וכלמה, ורבים מהם מודים בפיהם, כי הם מקנאים ב[חבריהם] אשר נלכדו במעשים האלה, ואיזה דבר יבצר מהאלים, אשר הזקן והמלך שבהם לא יוכל לכבוש את יצרו לגשת אל אשתו עד בואו עמה החדרה? והאלים עובדים את בני האדם: אלה בונים להם בתים בשָׂכר, ואלה רועים את מקניהם, ורבים מהם הושמו במאסר ברזל כמשפט כל עושה רשעה. ומי מאנשי התבונה לא ירגז לדברים האלה ולא יבהל למעשה טופלי השקרים ולא ימתח את מדת דינו על מקבלי דבריהם ועל אולתם הגדולה? ויש אשר לקחו גם את המגור ואת הפחד ואת השגעון ואת המרמה ועוד תכונות רוח נבזות מאד, והרימו אותם למעלת עצם אלהים ונתנו להם דמות אלהים, ופתו את יושבי הערים להקריב זבחים לטובים שבהם, והדבר הזה הביא לחץ גדול

[234] בדיוק: בקתרוס (Kytharis).

על האנשים להבדיל אחדים מן האלים ולחשבם לנותני הטוב (אלהי ברכה) ולקרא לחבריהם בשם "מרוחקים" (עושי רעה),[235] וגם להרחיק אותם מעליהם בקרבנות ובמנחות, כְּכַפֵּר פני אנשים נבלים, כי פחדו פן תמצא אותם רעה מידם אם לא ימהרו לשלם להם כופר.

פרק לה

ומה הוא שורש התהפוכות האלה והתעתועים בדבר אלהים? ואני חושב, כי לא הכירו מחוקקיהם (של היונים) לכתחלה את עצם האלהים, וגם אם היה בכחם למצוא דעת אלהים נכונה, לא לקחו אותה לאבן פנה לסמוך עליה את כל סדר משפטי המדינה, רק השליכו אותה כדבר אין חפץ ועזבו אותה למשוררים למען יביאו להם אלים ככל אשר ירצו, עם כל מגרעותיהם, ולמליצים[236] נתנו לפתות את האזרחים למען יוציאו דת ויכתבו בספר כי יש משפט ונחלה לאלים הזרים בקרבם. וגם הצַיָרים והיוצרים הרבו ליהנות מן הרשות הנתונה להם בידי היונים, וכל אחד מהם בדה מלבו תבנית לאלים. האחד לש אותם מחומר, והשני כתב (צִיֵר) אותם, וחכמי החרשים הנפלאים מכולם לקחו את השן ואת הזהב ליסוד מלאכתם ומצאו כפעם בפעם דברים חדשים. (ורבים מהמקדשים שוממים ועזובים כָּלה, ורבים רצויים מאד, ומפוארים בכל מיני קרבנות טהרה)[237] והאלים אשר נמצאו לפנים בעצם גדולתם, בלו מזוקן[238] ואלים אחרים עלו לגדולה וכבשו אותם להכנע תחתיהם, או אדבר בלשון נקיה: אלים אחרים וחדשים זוכים לעבודה, ועל כן נשארו המקומות (הקדושים) שוממים ועזובים, כאשר כבר דברתי למעלה בנטותי הצדה. ובעוד המקדשים האלה עזובים ושוממים, כל איש בונה לו מקדש חדש ככל אות נפשו – תחת אשר היה עליהם לחשוב את הפך הדבר הזה על אודות האלהים ולשמור את כבודו שלא ישונה לעולם.

[235] "מרוחקים" (ביונית: apotropaioi) הם הרוחות הרעים שמרחיקים אותם בלחשים ("לא עלינו", "בר־מינן", "סמי מכאן" וכו').

[236] הכונה לנואמי העם הפונים אליו באספת האזרחים להציע לפניו חוקים חדשים ומפתים אותו במליצתם לקבל את הצעותיהם.

[237] הפסוק הזה (ועוד פסוקים אהדים קצרים להלן) חסר בתרגום הרומאי העתיק. ובכלל כל הפרשה עד סוף הפרק לקויה מאד בגוף הספר היוני. המאמר המוסגר אינו מובן כל צרכו.

[238] נזדקנו, עבר זמנם.

פרק לו

אמנם אפולוניוס מולון היה איש נבער וחסר בינה. אולם מעיני החכמים (הפילוסופים) אנשי האמת אשר בקרב היונים לא נעלם אז אחד הדברים האמורים, וגם היטיבו לדעת כי טענות המשלים,[239] הן רעיון־רוח, ועל־כן בחלו בהן מאד והסכימו לדעתנו על דבר האלהים, כי היא דעת האמת הישרה. בדעה הזאת החזיק פלַטון באמרו כי אין לקבל אל המדינה[240] אף אחד מן המשוררים, וגם את הומירוס שלח מעל פניו בלשון נקיה, בשומו זר על ראשו ובמשכו אותו בשמן המור, למען אשר לא ישחית את האמונה הישרה באלהים בשיחות הבדים אשר לו. ופלטון הרבה ללכת אחרי מחוקקנו, כי מכל דרכי החנוך יקר בעיניו לצוות על האזרחים, ללמוד באר היטב את החוקים, וגם צוה בחוקיו שלא יתערב קהל שומרי חוקיו בכל זר הבא מחוץ, רק ישמר על טהרתו. ומולון אפולוניוס לא שם את הדברים האלה על לבו בשיתו עלינו חטאת, כי אין אנחנו מקבלים את האנשים אשר דעה אחרת להם בדבר אלהים, ואיננו רוצים לבוא בחברת האנשים אשר הסכינו להליכות חיים זרות לנו. ואולם הדבר הזה אינו משפט לנו לבד, כי אם גם לכל העמים, ולא רק ליונים, כי אם גם לאנשי השם אשר בקרב היונים. כי הנה הלקדימונים היו מגרשים את הנכרים (הגרים) מארצם כל הימים ולא נתנו לאחיהם לעזוב את גבול ארצם, כי יראו מאלה (הגרים) ומאלה (העוזבים את הארץ) פן יבולע לחוקיהם. ובצדק יוכל כל אדם להוכיח אותם, כי הם צרי עין. כי לא נתנו לכל איש נכרי משפט־אזרח וגם לא לשבת בקרבם. ואנחנו לא רצינו ללכת בדרכי נכרים, אך קבלנו ברצון את כל האומרים ללכת בחוקינו. ואני חושב כי הדבר הזה הוא אות אהבת הבריות ורוח נדיבה כאחת.

פרק לז

לא אאריך לדבר על הלקדימונים, והנה גם הליכות בני אתיני, שהתאמרו כי עירם היא לכל העמים, נעלם מדעת אפולוניוס ולא הכיר שֻחוק היה להם לעשות משפט מות בלא חנינה לכל איש המוציא מפיו דבר אחד על האלים שלא כחוקיהם. או

[239] רבים מן המשכילים היונים בקשו להצדיק את הדברים התפלים במיתולוגיה היונית ובשירי משורריהם בטענה כי הם דברי־משל (כמו שעשו חז"ל בשיר השירים).

[240] לאמר המדינה (politeia) המצויה האידיאלית אשר בקש לו פלטון במחקרו.

הנמצא טעם אחר למות סוקרטיס? הן לא הסגיר את עירו בידי האויבים ולא שלח ידו בבזת אחד המקדשים, רק נשבע שבועות חדשות ואמר, כי רוח אלהים[241] מורה לפניו את דרכו – (דבר זאת בכובד ראש, או),[243] חי זאוס,[242] צחוק עשה לו כדעת אחדים – ובעבור הדבר הזה יצא דינו לשתות מי־ראש ולמות, והקטגור התגולל עליו כי השחית את בני הנעורים בלִמדו אותם לעבור על משפטי עירם מורשת אבותיהם ועל חוקיהם. והנה סוקרטיס היה אזרח אתיני ועל כן מצא אותו העונש הזה, אולם אנפסגורס היה איש קלזומיני, ובכל זאת כמעט יצא משפטו למות, לולא חסרו גורלות[244] אחדים, יען אשר אמר על השמש הנחשב לאלהים בעיני בני אתיני, כי הוא מוצק, כולו אש. וגם העבירו קול כי ישלמו ככר כסף לכל אשר ימית את דיגורס איש מילוס, כי אמרו עליו, שלעג לסודותיהם.[245] וגם פרוטגורס כמעט נתפש והומת לולא מהר לברוח, יען אשר כתב מחשבות על דבר אלהים שלא כדעת בני אתיני. והיש לנו לתמוה על הדבר שחשבו כזאת על אנשים בני־עליה – הן גם על נשים לא חמלו, זה מקרוב המיתו כוהנת אחת שקבל עליה איש אחד כי שגתה בסודות אלים נכרים,[246] כי הדבר הזה היה אסור עליהם על פי החוק, ומשפט כל המביא עמו עבודה זרה היה עונש מות. ואם חוק כזה היה להם, גלוי הדבר, שלא חשבו את אלי יתר העמים לאלהים, כי לולא זאת לא הדירו את עצמם מהנאת אלים מרובים. אמנם לאתיניים סדרים טובים ויפים, אולם גם הסקיתים השמחים לשפוך דם אדם, אשר רק במעט נבדלו מחית השדה, גם הם חושבים כי הוטל עליהם לעשות סיג לחוקיהם. ועל כן המיתו את אנכרסיס המהולל בחכמתו בפי היונים לעת שובו אליהם, כי נראה בעיניהם שהביא עמו מנהגים יונים רבים. וכל איש יוכל למצא כי גם בקרב הפרסים נשפטו רבים למות על עון זה. והנה גלוי הדבר כי שמח אפולוניוס על חוקי הפרסים והשתומם להם, כאלו הרבו היונים ליהנות מגבורתם ובריתֿאחת היתה להם עם האלים. והן את טעם

[241] (ביונית Daimonion (Daemonium. כח־אלהים, אלהות).
[242] שתי התיבות נמצאו רק בהוצאת ניזה.
[243] חסר בהוצאת ניזה.
[244] ביונית psephoi הכונה: קולות (דעות) שופטים.
[245] המסטורין של בני אתיני, הדת המיוחדה שלהם שהיתה רק ליחידי סגולה.
[246] לאמר, במסטורין הקשור בעבודהֿזרה.

הברית הזאת טעמו (היונים) כאשר שלחו (הפרסים) את מקדשיהם באש, ומגבורת הפרסים נהנו כאשר הצליח כמעט חפצם לעשותם (את היונים) לעבדים. וגם הלך (מולון) בכל דרכי הפרסים וענה נשי־זרים וסרס נערים, תחת אשר אצלנו נגזר עונש מות על כל אשר יעשה כדבר הזה גם לחיה נבערה. ופחד העמים והמושלים וגם הקנאה בקדשי גויים נכרים לא עצרו כח להעבירנו מחוקינו אלה. כי לא קנינו לנו גבורה למען נצא למלחמה למצוא שלל רב, רק למען נוכל להגן על חוקינו. ואת כל הצרות אנחנו נושאים במנוחה, אך לעת יגזרו עלינו אנשים לעזוב את חוקינו, נבחר להלחם בהם גם אם לא יהיה לנו כח, ונתחזק לשאת כל תלאה עד צאת הנפש. ועל מה זה לנו לקנא בחוקי עמים זרים, בעוד עינינו רואות כי גם נותני החוקים האלה אינם שומרים עליהם? האמנם לא נזקקו הלקידימונים לבטל את חוק טהרת הדם לבני עירם ואת מעוט[247] הנשואים, ובני אֵלֶיה ותיבי לאסור את משכב הזכור שלא כדרך האדם, כי פשה בקרבם מאד מאד? ותחת אשר לפנים חשבו אלה ואלה, כי הדברים אשר הם עושים טובים ומועילים, חדלו להאמין בזאת ברבות הימים, אף כי לא עצרו כח לעזוב את דרכיהם (הראשונות) במעשה, הם כחשו בחוקים האלה, אשר היה כחם גדול לפנים בקרב היונים, כי על כן ספרו שהאלים עוסקים במשכב זכור. ועוד הוסיפו לאמר עליהם כי הם נושאים את אחיותיהם (גלוי־עריות), ולמדו מזה זכות על תאותם הנבערה לדברים שלא כדרכם.

פרק לח

איני רוצה לדבר על משפטי העונשים אשר קבעו רוב המחוקקים (היונים) מימי קדם על דרכי הכַּפרה אשר מצאו לחוטאים, כי על נואף אשה הטילו [חוק] עונש כסף ועל המענה בתולה צוו לשאתה לאשה – גם לא אדבר כמה טענות נתנו לפושעים לכחש את דבר עונם, לעת אשר נסה אדם לבדוק במעשיהם. הן לרבים מהם (מן היונים) נעשה חלול החוקים לתורה שלמה – להם ולא לנו! כי גם בהלקח ממנו יקרנו ועירנו וכל יתר מחמדינו, הנה תשאר לנו תורתנו לנצח נצחים, ושום איש יהודי, גם הנדח

[247] כך נראה לתרגם במקום "קלות־ראש" "בזיון" שבגוף היוני. על פי חוקי הלקידימונים האוסרים נשואי זרים נשאר רק מספר קטן של משפחות המותרות לבוא זו בזו.

ממולדתו ואל ארצות מרחקים, לא יירא חמת אדונים קשים כיראתו את החוקים[248] אם בעבור מעלת חוקינו דבקנו בהם ככה – יקומו האנשים האלה ויודו, כי חוקינו טובים מכל. ואם הם אומרים בלבם, כי חוקים רעים אנחנו מקימים כל הימים, – האמנם צדקו במפעלם בעזבם את חוקיהם הטובים? והנה הכל מאמינים כי אורך הימים הוא בוחן־אמת לכל הדברים, ואותו אעידה לי על מעלת מחוקקנו ועל מעלת דברי־האלהים אשר נתן לנו. הן אם יערך אותו איש אל המחוקקים שקמו בדורות אחרים, יעלה בידו שחי לפניהם ימים אין מספר.

פרק לט

והנה מידינו נגלו החוקים לכל יתר בני האדם, אשר הרבו לקנא להם מדור לדור, לראשונה באו חכמי היונים (הפילוסופים) אשר למראה עין שמרו את דרכי אבותיהם, אבל בספריהם ובחכמתם (בתורתם) הלכו אחריו (אחרי משה), כי כמחשבותיו היו גם מחשבותיהם על אלהים וכמוהו למדו ארחות תום בחיים ודרכי קרבת הבריות. אולם גם בקרב ההמונים עֶצם זה מדורות רבים מספר המקנאים לעבודת אלהינו, ואין עיר מערי היונים או עם מעמי הלועזים, אשר לא פשט שם מנהג היום השביעי שבו שובתים אנחנו מכל עבודה, וגם משמרת הצומות והדלקת הנרות ורבים מחוקי האוכל אשר צִוו עלינו. והם מנסים ללכת גם בדרכי שלום הבריות אשר לנו ולגמול חסדים ולאהוב את המלאכה ולהתחזק כמונו בעת גזרה על החוקים. ומה נפלא הדבר, לא ההנאה מביאה אותם לידי זה ולא מִקסם אחר, רק כח התורה בעצמה, כי כמו שהאלהים ממלא את כל העולם, ככה פשטה התורה בכל זרע האדם. יתבונן נא כל איש אל עירו ואל בית אביו ויראה את קשט דברי. ושוטנינו יחרצו את משפט כל בני האדם כי חשקו בדרכים הרעים אשר לעמים זרים תחת ללכת בחוקי אבותיהם הטובים, – או ישימו קץ לגדופיהם, כי לא להכעיסם ולמען הרעימם אנחנו מכבדים את מחוקקנו ומאמינים בנבואותיו על דבר האלהים.

[248] התרגום חפשי. קצת בדיוק: ושום איש יהודי לא יתרחק כל כך מארץ מולדתו ולא יפחד חמת אדונים קשים מבלי אשר יירא את החוקים יותר מהם.

וגם לולא הבינונו את מעלת החוקים באנו לחשב גדולות עליהם בראותנו את ההמון הרב אשר היו לו למופת.

פרק מ

אולם את דברי חוקינו וסדרי משפטינו כבר כתבתי לזכרון באר היטב בספרי על הקדמוניות. והפעם זכרתי אותם במדה שנזקקתי להם, ולא שמתי את לבי לחרף חוקי עמים זרים ולא להלל את חוקינו, רק להוכיח את המכַּחִבים אשר טפלו רשע עלינו, כי בלא בושה וכלמה קראו למלחמה על האמת. ואני חושב, שמלאתי בספר הזה כהלכה אחרי הדברים אשר הבטחתי מראש: הנה הראיתי כי עמנו הוא עם קדומים מימי עולם, תחת אשר אמרו משטינינו כי הוא עם חדש אשר בא מקרוב. וגם העידותי עלי עדים עתיקים, אשר שָׂמו את זכרנו בכתביהם, תחת אשר טענו אלה כי איש לא עשה כדבר הזה. והם הוסיפו עוד לאמר כי מצרים היו אבותינו, – ועתה התברר הדבר כי באו אל מצרים מארץ אחרת. אלה טפלו שקרים כי גורשו אבותינו משם על נגעי בשרם, ועתה נגלה לעין כל, כי שבו אל ארץ אבותיהם לרצונם מלאי כח ואונים. אלה נבלו את מחוקקנו, בשומם אותו לאיש רע ונתעב – אולם האלהים היה עד צדקו מקדם, ואחריו מלא הזמן וגלה את מעלתו לעיני כל.

פרק מא

ואין לי להרבות עוד דברים על אודות החוקים [אשר לנו]. כי הם בעצמם נראים לעין ותוכם מוכיח עליהם שלא דרכי חטא ועון הם באים ללמד, כי־אם דרכי יראת אלהים טהורה ונאמנה, ולא לשנוא את הבריות הם דורשים, רק לחלוק אתן יחד את הרכוש, והם שונאים רשעה ורודפים צדק, מרחיקים בטלה ויקר תפארת, ומלמדים את בני האדם לשמוח בחלקם ולאהוב את המלאכה, ואוסרים את המלחמות למען הבצע ומכינים את לבם לעמוד בגבורה על נפשם. ואינם יודעים חנינה בעונש [החיָבים]; ואין להתחכם להם (להערים עליהם) בתחבולות דברים, והם קיָמים לעד במעשים (של ההולכים בהם). כי מעשינו עוד נאמנים עלינו מספרינו. על כן ארהיב בנפשי לאמר, כי הורינו את יתר העמים מדות ישרות לרוב. כי מה טוב ומה יפה מיראת האלהים אשר לא תחלף? והיש צדקה גדולה משמוע אל החוקים? ומה מחזיק ברכה

יותר מהשלום בין אדם לחברו – שאין מחלוקת ביניהם בעת צרתם ולא מריבת גאוה בעת אשרם? – ובעת מלחמה הם בזים למות ובעת השקט כל ישעם וכל חפצם, לעשות את מלאכתם ולעבוד את אדמתם – והם מאמינים כי האלהים צופה ומנהיג את הכל בכל מקום. אלו כתבו עמים אחרים חוקים כמו אלה ושמרו עליהם ביתר־שאת – היינו חיבים להודות להם, כי כתלמידים להם נחשבנו. ואולם אם כל עין רואה, כי אנחנו שומרים על החוקים האלה יותר מכל העמים, וגם הראינו כי אנחנו גלינו אותם מראש, – הנה האפיונים והמולונים למיניהם וכל השמחים לדבר שקר וחרפות הם בטלים ומבוטלים. ולך, אפאפרודיטוס, אוהב האמת מכל, ועל ידך גם לכל הרוצים כמוך להכיר את דבר עמנו כתוב (מוקדש) הספר הזה והקודם לו.